

Bitlis Eren Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ISSN: 2547-9725

Yıl/Year: 2017

Cilt/Volume: 2

Sayı/Number: 2

AKADEMİK İZDÜŞÜM DERGİSİ

BEU AKADEMİK İZDÜŞÜM DERGİSİ

BİTLİS EREN UNIVERSITY JOURNAL OF ACADEMIC PROJECTION

Cilt / Volume: 2 Sayı / Number: 2 Yıl / Year: Mayıs /May 2017

Sahibi/Owner

Prof. Dr. Erdal Necip YARDIM, Rektör/Rectör

Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief

Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU

Editörler / Editors

Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Asem Nauşabayeva HEKİMOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA
Yrd. Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK
Yrd. Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ
Yrd. Doç. Dr. Gül GÜN
Yrd. Doç. Dr. Metin IŞIK
Yrd. Doç. Dr. Serap TOPRAK

Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT
Yrd. Doç. Dr. Yahya DEMİRKANOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Yasemin HAYTA
Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÇINAR
Yrd. Doç. Dr. Zeki UÇAR
Arş. Gör. Çağrı SÜREK

Arş. Gör. Dilek ALMA
Arş. Gör. Durmuş Çağlar ÇAKIR
Arş. Gör. Mehmet NALBANT
Arş. Gör. Mustafa Salim EREK
Arş. Gör. Yunus SAVAŞ

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Asem Nauşabayeva HEKİMOĞLU-Bitlis Eren Ü.
Prof. Dr. Bayram ÇOŞKUN-Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK- Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cüneyt Yenal KESBİÇ-Batman Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk ALKAN –İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Murat OKÇU-Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Müslüme NARİN-Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN- Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Pınar SÜRAL ÖZER- Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN-Dokuz Eylül Ün.
Doç. Dr. Ali ASKER- Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Derya GÜLTEKİN KARAKAŞ-İstanbul Teknik Ü.
Doç. Dr. Erkin EKREM- Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ester RUBEN-Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ethem DUYGULU- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Güray YONTAR- Dokuz Eylül
Doç. Dr. Kutluk Kağan SÜMER- İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammed Şükrü MOLLAVELİOĞLU- YYÜ
Doç. Dr. Sabahattin NAL İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Sultan KAVİLLİ ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Tümen SOMUCUOĞLU- Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Yakup ALTAN-Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Yunus Emre ÖZER- Dokuz Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Zafer KANBEROĞLU- Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Arif EREN-Niğde Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur Buyruk AKBABA-BEÜ
Yrd. Doç. Dr. Berna GÜLER MÜFTÜOĞLU-Marmara Üniv.
Yrd. Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Dilek MEMİŞOĞLU-İzmir Katip Çelebi Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ebru TOLAY- Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ece DEMİRAY EROL Celal Bayar Üniv.
Yrd. Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gül GÜN-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR-İnönü Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail ŞAHİN- Karabük Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kurtar TANYILMAZ-Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Metin IŞIK-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nurcan H. ÇIRAKLAR- Dokuz Eylül Üniv.
Yrd. Doç. Dr. Raşid TACİBAYEV- Hoca Ahmet Yesevi-
Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serap TOPRAK-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU-BEÜ
Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yahya DEMİRKANOĞLU-BEÜ
Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÇINAR- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Zeki UÇAR-Bitlis Eren Üniversitesi

Yazı İşleri Sorumlusu/Editorial Office

Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT

BEU AKADEMİK İZDÜŞÜM DERGİSİ

BİTLİS EREN UNIVERSITY JOURNAL OF ACADEMIC PROJECTION

Cilt / Volume: 2 Sayı / Number: 2 Yıl / Year: Mayıs /May 2017

BU SAYIDAKİ HAKEM KURULU / REVIEWERS OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Asem Nauşabayeva HEKİMOĞLU-Bitlis Eren Üniv.
Prof. Dr. Pınar SÜRAL ÖZER- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Güray YONTAR- Dokuz Eylül
Doç. Dr. Sultan KAVİLLİ ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur Buyruk AKBABA-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gül GÜN-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Metin İŞİK- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serap TOPRAK-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yahya DEMİRKANOĞLU-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÇINAR- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Zeki UÇAR-Bitlis Eren Üniversitesi

BEU AKADEMİK İZDÜŞÜM DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından "Hakemli Dergi" statüsüne uygun yılda üç sayı olmak üzere yayımlanır. Dergi içeriği, tüm kullanıcılara açık, ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar yayımcıdan ve yazar/yazarlardan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir. Bu dergide yayımlanan makalelerin ilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir. Fikirlerden Fakültemiz ve Üniversitemiz sorumlu tutulamaz. Makalelerde belirtilen görüşler, Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisinin görüşünü yansıtmaz. Dergide yayımlanan makalelerin tüm yayın hakları Akademik İzdüşüm Dergisine aittir. Makalesi dergimizde yayınlanmış olan yazarlar makalenin Özet kısmının veya tamamının PDF olarak dijital ortamda yayınlanmasını kabul etmiş sayılırlar. Dergi yazım kurallarına uymayan makaleler değerlendirmeye alınmaz. Basılmama kararı verilen yazılar varsa hakem raporuyla birlikte yazarına iade edilir. Yayın için kabul edilen yazıların yayın hakkı, yayımlanan yazılarında her türlü telif hakları dergiye aittir. Yazara herhangi bir telif hakkı ödenmez.

İletişim: BEÜ Akademik İzdüşüm Dergisi Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
13000, Merkez, Bitlis/ TÜRKİYE Tel: 0 (434) 222 0040 Fax: 0 (434) 222 9144

Tarama Dizini

MAKALELER/ARTICLES

**TÜRK ALMAN İLİŞKİLERİNDE ALMANYA'DAKİ TÜRK GÖÇMENLER (1961-2000)/
TURKISH MIGRANTS IN GERMANY IN TURKISH GERMAN RELATIONS**

Yusuf ÇINAR.....1-21

**ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SİYASAL AKTÖRLER, BÜROKRASİ VE
JEOPOLİTİK BAĞLAMINDA DİPLOMASİ: TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÖRNEĞİ/DIPLOMACY IN THE CONTEXT OF POLITICAL ACTORS, BUREAUCRACY
AND GEOPOLITICS IN INTERNATIONAL RELATIONSHIPS: REPUBLIC OF TURKEY
EXAMPLE**

Cihan DABAN.....22-50

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK SEKTÖRÜ REFORMU POLİTİKASININ
OLUŞUMU: SİYASİ VE İDARİ OTORİTENİN YAPISAL VE İŞLEVSEL
UYARLANMASI/THE FORMATION OF EUROPEAN UNION'S SECURITY SECTOR
REFORM POLICY: STRUCTURAL AND FUNCTIONAL ADJUSTMENT OF POLITICAL
AND ADMINISTRATIVE AUTHORITY**

Ahmet BARBAK.....51-78

**20. YÜZYILI AŞIRILAŞTIRAN ve AŞIRILAŞAN SAVAŞ ALGISI-PRATİĞİ /EXTREME
WAR PERCEPTION-PRACTICE WHICH EXEGGERATE 20. CENTURY**

Şeyda GÜDEK.....79-103

**TÜRK DIŞ POLİTİKASININ STRATEJİK DERİNLİK REVİZYONUNDA
BALKANLAR/BALKANS IN STRATEGIC DEPTH REVISION OF TURKISH FOREIGN
POLICY**

Yasin AVCI.....104-127

TÜRK ALMAN İLİŞKİLERİNDE ALMANYA'DAKİ TÜRK GÖÇMENLER (1961-2000)

Yusuf ÇINAR*

ÖZ

Göç kavramı Türkiye ve Almanya ilişkileri için çok önemlidir. Çünkü hem Türkler hem Almanlar Anadolu ve Avrupa'ya göç sonucu gelmişlerdir. Almanya ve Türkiye'nin 31 Ekim 1961'de imzaladığı antlaşma neticesinde Almanya, Türk işçilerini Almanya'ya davet etmiştir. Bu dönemde, Alman ekonomisi diğer Avrupa ülkelerine göre çok iyi koşullara sahipti. Bunun sonucu Alman toplumunun bir kısmı Türk göçmenlerini kabullenmiş diğer kısmı kabullenmemiştir. Bu çalışma 1980'den 2000'lere kadar Türk göçmenlerin problemlerinden bahsetmektedir. Her şeyden önce, bu çalışma Almanya'daki Türk korkusunun sebepleri hakkında bazı detaylar vermektedir. 12 Eylül 1980'den sonra Türk göçmenlerin profillerinde değişme başlamıştır. Doğu ve Batı Almanya birleştikten sonra Türk göçmenler birçok ekonomik problem yaşamıştır. Bunun sonucu, birçok Türk göçmen Türkiye'ye dönmüştür. Bu süreçte, Türk göçmenler arasında kimlik sorunu ve kuşak çatışması başlamıştır. Bundan dolayı, Türk göçmenler Almanya'da ideolojik, bölgesel, dinsel farklılıklar sebebiyle bölünmüştür. Türk göçmenlerin Almanya'da her birinin kabul ettiği genel bir örgüt yoktur. Bir başka yönden bu çalışma Türkiye ve Almanya'nın Türk göçmenlere karşı politikasını vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kimlik, Kuşak Çatışması, Örgüt, Haklar.

TURKISH MIGRANTS IN GERMANY IN TURKISH GERMAN RELATIONS (1961-2000)

ABSTRACT

Concept of immigration is very important for the relation between Germany and Turkey. Because either Turks and Germans came to Anatolia and Europe in result of immigration. Germany and Turkey signed an agreement that invited Turkish workers to Germany on 31 October 1961. At this period, economy of Germany was very good. As a result, some of the German society has not accepted the all part of the Turkish immigrants. This study focus on the problems of Turkish immigrations from 1980 to 2000's in Germany. First of all, this study gives some details about reasons of "Turk fobie" in Germany. Profile of Turkish immigrants started to change in Germany after 12 September 1980. After East Germany and West Germany unified, Turkish immigrants lived a lot of economic problems. Therefore, some of Turkish immigrants turned back to Turkey. At this process, identity problem and generation conflict begun between Turkish immigrants. Therefore, Turkish immigrants was divided in Germany by ideological, regional, religious lines. Turkish immigrants don't have a common organization which is accepted by each Turkish immigrant in Germany. On the other hand, this study aims at giving some information about the policy of Turkey and Germany toward Turkish immigrants.

Key Words: Immigration, Identity, Generation Conflict, Organization, Rights.

* Yrd. Doç. Dr., İ.İ.B.F., Bitlis Eren Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ycinar86@hotmail.com,
Cep: 0507 707 02 95.

GİRİŞ

Türkler ve Almanlar bugünkü yaşadığı topraklara kavimler sonucu başlayan göç hareketi sonucunda ulaşmıştır. Osmanlının Avrupa'ya düzenlediği seferler Almanya'nın belleğinde derin izler bırakmıştır. Bu izler günümüzde Almanya'nın Türklere bakış açısını şekillendiren tarihsel bir miras niteliğindedir. Almanya'nın iş gücü ihtiyacı ve Doğu Avrupa'nın Komünist yapıda olması Almanya'nın Türkiye yönelmesini sağlamıştır. 30 Ekim 1961 yılında Türkiye ve Batı Almanya arasında imzalanan antlaşma ile ilk göçmenler Almanya'ya gitmeye başlamıştır. 1961- 1980 yılları arasında Almanya'ya giden Türk göçmenlerin ilk amacı ekonomik olarak yeterli hale gelmektir. Türkiye'de gerçekleşen 12 Eylül Askeri darbesi, 1980 yılından sonra Almanya'ya giden Türk göçmenlerin profilini de değiştirmiştir. Türkiye'nin Almanya'ya göçü iyi yönlendirememesi, Türk göçmenlerinin Almanya'da bölünmesine yol açmış, Türk diasporasının etkili olamamasını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda çalışmamız Almanya'ya göç eden Türk kadınlarının sosyalleşmesi ve yaşadığı sorunlara değinmektedir. Bunun ile birlikte Almanya'da Türklerin sosyolojik ve psikolojik sorunlar yaşaması Marjinalleşmelerine yol açmaktadır. Marjinalleşme kimlik arayışının sonucunda gerçekleşmektedir. Marjinalleşmeye yol açan en büyük sebep ise Türklerin kuşak çatışması yaşamalarıdır. Bu bağlamda çalışmamız 1980-2000 yılları arasında Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyo-politik konumunu incelemektedir.

TÜRK- ALMAN İLİŞKİLERİNDE “GÖÇ” KAVRAMI

Almanya tarihsel olarak göçlerin oluşturduğu bir devlettir. Kavimler göçü ile beraber bugünkü modern Almanya Federasyonu'un temelleri atılmıştır. Almanya'nın tarihsel arka planına bakıldığında, kavimler göçü ile oluşan Germen ırkının birçok prenslikten oluştuğunu görmekteyiz, bu prenslikler ancak Bismark'ın Kuzey Germen Konfederasyonu'nu kurması ile birleşmesini gerçekleştirmiştir.¹ Türkler de Kavimler Göçü ile Orta Asya bozkırlarından Batı'ya doğru göç etmişlerdir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi 1071 Malazgirt Zaferi ile olmuştur. Buradan da anlaşılacağı gibi, her iki devletin bugün var olmasında göçlerin kesin bir etkisi bulunmaktadır denebilir.

Zorunlu göçler belli sebepler dolayısı ile bir kişinin, ailenin, kavmin yurdunu terk edip başka bir yeri kendine yurt edinmesi diye tanımlanabilir. Zorunlu göçlerin en

¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, Cilt:1, Ankara, İmge Yayınları, Eylül 2008, s. 221.

büyük sebebi savaş, ekonomik sebepler, politik istikrarsızlıklar, ekolojik krizler, etnik dinsel çatışmalar olarak sıralanabilir.² Türklerin Batı Almanya Cumhuriyeti'nin isteği ile 1961'den itibaren Almanya'ya gitmelerinin en büyük sebebi ekonomik faktörlerdir. Göçün bu nitelikte olması her iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştır. Başka bir deyişle Almanya Türkiye'ye iş gücü yönünden bağımlı olmuş, Türkiye'de ekonomik gelir bağlamında Almanya'ya bağımlı olmuştur. Avrupa'da göç almada temel hedef yakın ırkların, akraba niteliğindeki milletlerin göçmen olarak alınması temel hedeftir.³ Fakat bu dönemde Avrupa'nın ideolojik olarak kamplaşması Batı Almanya'nın Türkiye'ye yönelmesine sebep olmuştur.

Almanya ile Türkiye arasında Osmanlı'nın Avrupa seferlerinden kalan anılar bulunmaktadır. Almanya'nın Münih şehri 17. Yüzyılda Türkler gelecek korkusuyla sarsılmıştır. Hatta bu korku o kadar abartılmıştır ki, II. Emanuel Maximilian (1679-1726) zamanında şimdi bir gezinti alanı olan Blütenburg, Schlos Park'tan, Pförtchen'e kadar bir setle kapatılmıştır. Bu set hala günümüzde "Türk Setti" olarak anılmaktadır.⁴ II. Maximilian Bavyera Dükü II. Viyana kuşatmasında Türklere karşı savaşmıştır. Bu savaşta elde edilen ganimetler günümüzde Bavyere Milli Müze'sinde sergilenmektedir. Münih çevresinde bu dönemlerden kalma Türk ismi kullanılan yerler vardır: "Türkenfelt" Türk arazisi anlamına gelmektedir, "Türkheim" Türk yurdu anlamındadır, "Allah" Allah semti anlamındadır. Allah semti kelimesinin hikâyesini Mustafa Yıldırım, akıncıların sefere çıkarken Allah Allah dedikleri için, Münih'teki bu yere "Allah" semti denildiğini vurgulamaktadır.⁵ Buradan da anlaşılacağı gibi Türkler, savaşla Münih'i ele geçirememiş fakat Almanlarda büyük bir korku bırakmıştır. Bu korku dönemi II. Wilhelm dönemine kadar devam etmiştir. İttihat ve Terakki yönetiminde bu iyi ilişkiler gelişmiştir. Almanya'da 1913 yılı itibariyle toplam Türk sayısı 1301'dir.⁶ Almanya'nın savaşlarda büyük kayıplar vermesi sebebi ile 1958-1959 yılları arasında diğer bölgelerden 30 milyon kişi Almanya'da çalışmak için başvurmuştur. Bunların 21 milyonu Almanya'ya gelmiştir bununla birlikte 1960 ve

² William B. Woos, "Forced Migration: Local Conflicts An International Dilemmas", *Annals of The Association Of American Geographers*, Vol.84, No.4, Dec. 1994, s. 614.

³ Christian Joppke, "Why Liberal States Accept Unwanted Migration", *World politics*, Vol.50, No.2, Jun.1998, s. 283.

⁴ Mustafa Yıldırım, "Tarihten Günümüze Münih'teki Türkler ve Bazı Türk Eserleri", *Social Sciences Institute Journal*, Selçuk University, s.494.

⁵ Yıldırım, a.g.m., s.497.

⁶ Yıldırım, a.g.m., s. 495.

1973 yılları arasında, yaklaşık 18-19 milyon göçmen Almanya'da çalışmıştır.⁷ Bu yıllarda Almanya'da toplam Göçmen sayısı 7.3 milyondur. Bunun 2 milyonu Türk, 600 bini Yugoslav, 360 bin kişi ise İtalyan'dır.⁸

Yukarda belirtilmeye çalışıldığı gibi Almanya göçmenleri içinde barındıran bir devlettir. En büyük göçmen grup ise Türklerden oluşmaktadır. Modern devletler göçmenler ile ilgili daha çok sorumluluk almaktadır. Çünkü sivil toplum günümüzde modern devletlerin en büyük dayanağıdır. Almanya'da göçmen nüfusunun çok fazla olması sebebi dolayısı ile göçmenlerin haklarını savunan bir kurum (Auslanderbeirate) oluşturulmuştur. Bunun ile beraber toplum kendi mekanizmasını geliştirmiş ve göçmenlerin haklarını savunan sivil toplum dernekleri kurulmuştur.⁹ Almanya'daki Türkiye Çalışmaları Merkezi'nin belirttiği gibi, 2003 yılı itibariyle 9 milyon kişi Türk kökenlidir.¹⁰ Bu rakam Türkiye ile Almanya'nın göç konusunda birbirlerine ne kadar sıkı bağlandıklarını ve Türkler için Almanya'daki göçmen haklarını savunan sivil toplum kuruluşlarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Almanya bir göçmen devleti olmasına rağmen, Almanya'da Milliyetçi aşırılık yabancıları istemeyerek, yabancıların marjinalleşmesine sebeptir.¹¹ Almanya bir göçmen devleti olmasına rağmen, Etno-milliyetçi ulus devlet anlayışından yavaş yavaş kurtulmaya başlamıştır. Bu bağlamda Almanya 1990'lardan itibaren geçiş sürecine girmiştir. Bu geçiş döneminde yabancıların %34 oluşturan Türklere yapılan saldırılar göçmenlerin entegrasyonunda büyük yaraya sebep olmuştur. Almanya bir göç devleti olması ve Avrupa Birliği üyesi olması dolayısı ile bazı kavramlarında daha dikkatli kullanılması gerekliliğini doğurmuştur. Bu kavramlardan ilki entegrasyondur: Her iki kültüründe kaynaşması olarak tanımlanabilir. Entegrasyon kavramı yabancılar arasında farklı anlamlar yüklenme tehlikesi ile karşılaşılabilmektedir. Hatta Entegrasyon göçmenler arasında bir nevi asimilasyon olarak algılanabilmektedir. Asimilasyon ise, etnik kültür yerine milli kültürün kabul edilmesidir. Göçmenlerin açısından bakarsak, asimilasyon kavramına kendi kimliğinin kaybedilmesidir diye nitelendirebiliriz. Marjinalleşme

⁷ Susanne Worbs, "The Second Generation In Germany Between School And Labor Market", *International Migration Review*, Vol.37, No.4, Winter 2003, s.1012.

⁸ Nedim Ögelman, "Documenting And Explaining The persistence of Homeland Politic Among Germany's Turks", *International Migration Review*, Vol.37, No.1, Spring 2003, s.165.

⁹ Nedim Ögelman, a.g.m., s.173.

¹⁰ Molica Dastida, "Racism in Germany: Double Talk by Political Parties", *Economic and Political Weekly*, Vol.36, No. 12, March 2001, s. 1006.

¹¹ Jurgen Fijalkowski, " Agressive Nationalism, *Immigration Review*, Vol.27, No.4, Winter 1993, s.855.

göçmenin hem kendi kültüründen hem de göç ettiği ülkenin milli kültüründen uzaklaşması sonucu ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle çoğu zaman marjinalleşme, göçmenlerin entegrasyon ve asimilasyon arasında kalması sebebi ile gerçekleşmektedir.

Almanya-Türkiye ilişkileri gelmişten gelen bir korku ile başlamış, Türkler Münih sokaklarında mülkiyet hakkı elde etmiş, hatta ilerleyen dönemde ise Alman vatandaşlığını elde etmiştir. Göçmen bir devlet olan Almanya, Türk göçmenlere bağımlı olduğu dönemde kendisinin göçmen bir devlet olduğunun farkına varmış, bir bakıma eski dönemde yaşanan bazı kötü anılar unutulmuştur. Fakat ekonominin kötüleştiği dönemde ise Almanya'da Germen ırkının yaşaması gerektiği fikri ortaya atılmış, yabancılar birer düşman olarak gösterilmiştir. Göçmenlerin çalışma izni iptal edilmiş, geri dönüş politikası uygulanarak, toplumda ayrışmaların yaşanmasına sebep olunmuştur.¹²

1980 SONRASI ALMANYA'YA GÖÇ EDENLERİN PROFİLLERİ

Ekonomik motivasyonlu Türk Göç'ü Almanya'ya ikili bir işgücü antlaşması ile 30 Ekim 1961 yılında başlamıştır. Bu dönemde Almanya'ya gelen Türk işçilerinin büyük bir bölümü gerekli teknik alt yapıya sahip değildi. Başka bir şekilde söylersek gidenlerde kalifiye eleman sayısı azdı. Gelen göçmenlerin işleri 1973 ekonomik krizine kadar iyi gitmiştir. Bu dönemde başlayan ekonomik kriz özellikle Türk gurbetçilerde iş sıkıntısına yol açmıştır. Bu dönemde Almanya göçmen alımını durdurmuş, fakat Türk gurbetçilerin sayısı artmıştır. Çünkü bu dönemde aile birleşimleri başlamıştır.¹³ Almanya'da Türklerin nüfusunun bu denli artması Almanya'da Türk fobisi yaratmış, bu dış politikalarına da yansımıştır. Türkiye 1987'de AET'ye başvurduğunda Türkiye'nin Roma Antlaşması'ndan kaynaklanan serbest dolaşım hakkına Almanya sıcak bakmamıştır.¹⁴ Bu konuda o dönemden başlayan soğukluk günümüze kadar gelmiştir. Bir bakıma Almanya'nın %3'nün Türk olduğu düşünülürse, Almanya'nın niçin Türklere soğuk davrandığı da anlaşılabilir.

¹² W. R. Bohning, "Immigration Policies of Western European Countries", *Special Issue Policy And Research On*, Vol:8, No:2, s. 159.

¹³ John Clark, Jerome S. Legge, "Economics, Racism, and Attitudes Toward Immigration In The New Germany", *Political Research Quarterly*, Vol.50, No.4, December 1997, s.902.

¹⁴ Michael S. Teitelbaum, "Immigration, Refugees, And Foreign Policy", *International Organization*, Vol-38, No.3, Summer 1994, s. 436.

Türkiye’den bu dönemde yurt dışına gidenlerin büyük bir bölümü kırsal kesimden gitmiştir. Bu dönemde en çok yurt dışına göç veren, İç Anadolu bölgesinden gidenlerin çoğunluğu Afyon, Aksaray, Karaman, Kayseri, Konya, Nevşehir, Niğde, Sivas illerindedir. Doğu Anadolu’dan ve Karadeniz bölgesinden gidenlerin büyük bir bölümü Adıyaman, Amasya, Elazığ, Malatya, Tokat Tunceli illerindedir. Kırsal kesimden gidenlerin büyük bölümü şehir hayatına alışamamıştır. Türklerin şehirlerden gelenlerinin seküler hayatı bilmeleri sebebi ile Almanya’ya uyumları daha kolay olmuştur. Kırsal kesimden gelip Almanya’nın sosyal hayatına alışamayan Türkler kendilerini daha da İslamlaşmaya vermişlerdir.¹⁵

Kırsal kesimden gelen bir Türk’ün portresi şu şekilde çizilmektedir: Almanya’ya göçmen işçi olarak giden Dursun bir fabrikada güvenlik görevlisi olarak göreve başlamıştır. Turna ise karısıdır, işe giderken karısının üzerini kilitleyerek işe gitmektedir. Kırsal kesimden gelen Dursun, Almanya’da karısının 40 metrekarelik evden kendisinin olmadığı zamanlarda dışarı çıkmasını yasaklamıştır.¹⁶ Kırsal kesimden gelmiş olan Dursun Almanya’nın gündelik yaşamına alışamamış, karısının dışarı çıkması halinde başına bir şey geleceği endişesini taşımaktadır. Almanlara göre ise, bir Türk kadının Batılılaşması yeni elbiseler giymesi, geleneksel başörtüsünü çıkarmış olması ve cinsel kimliğini bulması olarak görülmektedir.¹⁷ Türk kadınlarının %60 aile birleşimi sonucu geldikleri için, ev hanımlığı yapmaları zorunlu olmuştur. Almanya’da bulunan kadınlardan çalışanların büyük bir bölümü 1973 yılındaki ekonomik kriz sebebi ile göçmen olarak erkekten çok kadınların alınması ile Almanya’da çalışan Türk kadının sayısı artmıştır. Almanların erkekleri değil de kadınları göçmenliğe kabul etmesinin ana sebebi ise kadınların belli bir miktar para kazandıktan sonra, Türkiye’ye geri gideceklerine inanmalarıdır.¹⁸ Çünkü Almanya’ya giden kadınların ailesi Türkiye’dedir. Göçmen kadınlar göç ile birlikte kendilerinin kapasitesinin ve rekabet gücünün farkına varmışlardır. Almanya’da bu dönemde göç edenlerden yaşlı olanlar işsizlik problemi ile karşılaşmıştır. Onlar işyerinin kapasitesini artıramayacağı sebebi ile işe alınmamışlardır.

¹⁵ Rob Burns, “ Images Of Alterity:Second generation Turks In the Federal Republic” , *Univercity of Warnick*, Modern Humanities Research Association, s.745.

¹⁶ Burns, a.g.m., s.748.

¹⁷ Burns, , a.g.m., s.754.

¹⁸ Alice Munscher, “ The workday Routines of Turkish Women in Federal Republic of Germany: Result Of a Pilot study”, *International Review*, Vol.18, No.4, *Special Issue: Women In Migration*, Winter 1984, s.1238.

1970 ve 1980 yılları arasında Almanya'ya giden Türklerin temel amacı Türkiye'deki borcunu ödemek ve biraz para biriktirip Türkiye'ye geri dönmektir.¹⁹ 1980'den sonra Almanya'ya göçmen olarak kabul edilenlerin profillerinde değişme gözlenmiştir. Özellikle 1980'li yıllarda Almanya'ya kaçak girenlerin büyük bölümü Türkiye'de terörist diye aranmaktadır.²⁰ Özellikle 1971 Muhtırası ve 1980 Darbesi Kürt kökenlilerin Almanya'daki sayısının artmasına sebep olmuştur. 1979 döneminde Almanya'da bulunan her 1000 Türk'ten 25'i Kürt kökenlidir.²¹ 1980 Darbesinden sonra Almanya'ya gelen Türkler, kendi etnik dinsel ve dünya görüşüne göre dernekler oluşturmuşlardır. Bu dernekler bir bakıma Türkiye'deki etnik, dinsel ve kültürel farklılığı veya o dönemdeki ideolojik toplumsal ayrışmayı yansıtmaktadır. Bu süreçte Türkiye'nin Almanya'daki göçmen hareketini iyi yönlendirememesi Türk göçmenlerin kendi aralarında bölünmesine yol açmıştır. Almanya'daki Türklerin kendileri arasında marjinal gruplar oluşturması ve bu gruplara sempati duyanların kendi yetkilerini bu grubun başkanlarına vermesi ve grupların cemaatleşmesi sonucunda, Türkiye'deki siyasi iktidar bu gruplarla iletişime geçememektedir. Bu durum sebebi ile Türkiye Almanya'daki soydaşlarını etkili bir lobi olarak kullanamamaktadır.

2002 yılı itibariyle Almanya'da toplam 7.34 milyon yabancı bulunmaktadır. Türkler yabancıların %26'sını oluşturmaktadır. 1.9 milyon Türk'ün %90'nı legal statüdedir. Bu Türk nüfusunun %70'i Türk, %20'si Kürt'tür.²² Yaklaşık iki milyon Türk nüfusunun %37.4 Almanya'da doğmuştur. 0-35 yaş grubu arasında Almanya'da doğanların oranı ise %56.4'tür.²³ Buradan da anlaşılacağı gibi Türklerin Almanya'da misafir olduğu anlayışı değişmeye başlamıştır. 1980 yılından sonraki 2. ve 3. kuşak Almanya'da kalıcı olduğunun sinyalini vermiştir.

ALMANYA'NIN TÜRK GÖÇMENLERDEN BEKLENTİLERİ

Almanya endüstri ve sanayisi ile Avrupa'nın lokomotifini olmuş bir ülkedir. Endüstri ve sanayisindeki bu gelişmiş durum iş gücü açığı yaratmıştır. 31 Ekim 1961 Antlaşması ile Türk göçmenleri Almanya'ya davet etmiştir. Freeman'a göre, Devletlerin

¹⁹ Munscher, a.g.m., s.1244.

²⁰ Teitelbaum, a.g.m., s.438.

²¹ Ögelman, a.g.m., s.166-167.

²² Worbs, a.g.m, s. 1013.

²³ Worbs, a.g.m, s. 1014.

göçe izin vermesinde üç sebep vardır²⁴: i) Ucuz iş gücü sağlamak, ii) Nüfusun yenilenmesini sağlamak, iii) Sosyal gelirin artmasını sağlamaktır. Bu bağlamda düşünüldüğünde Almanya, 1960-1970 döneminde göçmenlerin gelmesini ulusal çıkar olarak görmüşlerdir. Almanya'nın zenginliğinin artmasında Türk göçmenler bir araç olarak görülmüşlerdir. Ev sahibi için en iyi göçmen yüksek seviyede verimli göçmenlerdir, bu bağlamda ülke koşullarına çabucak uyum sağlayan göçmenler ev sahibi ülkeye daha çok katkı yapmaktadır.²⁵ Bu durum Almanya'daki yerlilerin gelen yabancılara bakış açısını da değiştirmektedir örneğin yerliler, ülkeye çabuk uyum sağlamış, ülkenin zenginleşmesine katkı sağlayan Türk göçmenin getirmiş olduğu sosyal güvenlik yükü ile ilgilenmez, aksine göçmenlerin bazı sosyal haklara kavuşmasına yardım ederler. Fakat ekonominin kötü olduğu dönemde ise Almanya'daki kötü ekonomik koşulların sebebinin göçmenler olduğu vurgulanabilir. Bu koşullar ırkçılığı tetikleyici sorunlara sebep olabilmektedir. Özellikle Almanya'daki gençler yabancıları kendi geleceğinin düşmanı olarak görmektedir. Bu ırkçı saldırılar yaşlı grupta daha azdır, çünkü onların gelecek ile ilgili bir kaygısı yoktur. Almanya'da özellikle 1980'den sonra Türkleri geri gönderme isteği, Almanya'nın artık göçmenlere doyduğunu ifade etmektedir. Göçmenleri evine döndürmeye yönelik bu politikalar sembolik bakımdan Muhafazakarlar tarafından desteklenmektedir. Bu süreç, aşırı sağ partilerin ırkçı parti programlarına girebilmektedir. Göçmenleri eve döndürmeye yönelik politikalar özellikle Doğu Almanya'nın Batı ile birleşme aşamasında hız kazanmıştır. Bu kaygılar, Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi sonucu işsizlik oranının artması ile beraber daha da artmıştır. Hatta Türkler arasında bir ayrıma gidilmektedir. Kürtlere daha ılımlı bir bakış açısı vardır. Bunun sebebi, Kürtlerin memleketlerine geri gideceklerine dair inançtır.²⁶

Ekonomik sebepler ırkçılık ile birleştiği zaman, göç karşıtlığı politik temele oturmaktadır. Özellikle Doğu Almanya ile birleşme gerçekleştikten sonra Almanya'nın Türklerden beklentileri değişmiştir. Birleşme öncesinde evlerine dönen Türklerle 10.500 DM verilmiş, birleşim sonrasında iş gücü fazlalığı önlenmeye çalışılmıştır. Fakat birleşme gerçekleştikten sonra, deyim yerindeyse, Doğu Almanyalılar şoka girmiştir.

²⁴ Joppke, a.g.m.,s.270.

²⁵ George j. Borgas, "The Economic of Immigration", *Journal of economic Literature*, Vol.32, No.4, December 1994, s.1667.

²⁶ Clark, Legge, a.g.m., s.906.

Çünkü Doğu Almanya'da Komünist yönetim varken, 10 milyon kişi işe sahipti. Birleşme gerçekleşikten sonra Doğu Almanya'da büyük bir işsizlik başladı. Hatta Batı Almanyalılar, Doğu Almanyalıları Lumpen yabancılar olarak görmeye başlamışlardır.²⁷ Bu ekonomik koşullar Türklere olan baskıyı daha da arttırmıştır.

Türkler, 1960'da geldiğinde, temel amaçları para biriktirmek geri dönmektir. Belli bir süre sonra geri dönüş yerine, Almanya'da kalmak burada yaşama isteği baş göstermiştir. Almanya bu algıya bir bakıma 1973 yılına kadar göz yummuştur. Ekonomik kriz ile beraber göçü önlemeye çalışmasa da, aile birleşimleri ile Türk göçmenlerin sayısı artmıştır. 1980'ler ise Almanya'da kalıcı olacak veya dönecek olanların belirlendiği dönemdir. Bu dönemde Türkiye'ye geri gelenler ikinci kültürel şoku yaşamıştır. İlk kültürel şoku Almanya'ya geldiklerinde yaşayan Türk Göçmenler, Türkiye'ye döndüklerinde de Türkiye'ye alışamamışlar, hatta onların Almanlaştığı gibi yakıştırmalar yapılmıştır.²⁸ Türk Göçmenler Almanya'nın birleşmesinden sonra kalıcı olanlar bir araya gelmeye çalışmıştır. Bu dönemden sonra Türkler Alman siyasi partilerinde görev almaya başlayacaktır. Kısa bir süre sonra da Türkler, Alman vatandaşlığına geçeceklerdir.

GURBETÇİLERİN “KİMLİK” SORUNU

Almanya'ya çalışmak için gelen Türkler belli bir süre sonra Almanya'da var olma mücadelesi içerisine girmiştir. Kimliklerinin yok olması tehlikesi ile karşı karşıya kalan Türkler, kimliklerinin bazı unsurlarını daha çok vurgulamaya başlamışlardır. Özellikle 1990 yılından sonra Almanya'da kalanların kesinleşmesi sonucunda Almanya'daki Türkler, Alman vatandaşı kadar bu ülkeye emeği geçtiğinin farkına varmıştır. Başka bir boyutta, Almanya'da Türklerin kimlik sorunu ve Almanların kimlik sorunu, Almanya'nın birleşmesi ile başlamıştır. 1996 yılındaki bir araştırmaya göre; Almanya'da bulunan Türkler, kendilerini Almanya'da güvenli gördükleri sürece, Almanya'da kalacaklarını belirtmiştir.²⁹ Böyle bir sonucun çıkmasının sebebi 2. ve 3. kuşak Türklerin büyük bir bölümü Almanya'da doğmuş olmasıdır.

²⁷ Jenny B. White, “Turks In the Germany“, *American Antropologist*, New Series, Vol.99, No.4, December 1997, s. 762.

²⁸ Burns, , a.g.m., s. 745.

²⁹ White, a.g.m., s. 755.

Almanya'ya gelen Türkler kendi aralarında bir "asabiyet" ruhu yaratmışlardır. Türkler Almanya'da kendi değerlerini koruyarak kimliklerini yaşatmaya çalışmaktadır. Fakat bunu yaparken Türk kimliği çatısı altında birleşmemekte, aksine kendi aralarında değerlerini de ayırmış bir parçalanmışlık göstermektedir. Bu gruplar Kürt, Alevi, Sünni, 2. ve 3. Kuşak elit kesim olarak ayrılmıştır. Her grubun Almanya'da kimliğini yaşatma çabası da farklılığa sebep olmaktadır.

Almanya'da yaşayan Türk topluluğunun en büyük özelliği yardımsever olmalarıdır. Almanya'da Türkleri Almanlardan ayıran en büyük özelliklerden biri budur. Çünkü bir Alman, annesine dahi borç para verecek olsa, mutlaka senet alır.³⁰ Türkler ise kendisine yardım isteyen bir hemşerisine kapısını açabilmektedir. Türkler için para sadece bir araçtır. Türkler sadece yakınlık duyduğu akrabasından veya yakın arkadaşlarından para istemektedir. Özellikle Almanya'da hemşericilik, kimliklerin devam ettirilmesinde büyük önem arz etmektedir.

Türkleri Almanlardan ayıran bir diğer unsur ise, kadının hareket özgürlüğünün kısıtlanmasıdır. Türkler Almanya'ya gelmeden önce kadının 3 görevi olduğunu belirtirler: i) Temizlik, ii) Yemek, iii) Çocuklar ile ilgilenmek. Türk kadınları Almanya'da ekonomik gücü ele alarak sosyalleşmeye başlamıştır. Berlin'deki Türk Kadınlarının % 36'sı belli bir işe sahiptir. Bu kadınlar sabah 4'te işe gidebilmektedir.³¹ Gurbetçi ailelerde çalışan kadın ve erkekler, kazandıkları parayı bir araya getirerek ailenin eksiklerini tamamlamaya çalışmaktadır. Uzmanlar göre bu yardımlaşma ruhu, Anadolu'daki ideal aile tipidir. Almanya'da kadınlar çok daha özgür bir ortama sahiptir.

Türkler, Almanya'da kimliklerini korumak için, Alman toplumuna tamamen entegre olamamakta, hatta marjinal gruplarla ilişkiye geçebilmektedir. Almanya'da çalışan kadınların büyük bir bölümünün Almancayı Türk aksanı ile konuşmaları onların kendi kimliklerini yaşatma isteğini göstermesi bakımından önemli bir ayrıntıdır. Almanların kültürel tutuculuğu da Türklerin Alman toplumuna tamamen entegre olmasını önlemektedir. Almanların kültürel tutuculuğu eskiden beri kültürlerinde var olan değişmeyen şeyleri temel alması, bu entegrasyonu zorlaştırmaktadır. Buna karşın Almanya'daki Türkler kendilerini Almanya'da bir yabancı olarak görmemektedir. Almanya'da yayımlanan Erich Rauschenbach tarafından çizilen karikatürde bir Alman,

³⁰ White, a.g.m., s.758.

³¹ White,a.g.m., s. 757.

barda oturan bıyıklı Türk'e sorar "siz yabancı mısınız?" Türk cevap verir: "Ben Türküm". Türkler görüldüğü gibi Almanya'yı kendi yurdu olarak görmektedirler. Bundandır ki, Almanya'da 1994 yılında Türkler 40000 işyerine, 168.000 kişiye iş vermektedirler. 34 milyon mark yıllık ciroya sahiptirler.³² Türklerin Almanya'ya daha iyi entegrasyonunu sağlayan ise, Almanya'da Alman kimliğinden çok Avrupalı kimliğine dem vurulmasından kaynaklanmaktadır. AB'nin 1990'dan sonra genişlemesi ve bazı kriterler geliştirmesi, Almanların Türk göçmenlere bakışını değiştirmiştir. Çünkü AB'ye göre bir göçmenin kendi kimliğini yaşatması toplumsal ilişkiyi daha olumlu etkileyecektir denebilir.

Almanya'da Türklerin kimliklerini yansıtan en önemli olaylar Türk sanatçılar tarafından yansıtılmaktadır. Bu eserlerde işlenen ana konu ise, Alman ve Türk kültür çatışmasıdır. Bu bağlamda verilen eserler dikkate alındığında, 1980 öncesindeki Almanya ile ilgili yazılan romanlarda, para kazanıp bir Mercedes alma sevdası ele alınırken, Adalet Ağaoğlu bunu "Sarı Mercedes" olarak edebiyatımıza kazandırmıştır. 1990'larda "Berlin In Berlin" Filmi ile başlayan kuşak çatışmasını anlatan yapıtlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Son dönemde ise Fatih Akın'ın "Duvara Karşı" filminin konusu ise muhafazakar bir ailenin kızının Almanya'da marjinalleşmesini konu almakta, bir nevi Türk Göçmenlerin kimlik ikilemelerinin beyaz perdeye yansıtılma sürecini devam ettirmektedir

Almanya'da kendisini Batı kültüründen soyutlamak isteyenler, kendisini Doğu kültürünün temsilcisi olarak Arap kültürü ile tamamlamaktadır.³³ Burns'a göre; Türk olmasına rağmen Arap kültürünü yaşama isteği, Kemalist devrim sonucunda, Arap kültürü yerine, Batı değerlerinin konulması ve Batı kültürüne bir tepki olarak gerçekleştirilmektedir. Özellikle Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi sonucunda yabancı düşmanlığının ortaya çıkması ve yabancıların anayasal haklarının sınırlandırılması Türklerin tutucu İslam ile daha da kucaklaşmasını ve kimliklerinin belirleyici unsuru haline getirmelerine sebep olmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Almanların Türklere bakış açısı değişmiş Almanya'da İslam fobisi artmıştır denebilir.

³² White,a.g.m., s. 763.

³³ Burns, ,a.g.m., s. 747.

Türkler özellikle 1990 sonrasında ırkçı saldırılarla karşılaşmıştır. Türkler 1992 yılında Köln’de, Türk evlerinin yakılması üzerine, Yahudilere yapılan Holocaust’un aynısının Türklere de yapılmakta olduğunu vurgulamışlardır.³⁴ Bu bağlamda Türk Göçmenler Almanya’da azınlık olmadıklarının farkındadır. Azınlıklar devletin gönülsüz üyeleridir ki kökü bağlı olduğu devlete ait değildir. Göçmenler ise göçtüğü devlete gönüllü olarak katılmışlardır³⁵. Bu bağlamda Türk Göçmenlerin kurduğu derneklerin amacı; ev sahibi devlet ile kendi toplumlarının daha iyi işbirliğini sağlaması temel hedefi olmalıdır. Almanya’da Türklerin Yahudiler kadar haklara sahip olmamasının sebebi şudur: Yahudilerin çoğu Almanya’da çok iyi bir eğitim almış ve Almanya’da elit kesimi oluşturmaktadır. Almanya’daki Türk göçmenlerin eğitim seviyelerinin düşük olması ve daha çok alt tabanı oluşturmaları sebebiyle sosyo-politik etkileri daha az olmaktadır. Yahudileri Türklere ayıran bir diğer önemli unsur ise, Yahudilerin tek çatı altında birleşmesidir. Türkler bunu etnik, mezhepsel ve siyasi ayrılıklardan dolayı başaramamıştır.

Almanya’ya gelen Türk göçmenler kimliklerini belirten en güçlü unsurlar üzerinden bir araya gelmiş, buda farklı örgütlerin kurulmasına sebep olmuştur. Bunlardan en büyüğü Modern İslam’ı savunan DITIB (The Directorate for Religious Affairs-Turkish Islamic Union), en büyük örgüttür. Bu birliğe her 1000 Türk’ten 55’i üyedir. AMGT (The Islamic Community of National Perspective) Milli görüşçülerin kuruluşudur. AMGT’ye her 1000 Türkten %35’i üyedir. KOMKAR (The Federation of Workers Organizations from Kurdistan) ise, Kürtler tarafından kurulmuştur. Bu kuruluşa Her 1000 Türk’ten 25’i üyedir. AABF (The Association of Alevi Communities) ise Aleviler tarafından kurulmuştur. AABF’ye her 1000 Türk’ten 10’u üyedir.³⁶ Bu kuruluşların adlarından da anlaşılacağı gibi, Türkler kendi aralarında bölünmüşler ortak bir çatı altında bir araya gelememişlerdir

³⁴ Gökçe Yurdakul, Micheal Bodeman, “ We Dont Want to Be Jews Of Tomorrow”, *German Politics and Society*, Issue.79, Vol.24, No.2, Summer 2006, s.45.

³⁵ Yurdakul, Bodeman, a.g.m., s.46.

³⁶ Ögelman, a.g.m., s.166.

1990 SONRASI KUŞAK ÇATIŞMASI

Almanya'da 1992-2000 yılı içerisinde 114.000 kişi Alman vatandaşlığı almıştır. Bu rakam içerisinde 2. kuşak 100.000 kişiyi bulmaktadır. 2.kuşak 16 ile 25 arasında olan Almanya'da doğan veya 7 yaşından önce Almanya dışında bir yerde doğan ve 7 yaşından sonra Almanya'da yaşayan Türklerdir.³⁷ 2. kuşağın Almanya'da ailesi veya bulunduğu ortam ile yaşadığı sorunlar kuşak çatışmasının sebebidir. Almanya'da yaşayan 2. kuşağın en büyük sorunu eğitimde yaşadıklarıdır. Eğitimde yaşadığı sorunlar bu yaştaki gençlerin marjinalleşmesine yol açmaktadır. Almanya'da orta okulu bitirdikten sonra mesleki okulları seçmeyen Türk gençlerinin oranı %43.9'dur. Halk okulları veya düz liseleri seçenlerin oranı %14.7'dir. Mesleki okullara giden Türklerin oranı%32.6'dır. Üniversite eğilimli okullara gidenlerin sayısı %8.8'dir. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi, Türklerin okula gidenlerinden eğitimini yarıda kesenler daha fazla bir orana sahiptir. Bu durum gençlerin sosyo ekonomik sorunlarla karşılaşmasında en büyük nedendir. Kızların 2. kuşağının %21.5 (Realshule) ortaokulu bitirmiştir. Liseyi (Gymnasium) bitirenlerin oranı ise %15'dir. Erkeklerde her ikisini tamamlayan %11.4'tür.³⁸ Oranlardan da anlaşıldığı gibi, 2. kuşak Türk göçmenlerde eğitim büyük bir başarısızlığı göstermektedir. Bu başarısızlığın sebepleri incelendiğinde, kuşak çatışmasının da sebeplerinden biri olan aile büyüklerinin eğitiminin düşük olması, gençlerin eğitimde de başarısız olmasına sebep olmaktadır. Örneğin, çocuk ağır ev ödevlerini yapamamakta, aile bireylerinden yardım edecek kimsenin de olmayışı, çocukların ailesi ile problem yaşamasına sebep olmaktadır. Başarısızlığın bir diğer sebebi ise çocukların yeteri kadar Almanca bilmemesi, çocukların okulda diğer arkadaşlarından soyutlanması sonucunu getirmekte, böylece kuşak çatışmasının temelleri atılmış olmaktadır. Türk gençlerinin eğitimde düşük kademedede kalmalarının bir diğer sebep, Almanya'daki ortaokul sisteminin göçmen çocukları daha alt sınıfta eğitim almaya itmesidir.³⁹ Muhafazakarlara göre, göçmenlere daha ılımlı bakan Sosyal Demokrat Parti döneminde Göçmenlerin eğitim sorunlarına ilişkin bazı gelişmeler sağlanmaya çalışılmıştır.⁴⁰ Prof. Dr. Abdullah TOPÇUOĞLU, yurtdışına çalışma

³⁷ Worbs, a.g.m., s.1015.

³⁸ Worbs, a.g.m., s.1023.

³⁹ David P. Baker, Yılmaz Eser, "Effect Of Immigration Workers on Educational Stratification In Germany", *Sociology Of Education*, Vol.58, No.4, October 1985, s. 226.

⁴⁰ Baker, Yılmaz , a.g.m., s.222.

amacıyla giden ilk işçilerin amacının, çalışıp para kazanmak ve en geç emekli olduklarında Türkiye'ye dönerek, hayatının geri kalanını memleketinde tamamlamak olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden ilk kuşak gurbetçilerin tüm birikimlerini kendi köyüne, kasabasına ya da şehrine gayrimenkul yatırımı olarak harcama eğiliminde olduğuna dikkat çeken TOPÇUOĞLU; *“Bu kuşak sadece gayrimenkul yatırımı yapmakla kalmaz, diğer ihtiyaçlarını da kendi memleketinden temin ederek yurtdışına beraberinde götürürdü. Bu yüzden sadece emlak sektörü değil, diğer sektörlerde de yaz aylarında bir hareketlilik yaşanırdı. Büyük bölümü Türkiye'ye döndü. İkinci kuşak ne Avrupalı ne de Türkiye'li olabilmıştır. Ancak yatırım eğilimi olarak birinci kuşağa benzer davranışlar göstermektedirler. Bunların çocukları olan ve şimdilerde çalışma hayatına girmiş olan üçüncü kuşak, kültürel açıdan kopuşu yaşamaktadır. Türkçeyi zorlukla konuşan bu kuşak için, Türkiye tatillerini geçirdikleri bir ülkedir. Geri dönmeyi düşünmüyorlar. Yeni yetişmekte olan dördüncü kuşak ile kültürel kopuş tamamlanacak. Dördüncü kuşağı ‘gurbetçi’ olarak tanımlamak yerine, Almanya Türkleri, Fransa Türkleri gibi adlandırmalar” ile duyacağımızı belirtmekte ve Kuşaklar arasındaki farkı dile getirmektedir.*⁴¹

Göçmenleri kuşak çatışmasına iten veya marjinalleşmesine yol açan sosyal dışlanma, sınır dışı edilme korkusu, modernizasyonun getirdiği uyum sorunu, sağlık sorunları ve Almancayı iyi bilmeme gibi sebepler, Türklerin aileleri ve yaşadıkları yer ile sorun yaşamalarına yol açmaktadır. Bu sebepler dolayısı ile Türk göçmenlerin büyük bir bölümü uyuşturucu kullanmaya başlamaktadır.⁴² Kuşak çatışmasının Türk göçmenleri uyuşturucu kullanmaya itmektedir. Bağımlı Türklerin %40.8'i Türkiye'deki büyük şehirlerden, %21.4'i de Türkiye'deki kırsal kesimden gelmiştir. Uyuşturucu kullanımının Türklerde bu kadar yüksek olmasının en büyük sebebi ailesel baskıların olmasıdır. Almanya'da ailesinin zoru ile evlenen gençler aile sahibi olmanın sorumluluklarını üzerine alamamakta ve uyuşturucuya başlamaktadır.⁴³ Modernizasyonun Almanya'da çok hızlı olması işin niteliğinin de değişmesine sebep olabilmektedir. Bundan dolayı Türk göçmenler işsiz kalabilmektedir. Fordist model sonucunda işçilere daha az gereksinim duyulması da Türk göçmenlerin sorun

⁴¹ <http://www.tumgazeteler.com/?a=2207627>, Erişim Tarihi 12/ 10 / 2009.

⁴² Christian Haasen, Andrea Blatter, Danial Ghraei “Psychosocial Aspect of Opiate Dependence Among Turkish Migrants In Germany”, *Journal Of ethnicity In Substance* , Vol. 3 (1), 2004, s.3.

⁴³ Haasen, Blatter, Ghraei, a.g.m., s.8.

yaşamısına sebep olmak ve suç çeteleri kurmalarına, ailesel sorunlar yaşamısına sebep olabilmektedir.⁴⁴

Almanya'da kadınlar ise, kuşak çatışmasını daha çok aile içinde yaşamaktadır. Almanya'da batılılaşma kadının cinsel kimliğini bulması, başörtüsünü çıkarması olarak algılanmaktadır. Bundan dolayı genç kızlara muhafazakar eğilimli ailelerde müdahaleler daha fazla olabilmektedir. Kız çocuklarının Alman toplumuna daha fazla entegrasyonunu sağlamak için ailelerin kız çocuklarına müdahaleleri önlenmeye çalışılmaktadır.⁴⁵ Genç kızların aileleri ile yaşamış olduğu bu tip sorunlar onları marjinalleşmesine veya toplumdaki soyutlanmasına yol açmaktadır.

TÜRKİYE'NİN ALMANYA'DAKİ TÜRKLER POLİTİKASI

Almanya'ya göçün başlama tarihi olan 31 Ekim 1961 tarihinden günümüze Türkiye'nin dış Türkler politikası ekonomik çerçevede gelişmiştir. Türkiye dışındaki soydaşlarını etkili bir lobi haline getirememiştir. Bundan dolayıdır ki, Ermenilerin çok az olduğu, Türklerin çoğunlukta olduğu Avrupa ülkelerinde “sözde soykırım yasası” geçirilmiştir. Almanya'da Türklerin kendi aralarında bölünmüş olması bu grupların Türkiye tarafından etkili bir şekilde kullanılmasını önlediği gibi, Almanya'nın bu grupları hazmetmesini kolaylaştırmaktadır.⁴⁶

Turgut Özal Türklerin Almanya'da kalıcı olacaklarını görmüştür. Türklerin orada kalıcı olduklarının farkına varılması, Türk dış politikasına olumlu olarak yansımıştır. Turgut Özal, Türk göçmenlerin Almanya'da kalmalarının desteklenmesi gerektiğini belirtmiş, böylece onların hem ekonomik hem de siyasi güçlerinden yararlanılacağını vurgulamıştır.⁴⁷ Türkiye 12 Eylül döneminde Almanya'ya gidenler ile iyi ilişkiler geliştirememesi ve bu göç hareketini iyi yönetilememesi sonucunda Türklerin kendi aralarında parçalı olmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda da Turgut Özal'ın “Gurbetçileri” siyasi baskı aracı olarak kullanma isteği başarıya ulaşamamıştır. Türkiye, sosyo-ekonomik gelişimini tamamlayamaması sebebi ile dışarıya göç vermeye devam etmektedir. Bu da göstermektedir ki Türkiye kendi vatandaşlarının ekonomik ve

⁴⁴ H. Richard Friman, “The Great Escape ? Globalization, Entrepreneurship and Criminal Economy”, *Review Of International Political Economy*, Vol 11, No.1 , February 2004, s. 103.

⁴⁵ White, a.g.m., 759.

⁴⁶ Ögelman, a.g.m., s. 180.

⁴⁷ İdris Bal, “Türkiye'nin Dış Göç Politikası”, *İçinde Turgut Gökusu*, 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ankara, AGAM Yayınları, 2006.s.131.

sosyal yönden rahat etmelerini sağlayamamaktadır. Aksine Türkiye, gurbetçileri kendi ekonomik kalkınmasında bir araç olarak görmekte, yatırımların bir kısmını Türkiye'ye getirerek ekonomik katkı yapmasını beklemektedir.

Tansu Çiller döneminde de gurbetçiler, Türkiye tarafından birer para kasası olarak görünmeye devam edilmiştir. Tansu Çiller 1994 Krizi sonrasında Türk bankalarına güvenip 1000 DM yatırımlarını istemiştir. Bu isteğe Türkiye Göçmenler Federasyonu Başkanı, Tansu Çiller'in ilk önce çifte vatandaşlık kanunu çıkarmasını daha sonra gurbetçilerden para istemesi gerektiği şeklinde cevap vermiştir.⁴⁸ Türk Göçmenlerin en çok yakındığı şey ise, Almanya GSMH'na yıllık 69 milyar marklık katkı⁴⁹ yapmalarına rağmen, Almanya'da yeteri kadar karar verme sürecine katılmamasının Türk liderler tarafından dile getirilmemesidir.

Almanya'daki Kürtler ve Türkler Türkiye'deki politik gelişmelere iki şekilde etki yapabilmektedir. Doğrudan etki ekonomik ve politik olabilmektedir. Bu iki grubun üyelerinin bazıları, Türkiye'deki yandaşlarına ekonomik ve askeri teçhizat sağlayabilmektedir. Diğer doğrudan etki ise gurbetçiler doğrudan Türkiye'de oy kullanabilmektedir. Birinci doğrudan etki geçmişten günümüze tüm siyasi liderler tarafından dikkate alınmasına rağmen ikinci doğrudan etki ancak Erbakan döneminde etkili olmuştur. Almanya'da bulunan 1.4 milyon kişi Türkiye'de oy kullanabilme hakkına sahiptir. 1.4 milyon kişinin oy kullanma potansiyeli Türkiye'deki siyasi iktidarın kaderini etkileyebilecek düzeyde olmasına rağmen, 1995 seçimlerinde 55000 kişi Almanya'dan oy kullanmak için Türkiye'ye gelmiştir. 55000 Kişi içerisinde Milli Görüşçülerin oranı yüksektir.

ALMANYA FEDERASYONU'NUN GURBETÇİLERİ SOSYO-EKONOMİK ENTEGRASYON ÇABALARI

Göçmenler misafir olarak gittiği devlete gönüllü bir bağlanma sonucu misafir gittiği ülkede kalıcı oturma alabilmektedir. Misafir gidilen ülkede azınlıklar başkası gözüyle bakılırken gönüllü olarak giden misafir işçiler toplumun birer parçasıdır. Misafir işçilerin kendilerinin azınlık olmadığının farkına varması, oluşturdukları dernekler ve kuruluşlarında devlet nezdinde isteklerini değiştirebilmektedir. Türk Göç

⁴⁸ İdris Bal, a.g.m., İçinde Turgut Göksu, s.133.

⁴⁹ Dastida, a.g.m., s. 1007.

Derneği, Almanya'da azınlık hakkı değil göçmen hakkı istediğini vurgulamıştır. Bu yaklaşım para ve ekonomik gücü ellerinde bulunduran Alman tarihsel azınlıklar ile Türk gurbetçilerin ilişkilerini bozabilmektedir⁵⁰. Türkler Almanya'da daha da etkili olabilmek için bazı Yahudi dernekleri ile işbirliğine gidebilmektedir. Berlin Türk Topluluğu Yahudilere verilen bazı hakların Türklere de verilmesini talep etmektedir. Yahudiler kendi dinlerinde eğitim alma hakkına sahipken, Müslümanların böyle bir hakkı yoktur.

Diğer Türk göçmeni alan ülkelerle Almanya'yı karşılaştırdığımızda şunu görmekteyiz: Hollanda'da Türklerin işsizlik oranı Almanya'ya göre daha fazladır. Bununda en büyük sebebi, Almanya'daki mesleki eğitim sisteminin Hollanda'ya göre daha iyi olmasıdır. Bundan dolayı Türkler, Almanya'da Hollanda'ya göre sosyal yaşamda daha etkili olabilmektedir. Bu bağlamda Alman İş Konseyinde yabancıların temsil oranı %33'tür.⁵¹ Türkler 1999 verilerine göre Almanya Federasyonuna ödediği vergi 8.5 milyar marktır. Türkler 2.5 milyar mark sigorta parası ödemiştir. Türk yatırımcılar 200 bin kişi çalıştırmaktadır. Bunların 60 bin'i Almandır. Bu rakamlar⁵² Almanya'nın Türkleri Alman toplumun bir parçası haline getirdiğinin başka bir deyişle, başarısının göstergesi olmuştur. Almanya'daki merkez sağ iktidarı bu rakamları bilmesine rağmen, yabancıları dışlayıcı politikalar üretebilmektedir. Başbakan Merkel Almanya'da nitelikli elemanların kalması diğer yabancıların ise ülkelere geri gitmelerine yönelik politikalar izlemektedir. Geri kalan göçmenlerin de Alman toplumuna entegrasyonunu hızlandırmak istemektedir.⁵³

Almanya'ya göçmen olarak gelen Türklerin yerlilere göre daha düşük ücrette çalışması, Almancayı daha iyi bilenlerin daha çok para kazanması asimilasyonun bir parçasıdır. Özellikle son dönemde yapılan yasa değişikliği ile Almanya'ya gelen Türk Göçmenlerin Almanca bilme zorunluluğu asimilasyonun ilk parçasını oluşturmaktadır.⁵⁴ Entegrasyonun ilk parçası ilkökul ve ortaokulda başlamaktadır.

⁵⁰ Yurdakul, Bodeman, a.g.m., s.47.

⁵¹ Evald Engelen, "Towards An Explanation Of The Performance Differences Of Turks The Neterlands And Germany: The Case For A Comparative Political, Economy Of Integration", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* – 2006, Vol. 97, No. 1, s. 74.

⁵² Dastida, a.g.m., s. 1007.

⁵³ Baker, Yılmaz, a.g.m., s.215.

⁵⁴ Borgas, a.g.m. 1685.

İlkokul sisteminde herkes eşit fırsata sahiptir. İlkokul süresi 4 ile 6 yıl arasında değişebilmektedir. Almanya'da ortaokul üç çeşittir.⁵⁵ Ortaokula giden çocuk mezun olduğunda yapacağı işi de bilmektedir. Gymnasium adı verilen ortaokul ortalama 9 yıldır. Gymnasium'u bitirenler Üniversite'ye gitmektedirler. Gymnasium'lar entelektüel yetiştirir. Realshule ise Ticaret okuludur. Beyaz yakalıları yetiştirir, başka bir deyişle, orta sınıf ve Burjuva yetiştirir. Hauptschule ise en düşük seviyedir. Çalışan işçi kesim yetiştirir. Türk öğrencilerin Hauptschule okulunda daha fazla olması, Türk göçmenlerin Alman sosyal hayatında daha pasif olmasına yol açmaktadır. İşgücü niteliği az olan göçmenler ise fakir yerlerde oturmakta bir nevi gettolar meydana getirmekte suç çeteleri oluşturmakta uyuşturucu ticaretine yönelmektedirler.⁵⁶

Almanya'da sosyalleşme bağlamında en çok etkilenenler Türk kadınları olmuştur. Almanya'da yaşayan yabancıların yaklaşık olarak 500 bini kadınlardan oluşmaktadır. Almanya'da Türk kadınlarının büyük bir bölümü toplumdaki izole edilmiş gibidir sadece ev hanımlığı yapmaktadır. Özellikle Almanya'da kırsal bölgelerde yaşayan Türk kadınlarının 1980-1990 döneminde yeterince sosyalleşmemesinin en büyük sebeplerinden bir tanesi Almanya'da kreşlerin büyük şehirlerde daha çok ve daha ucuz olması, kırsal bölgelerde, küçük şehirlerde daha az ve pahalı olması Türk kadınlarını ev hanımı olmaya zorlayan bir sebeptir.⁵⁷ Almanya'da Türk kadın göçmenlerin sosyalleşmesini önleyen bir diğer unsur ise ekonomik güvensizliktir. Bu koşullar, kadın göçmenlerin Almanya'da daha ucuza ve daha zor şartlarda çalışmasına sebep olmaktadır. Türk kadınları Almanya'da çalışırken genellikle hastane, postane ve temizlik şirketlerinde çalışmaktadırlar. Bunun en büyük sebebi ise, Türkiye'de kadınların herhangi bir meslek dalında uzmanlaşmamasıdır. Örneğin Berlin'deki Türk kadınlarının %36'sı çalışabilmektedir. Sabah saat 4'te işe gidebilmekte, arkadaşları ile bir araya gelebilmektedirler. Türkiye'de toplam kadınların çalışma oranı 1990 yılı itibarıyla %15'tir.⁵⁸ Bu verilerden de anlaşılacağı gibi, kadının Almanya'da çalışma zorunluluğu onların sosyal yaşamda daha aktif olmasını sağlamıştır.

Almanya'da Türk gençlerinin en büyük sorunu okulda yaşadığı sorunlardır. Almanya Federasyonu'nun Türk ailelere yönelik rahatsızlıkları eğitim konusunda hat

⁵⁵ Baker, Yılmaz Eser, a.g.m., s.218.

⁵⁶ Friman, a.g.m., s. 103.

⁵⁷ Munscher, a.g.m., s.1232.

⁵⁸ White, a.g.m., s. 757.

safhadadır. 1985 yılı itibariyle 831. 339 yabancı okul çocuğundan, 436. 151 Türk'tür. Almanya'da Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerde Türk okul çocukları daha yoğun bulunmaktadır. Türklerin yoğun bulunduğu şehirler şunlardır: Remscheid, Solingen, Wuppertal, Batı Ruhr bölgesi ve Rhine Westphalia bölgesidir. Bu bölgede yapılan araştırmaya⁵⁹ göre Türk aileleri Türkiye'deki bazı alışkanlıklarını burada da devam ettirmektedir. Türk çocukları derslere katılmamakta ve verilen ödevleri yapmamaktadırlar. Alman okullarında Türklerin sosyal entegrasyonu büyük problem yaratmaktadır. Bu entegrasyon sorununun oluşmasında bir diğer sebep de Türk velilerin okula gelip çocuğunun durumunu sormamasıdır. Buradan da anlaşılacağı gibi, Türk velilerin Türkiye'deki alışkanlıklarını devam ettirmesi, Almanya'da Türk çocuklarının sosyal entegrasyon sorunu yaşamasına sebep olmaktadır.

SONUÇ

Almanya'nın Türkiye ile 30 Ekim 1961 yılında misafir işçi talebini öngören antlaşmayı imzalamıştır. Bu Türk işçilerin Almanya'ya göçünü başlatmıştır. Almanya'ya 1980 öncesinde giden Türk göçmenlerin temel hedefi ekonomik refah elde etmektir, 1980 sonrasında Almanya'ya göç eden Türk göçmenlerin büyük bölümü Türkiye'de siyasi suçlu konumundaydı. Bu bağlamda, 1980 öncesinde Almanya'ya giden Türkler arasında kırsal kesimden gidenler çoğunlukta iken, 1980 sonrasında Almanya'ya giden Türkler arasında okumuş ve üniversite mezunları çoğunlukta iken, 1980 öncesinde Türkiye'nin göçü tam manası ile yönetememesi ve Almanya'nın göçmenlere ekonomik unsur olarak bakmaya devam etmesi Türk göçmenlerin sorunlarının sosyo-politik temellerinin derinleşmesine sebep olmuştur. Türk göçmenlerin kendi aralarında Almanya'da yaşamış olduğu sosyo-politik sorunların temelini ideolojik ve mezhepsel farklılıklar oluşturmaktadır.

Almanya Türk göçmenlerin geleneksel farklılıklarını korumak istememesi de Türk göçmenlerin kimlik arayışına yönelmesine sebep olmaktadır. Türk öğrencilerin Alman eğitim sisteminde başarısız olması, Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerin kuşak çatışması yaşamasına sebep olan bir diğer unsurdur. Almanya'ya göç eden kadınlar, Almanya'da sosyalleşme çabası içerisindeyler. Almanya'da sosyalleşmeye çalışan Türk göçmen kadınların bu süreç içerisinde yaşamış olduğu sorunlar onların

⁵⁹ M. K. Malhotra, "The Educational Problem of Foreign Children of Different Nationalities in West Germany", *Ethnic and Racial Studies*, Vol.8, No.2, April 1985, 291-294.

marjinalleşmesine sebep olmaktadır. Almanya’da yaşayan Türk göçmenler için 1980 yılı bir kırılma yılıdır, bu dönemde Türkiye’den Almanya’ya göç eden Türk göçmenlerin profilinin değişmesi, Türk göçmenlerin Almanya’da kimlik sorunu ile karşılaşmasını artıran bir etken olmuştur. 1980 sonrasında Almanya’nın da kimlik arayışına yönelmesi, Türk göçmenlerin Almanya’da ırkçı saldırılara maruz kalmasına sebep olmuştur. Sonuç olarak, hem Almanya’nın hem Türkiye’nin Almanya’da yaşayan Türk göçmenlere ekonomik kaynak olarak bakması, Almanya’da yaşayan Türk göçmenlerin sosyo-politik sorunlarının göz ardı edilmesi sonucunu getirmiştir.

KAYNAKÇA

BAKER, David P., ESER, Yılmaz, “ Effect Of Immigration Workers on Educational Stratification in Germany”, *Sociology of Education*, Vol.58, No.4, October 1985.

BAL, İdris, “Türkiye’nin Dış Göç Politikası”, İçinde Turgut Göksu”, *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara, *AGAM Yayınları*, 2006.

BOHNİNG, W. R., “Immigration Policies of Western European Countries”, *Special Issue Policy And Research On*, Vol:8, No:2

BORGAS, George j., “The Economic of Immigration”, *Journal of Economic Literature*, Vol.32, No.4, December 1994.

BURNS, Rob, “Images of Alterity:Second generation Turks in the Federal Republic” , *Univercity of Warnick*, Modern Humanities Research Association

CLARK, John, LEGGE, Jerome S., “Economics, Racism, and Attitudes Toward Immigration In The New Germany”, *Political Research Quarterly*, Vol.50, No.4, December 1997.

DASTİDA, Molica, “Racism in Germany: Double Talk by Political Parties”, *Economic and Political Weekly*, Vol.36, No. 12, March 2001.

ERBAŞ, Ali, “21. Yüzyıla Doğru Birleşik Almanya ‘da Neo Nazi Terörizmi”, *Avrasya Dosyası*, Cilt.3, Sayı.3, Yaz 1996.

FEİCHTİNGER, Gustau, STEİNMANN, Gunder, “Immigration into a Population with Fertility Below Replacement Level the case of Germany”, *Population Studies*, Vol.46, no.2, July 1992.

FİJALKOWSKİ, Jürgen, “Agressive Nationalism”, *Immigration Review*, Vol.27, No.4, Winter 1993.

FRİMAN, H. Richard, “ The Great Escape ? Globalization, Entrepreneurship and Criminal Economy”, *Review of International Political Economy*, Vol.11, No.1 , February 2004.

HAASEN, Christian, BLATTER, Andrea, GHRAEI Danial “Psychosocial Aspect of Opiate Dependence Among Turkish Migrants in Germany”, *Journal of ethnicity in substance* , Vol. 3 (1), 2004.

JOPPKE, Christian, “Why Liberal States Accept Unwanted Migration”, *World politics*, Vol.50, No.2, Jun.1998, s. 283.

KRISTINE, Eva, Qstergaar- Nielsen, “Transnational Political Practices And The Receiving State: Turks an Kurds In Germany and the Netherlands”, *Global Networks 1*, March 2001, ISSN 1470- 2266.

MALHOTRA, M. K., “The Educational Problem of Foreign Children of Different Nationalities in West germany”, *Ethnic and Racial Studies* , Vol.8, No.2, April 1985.

MUNSCHER, Alice, “The Workday Routines of Turkish Women in Federal Republic of Germany: Result of a Pilot study”, *International Review*, Vol.18, No.4, Special Issue: Women in Migration, Winter 1984.

ÖGELMAN, Nedim, “Documenting And Explaining the Persistence of Homeland Politic Among Germany’s Turks”, *International Migration Review*, Vol.37, No.1, Spring 2003.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e*, Ankara, İmge Yayınları, Eylül 2008.

STEFFEN Pischke,, VELLING, Johannes, “Employment Effects of Immigration to Germany : An Analysis Base on Local Markets”, *The Review of Economic Statistic*, Vol.79, No.4, November 1997.

WHITE, Jenny B., “Turks in the Germany “, *American Antropologist*, New Series, Vol.99, No.4, December 1997.

WORBS, Susanne, “The Second Generation in Germany Between School and Labor Market”, *International Migration Review*, Vol.37, No.4, Winter 2003

YILDIRIM, Mustafa, “Tarihten Günümüze Münih’teki Türkler ve Bazı Türk Eserleri”, *Social Sciences Institute Journal, Selçuk University*.

YURDAKUL, Gökçe, BODEMAN, Micheal, “We Dont Want to Be Jews of Tomorrow”, *German Politics and Society*, Issue.79, Vol.24, No.2, Summer 2006.

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SİYASAL AKTÖRLER, BÜROKRASI VE JEOPOLİTİK BAĞLAMINDA DİPLOMASİ: TÜRKİYE CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

Cihan DABAN*

Öz

Uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul edilen devlet, hükümetlerarası örgütlerle ve uluslararası toplumlarla olan ilişkileri yakından inceler. Ayrıca siyasal aktörler başta olmak üzere, bürokrasilerde, jeopolitik konumlarda, psikolojik çalışmalarda, sosyal ve toplumsal alanlarda önemli bir etkiye de sahiptir. Uluslararası ilişkilerde mevcut olan siyasal aktörler, bağımsız karar alabilme ve hareket edebilme yetisine sahip olmakla birlikte, diğer aktörleri diplomasi yöntemi ile etkileyebilme kabiliyetine de sahiptir. Öte yandan, kişisel kurallara bağlı olmayan ve bir toplumda tabandan yukarı çıktıkça daralan, bir yapı içinde gruplaşma ilkelerine göre çalışan, sistemler ağı olan bürokrasilerin de diplomasi ile iç içe olduğu görülmektedir. Nitekim siyasi coğrafyanın bir alt dalı olarak kabul edilen jeopolitik konumun da diplomasi ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu konum, devletlerin coğrafi şekillerinin, nüfus özelliklerinin ve doğal kaynaklarının, ne oranda önemli veya önemsiz olduğunu gösterir. Bu kapsamda makale; uluslararası ilişkilerde siyasal aktörler olmak üzere, bürokrasi ve jeopolitik konum bağlamında Türkiye'yi, uluslararası ilişkilerin araçlarından biri olan diplomasi yöntemi ile irdelemiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Siyasal Aktörler, Bürokrasi, Jeopolitik Konum, Türkiye.

DIPLOMACY IN THE CONTEXT OF POLITICAL ACTORS, BUREAUCRACY AND GEOPOLITICS IN INTERNATIONAL RELATIONSHIPS: REPUBLIC OF TURKEY EXAMPLE

Abstract

The state, recognized as the main actor of international relations, closely examines the relations with intergovernmental organizations and international societies. It also has an important influence on political actors, bureaucrats, geopolitical positions, psychological studies, social areas. Current political actors in international relations have the ability to influence other actors through diplomacy, as well as being able to make independent decisions and move.

On the other hand, it seems that bureaucracies, which are networks of systems operating in accordance with grouping principles in a structure that is not affiliated to individual rules and narrowed as they rise up in a society, are also intertwined with diplomacy. As a matter of fact, it can be said that the geopolitical position which is accepted as a sub district of political geography is related to diplomacy. This position shows how important and unimportant the geographical forms of states, population characteristics and natural resources are. In this context, this paper examines Turkey in terms of political actors and bureaucracy and geopolitical position in international relations, diplomacy method which is one of the tools of international relations.

Keywords: International Relations, Political Actors, Bureaucracy, Geopolitical Position, Turkey

* Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ÖYP Araştırma Görevlisi. dabancihan@gmail.com

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler, disiplinler arası bir disiplin olması nedeniyle birçok alanda etkisi söz konusu olmaktadır. Siyaset bilimi başta olmak üzere, siyaset felsefesi, uluslararası hukuk, uluslararası politika, antropoloji, sosyoloji, siyasi tarih ve kültürel çalışmalar gibi birçok alanla iç içedir. Ancak dış politika alanıyla ilgili yakın bir bağa sahiptir. Çünkü adından da anlaşılacağı üzere uluslararası ilişkiler; devletlerin birbirleriyle siyasi, iktisadi, askeri ve sosyokültürel ilişkilerde etkileşim sağlamasını öngörmektedir. Bu anlamda dış politika burada, önem arz etmektedir.¹

Dış politika kavramı, bir siyaset biçimi olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle devletlerin sınırları dışında uyguladıkları politikalar olarak da ifade edilmektedir. Dış politika, uluslararası ilişkilerin alt dallarından biri olarak gösterilmektedir. Devletlerarasında eğitim, coğrafi, siyasi ve askeri anlamda birçok ilişki olmakla birlikte, bu ilişkilerin gerçekleşmesi amacıyla diplomatik temaslara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu diplomatik temaslar hem olumlu hem de olumsuz anlamda olabilmektedir. Olumsuz ilişkilerin söz konusu olduğu durumlarda ise diplomasi çok sık bir şekilde devreye girmektedir. Çünkü diplomasi nin en nihai amacı, dış politika konularında ortaya çıkan sorunların barışçıl yöntemlerle ve müzakereler yoluyla çözülmesini sağlamaktır. Bu görevi ise diplomatlar gerçekleştirmektedir.²

Tarihi olayların bilinen ilk yazılı diplomasi belgesi, Hititlerin Kadeş Antlaşmasıdır. Diplomasi, toplumsal örgütlenmelerin görülmeye başladığı dönemle birlikte ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, toplumlararası ilişkilerin karşılıklılık göstermesi ile diplomasi geleneği oluşmaya başlamıştır. Bu gelenek, 15. yüzyıla kadar tek yanlı ve süreklilik göstermeyen bir şekilde devam etmiştir. Bu duruma, ad hoc diplomasi anlayışı denilmekteydi. Ancak bu anlayış dışında birçok diplomasi türü söz konusudur. İkili diplomasi, çoklu diplomasi, açık diplomasi, gizli diplomasi, parlamenter diplomasi, kamu diplomasisi ve zirve diplomasisi gibi türlerin olduğu söylenebilir. Diplomasiyi uygulayan

¹ Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, (çev.) Şule Kut & Binnaz Toprak, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 8-13.

² Anthony Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, (çev.) Cumhur Atay, İstanbul: Devlin Yayınları, 2005, s.15-18.

kimselere ise diplomat denilmektedir. Diplomatlar, kendi ülkelerini başka bir ülkede askeri, iktisadi, siyasi ve ticari olmak üzere birçok alanda temsil etmektedir.³

Fakat bir savaşın çıkması durumunda devletler, düşman devletteki tüm diplomatlarını, bürokratlarını ve elçilerini geri çağırabilmektedirler. Bu nedenle uluslararası ilişkilerin temel araçlarından biri olan diplomasi, bu ilişkilerin daha çok bozulmaması amacıyla devreye girer. Böylelikle, devletlerarasındaki ilişkilerin kopma noktasına gelmeden düzelmeye başlaması da sağlanabilmektedir. Fakat aksi bir durumdan da bahsedilebilir. Nitekim aksi bir durum yaşanmış olsa da, bu sorunların barışçıl bir şekilde yürütülmesi için yine de diplomasi aracının devreye girmesi gerekmektedir. Bu nedenle diplomasi, uluslararası ilişkilerde vazgeçilmez araçlardan biridir.⁴

Türkiye'nin dış politika konuları oldukça çeşitlilik göstermektedir. Kıbrıs meselesi, 1915 olayları ve Türk-Ermeni uyuşmazlığı, uyuşmazlıkların çözümü ve arabuluculuk, Ege Denizi meselesi, düzensiz göç ve insan ticaretiyle mücadele, Türkiye'den dış ülkelere insani yardımlar gibi pek çok konu sayılabilir. Bu anlamda makale, uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin siyasal aktörleri, bürokrasisi ve jeopolitik konumunu ele alarak diplomasinin önemi üzerinde durulmuştur. Öte yandan Türkiye'nin dış politikada izlediği yöntemlerin, diplomatik kanallarla nasıl yürüttüğü hususu da ele alınmıştır.⁵

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarih öncesi on iki bin yıllık süreçte insanoğlu birbirleriyle etkileşim içerisinde olmuştur. Bu etkileşim giderek yayılmıştır. Bu ilişkilerin neolitik çağda; öncelikli olarak bir köy toplumundan oluştuğu, ilk çağda; şehir devletlerinin ortaya çıkmasıyla geliştiği ve orta çağda ise; merkezi krallıkların çoğalmasıyla arttığı ve günümüze kadar devam ettiği görülmüştür.⁶ Görüldüğü üzere dünya önemli değişimlerden geçmiş ve zamanla

³ Ömer Kürkçüoğlu, “Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 1-4, (Ocak-Aralık) 1980, s. 308-311.

⁴ Gökhan Erdem, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sürekli Diplomasi’ye Geçiş Süreci*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2008, s. 8-11.

⁵ Ahmet Nuri Yurdusev, “Osmanlı Mirası ve Türk Dış Politikası Üzerine”, Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacali Necefoğlu (ed.), *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri*, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s. 45-49.

⁶ Bülent İplikçioğlu, *Eski Çağ Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1990, s.45.

günümüz modern devletlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Modern devletlerin birbirleriyle ilişkileri ise daha çok 17. yüzyıldan itibaren başlamıştır.⁷

Modern devlet sisteminin ortaya çıkmasında en önemli etken, merkezi krallıkların vatandaşlarına uygulamış oldukları baskılardır. Başka bir ifadeyle, dini ile siyasi olarak halkları kısıtlamaları, yönettikleri halkların sosyokültürel yaşantılarından uzaklaşmaları ve bunların yanında halkların da giderek kendilerini krallara veya kiliselere bağlı olduklarını görmezden gelmeleri, mutlakiyet kavramının değişmesindeki en önemli faktörler olarak sıralanabilir. Nitekim 15. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar ki dönem, halk ile kiliseler arasında önemli bir kırılma noktası olmuştur.⁸

15. ve 17. yüzyıl boyunca tüm Avrupa'yı etkileyen en önemli faktör, Katolik Kilisesi'nin aşırı zenginleşip yozlaşmasıyla birlikte siyasetle ve dünyevi işlerle daha çok ilgilenmeye başlaması olmuştur.⁹ Ancak bu durum birçok din adamının tepkisini çekmiş ve reform hareketlerine yol açmıştır. Reform hareketleri ilk olarak Almanya'da sonrasında ise neredeyse tüm Avrupa'da etkili olmaya başlamıştır. Katolik Kilisesi'ne karşı yapılmış dinsel bir hareket olan Reform, Hıristiyanlığın üç büyük mezhebinden olan Protestanlığın oluşmasını başka bir mezhep olan Kalvinizm'in de ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹⁰

Reform hareketinin başlaması ile birlikte Avrupa, dini zıtlıklardan dolayı büyük çatışmalara ve savaflara sahne oldu. Nitekim bu çatışmalar, 1555 yılında Augsburg Barışı'nın imzalanması ile sona erdirilmeye çalışıldı. Augsburg Barışı, Avrupa tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını oluştursa da, birtakım önemli eksiklikleri beraberinde getirmiştir.¹¹ Halkın dini özgürlüklerde kısıtlamalara tabi tutulması ve Katoliklerin de sadece Protestanları tanınması en önemli eksikliklerden sayılabilir. Bir diğer mezhep olan Kalvinizm ise Augsburg Barışı'nın dışında bırakılmış, bu da mezhepler arası çatışmaların çıkmasına neden olmuştur.¹²

⁷ Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Hülya Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994, s. 12.

⁸ Poggi, *a.g.e.*, s.9-12.

⁹ Giddens, *a.g.e.*, s.17-20.

¹⁰ Toktamış Ateş, *Siyasal Tarih* (3. Baskı), İstanbul: Der Yayınları, 1994, s.30-33.

¹¹ Gianfranco Poggi, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, (çev.) Aysun Babacan, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 45-47.

¹² Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5499.pdf> (Erişim Tarihi: 25.04.2016.)

Mezhepler arası çatışmaların giderek artması Otuz Yıl Savaşları'nın çıkmasına yol açmıştır. 1618 yılında başlayan bu savaşlar, her ne kadar din nitelikli olarak görünse de siyasi niteliklerinin daha ağır bastığı söylenebilir. Bu anlamda Otuz Yıl Savaşları'nın karmaşık yapısı içinde savaşa katılan büyüklü küçüklü tüm devletler milli menfaatleri doğrultusunda dini bir araç olarak kullanmaktan çekinmemişlerdir.¹³ Buna Fransa örnek gösterilebilir. Günümüz modern devlet anlayışının ilk uygulayıcılarından olan dönemin Fransa Başbakanı Kardinal Richelieu (Rişelyö), Katolik olmasına rağmen Otuz Yıl Savaşları'nda Katolik Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun yanında yer almak yerine, Fransa'nın çıkarları doğrultusunda bu İmparatorluğa karşı her türlü ittifakı yapabilmıştır.¹⁴

1618 yılında savaşa katılan Avrupa devletleri, 1648'de otuz yıl süren çatışma ortamına Westphalia (Vestfalya) Antlaşması ile son verdiler. Uluslararası ilişkiler tarihinin bir başlangıcı olarak da kabul edilen Vestfalya Antlaşması, aynı zamanda ulus-devlet kavramlarının da ortaya çıkmasında büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bu antlaşma ile birlikte Avrupa, Orta Çağ'dan modern dönemlere geçiş yapmıştır. Diğer bir ifadeyle, günümüz egemenlik, hudutlar, başka devletlerin bağımsızlıklarına saygı gösterme, içişlerine karışmama, elçilik ve diplomasi gibi bileşenlerin Vestfalya Antlaşması'nın birer getirisi olarak görülmesidir.¹⁵

Tarihi geçmişi 1648 Vestfalya Antlaşması'na dayanan uluslararası ilişkiler, aynı zamanda eski Orta Çağ Avrupa'sının din dayanaklı sisteminin terk edilmesiyle de yakından ilgilidir. Vestfalya Antlaşması ile beraber, devlet yöneticilerinin sınırları içinde tek egemen güç oldukları ve sınırları dışında hiçbir devlete bağlı olmadıkları belirtilmiş ve ulus-devlet kavramının oluşmasına olanak sağlanmıştır. Bu gelişmeler ışığında devletler askeri, güvenlik, bürokratik ve diplomatik gibi kurumsallaşmalara doğru yol

¹³ Erdem Özlük, *Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2014, s.136.

¹⁴ Hannah Arendt, *Şiddet Üzerine Seçme Eserler 6*, (çev.) Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 22-25.

¹⁵ Benno Teschke, *The Myth of 1648: Class, Geopolitics and the Making of Modern International Relations*, London: Verso, 2003, s.3-5.

almıştır. Böylece uluslararası ilişkiler ağı genişletilmiş ve devletlerarası etkileşim olanakları doğmuştur.¹⁶

Ancak devletlerin bünyesinde bulunan dil, din, gelenek görenek ve ırk gibi birçok yönden benzerlik göstermeyen toplulukların birbirleriyle etkileşime geçmesi oldukça zor olmuştur. Nitekim diplomatik yollarla bu etkileşimin ortadan kaldırılmaya çalışılması önemli bir kırılma noktası olduğu söylenebilir.¹⁷ Çünkü devletlerin hiç kuşkusuz diplomatik yollarla birbirleriyle iletişime geçmeye ve böylece diplomatlar yetiştirmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu durum diplomasi yoluyla kapsamlı bir hale gelmiştir. Böylece siyasal aktörler kapsamında, bürokrasi düzeyinde ve jeopolitik bağlamda birçok alanda diplomasinin etkili olduğu ve günümüze kadar devam ettiği görülmüştür.¹⁸

DİPLOMATİK TEMASLARIN SAĞLANMASINDA ÖNEM ARZ EDEN TEMEL KAVRAMLAR

Devletlerarası ilişkilerin (iyi veya kötü anlamda) sürdürülmesinde diplomatik yöntemlerin ön planda olduğu görülmektedir. Bu yöntemlerin içerisinde, aktif bir şekilde, siyasal aktörlerin ve bürokrasinin yer aldığı söylenebilir. Ancak bir ülkenin jeopolitik konumu da, bu aktifliğin bir parçası olarak görülmelidir. Tüm bu yöntemlerin ortak noktası olarak da diplomasinin varlığından bahsetmek mümkündür. Bu minvalde diplomasiyle bağlantılı olan bu kavramların ne anlama geldiği ve işlevlerinin ne olduğu hususunun ele alınması diplomatik ilişkiler kapsamında önem arz etmektedir.

Siyasal Aktörler

Siyasal karar alma sürecinde etkili olan pek çok aktör mevcuttur. Bu aktörlere siyasi partiler, seçmenler, bürokrasi, baskı grupları ve diplomasi gibi aktörler örnek verilebilir. Siyasi partiler; tek başına ya da başka partilerle iktidara gelmeye çalışan kuruluşlardır. Bu nedenle siyasi partilerin iktidara gelebilmeleri için seçmenlerin oylarına ihtiyaç duyar. Fakat partilerin iktidara gelmelerindeki en önemli etkenlerden biri yapacakları

¹⁶ Stephane Beaulac, "The Westphalian Model in Defining International Law: Challenging the Myth", *Australian Journal of Legal History*, Vol. 7, 2004, s.183-186.

¹⁷ Gifford Malone, *Political Advocacy and Cultural Communications: Organising the Nation's Public Diplomacy*, Lanheim: University of America, 1988, s.13-15.

¹⁸ Bilal Eryılmaz, *Bürokrasi ve Siyaset-Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, s.17.

propagandalardır. Başka bir etken ise sosyoekonomik yapının gelişmesine yönelik politikalara öncelik verilmesidir. Bu anlamda sosyoekonomik yönden gelişmiş devletler, az sorunla yönetimi elde edebilmektedirler.¹⁹

Seçmenlerin en temel ihtiyacı, sosyoekonomik boyutun iyileşmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda seçmenler tarafından seçilen siyasi partiler, seçmenlerin bu ihtiyacını ön planda tutmaya çalışmalıdır. Aksi olursa siyasi partilerin başarı elde etmeleri mümkün görülmemektedir. Çünkü seçmen; siyasi partilerin ülkeyi yönetmelerinde önemli bir faktördür. Başka bir ifadeyle seçmen, seçimlerde oy verme hakkı olan kimselerdir.²⁰ Bu nedenle ülkeyi hem içerden hem de dışardan yönetmek isteyen siyasi parti liderlerinin, seçimlerden seçmenlerin oylarının çoğunluğunu almak zorundadırlar. Seçimlerde çoğunluğu sağlayan parti liderlerinden biri tek başına iktidara gelmiş olur. Ancak tek başına başarı elde edemeyen bir parti, başka partilerle birleşerek koalisyon kurma yollarına başvurur. Böylece hükümet kurulmuş olur.²¹

Siyasal karar alma sürecinde seçmenlerin tercihlerini etkileyen önemli faktörlerden biri de baskı veya çıkar gruplarıdır. Baskı grupları gevşek veya sıkı bir şekilde organize olmuş ve kendi taraflarından yana hareket eden, en önemlisi de seçimlere girmeden önce hükümet politikasını değiştirmeye ya da yapılacak politikaları engellemeye çalışan gruplardır. Bu bağlamda siyasal iktidarı ele geçirmeden önce hükümet kararlarını etkilemeye çalışırlar.²² Baskı gruplarının tek bir görüşten oluştuğu söylenemez. Baskı grupları incelendiğinde temel bir ayrımın varlığından söz edilebilir. Çünkü çeşitli mesleklerden kişiler, farklı ideolojilere sahip olan insanlar veya belirli çıkarları savunmak amacıyla geçici olarak bir araya gelmeye çalışan dernekler gibi menfaat gruplarından bahsetmek mümkündür. Böylece bu menfaat grupları, iktidarın aldığı bir kararı engellemeye veya değiştirmeye çalışırlar.²³

¹⁹ B. Guy Peters, “Politicians and Bureaucrats in the Politics of Policy Making”, Jean Erik Lane (ed.), *Bureaucracy and Public Choice*, Sage Publication, London: Sage Publication, 1987, s. 258-261.

²⁰ Gülgün Erdoğan Tosun, *Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s.15-19.

²¹ Şerif Mardin, “Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 207-210.

²² Peters, 1987, s. 259-262.

²³ Mustafa Sakal, “Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller”, http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/sakal-siyasal-karar-alma.pdf (Erişim Tarihi: 09.04.2016).

Bürokrasi

İlk kez 1745 yılında Vincent de Gournay tarafından kullanılan bürokrasi kavramı, ‘bureau’ ve ‘cratie’ kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Kavram, bürolarda çalışanların önemli yetkilere sahip olduğu bir yönetim biçimini ifade etmektedir.²⁴ Modern devletlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan bürokrasi sistemi ve bu bürokrasi yoluyla bürokratlar, profesyonelleşme ile kendi konumlarını da güvenilir hale getirmeye çalışmışlardır. Bu durum bürokratik idaredeki üstünlük kaynağını oluşturmuştur.²⁵

Bürokrasi kavramı, politika ve sosyoloji alanlarında önemli tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmaların en önemlilerinden biri Max Weber’in çalışmalarına konu olmuştur. Weber’in öne sürdüğü hiyerarşi ve ideoloji içerikli çalışması bürokrasi üzerine yapılmış önemli tartışmaları ele alan eserdir. Bürokrasi kavramı bürokratik sistemlere dayanır. Bu sistemler içerisinde devlet, hastaneler, okullar, şirketler, silahlı kuvvetler ve bakanlıklar gibi kurum ve kuruluşlar yer alır.²⁶

Marksist görüşe göre bürokrasi; halktan kopuk, emekçilerin denetiminden uzak ve egemen sınıfların çıkarlarına hizmet etmek amacıyla oluşmuş bir sistem olarak kabul edilir. Ayrıca yüksek memurların yönetiminde olduğu için bu sisteme bürokratizm de demişlerdir. Marksist felsefe anlayışına göre; işçi sınıfı, tarihsel zorunluluk olarak devrim yapacak ve iktidara gelecek. Böylece proletarya diktatörlüğü adı verilen bir denetim mekanizmasıyla devlete hâkim olacaklardır.²⁷

Bu bağlamda Marksist görüş daha çok emekçi kitlelerin devlet yetkisi üzerinde kontrollerini artırmasını ön görmüştür. Dolayısıyla bürokrasinin oluşmasını engellemek için çözüm olarak, devlet yönetimine daha geniş çapta kitlelerin katılmasını ön görmeye çalışmışlardır. Nitekim hem Marksist hem de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin kurucusu olan Vladimir Lenin, bu meseleye büyük önem vermiş ve bürokrasinin; sosyalizmin temelini oluşturmaya çalışan toplumlar için en büyük düşmanı

²⁴ Nermin Abadan, *Bürokrasi*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 92-74, 1959, s.8.

²⁵ Hamit Emrah Beriş, *Tek Parti Döneminde Devletçilik*, Ankara: Liberte Yayınları, 2009, s. 81-83.

²⁶ Şerif Mardin, “Atatürk, Bürokrasi ve Rasyonellik”, *Uluslararası Konferans: Atatürkçülük ve Modern Türkiye*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No: 582, 22-23 Ekim 1998, s. 55-58.

²⁷ Max Weber, *Bürokrasi ve Otorite*, (çev.) H. Bahadır Akın, Ankara: Adres Yayınları, 2010, s.50-53.

olduğunu belirterek bürokrasinin, sosyalizm için ne denli olumsuz bir durum olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.²⁸

Her ne kadar bürokrasi Marksist veya başka görüşlerce eleştirilmiş olsa da devlet düzeninin devamlılığı için önemli bir koşul olmuştur. Bu anlamda Weber bürokrasiyi iki şekilde incelemiş olup patrimonyal bürokrasi ve modern bürokrasi olarak ele almıştır. Patrimonyal bürokrasi daha çok geleneksel toplumların bir özelliği olduğunu, idari işlerde tek bir kişinin etrafında toplandığını ve o kişinin istekleri doğrultusunda kararların alındığını ifade eder. Ancak bu durum modern bürokraside söz konusu olmayıp gayri şahsi bir yapının içinde sistemli bir şekilde işlediğini belirtmektedir.²⁹

Kısaca, modern bürokraside memuriyet bir hiyerarşiye tabi tutulmuştur. Memurlar bütünleşmiş bir kontrol ve disiplin sistemine bağlı olarak belirlenmiştir. Ayrıca memurun görevi tek ve temel işidir. Bu anlamda memuriyet bir kariyer olup kıdem veya liyakat ya da bir altlık-üstlük değerlendirmesine göre belirlenmiştir. Bu nedenle bürokrasi; siyasal karar alma sürecinde önemli bir faktördür. Çünkü yönetsel bir mekanizma olmakla birlikte, hiyerarşik emir komuta halkasının yer aldığı yapılardır. Başka bir ifadeyle bürokrasi; bir toplumda tabandan yukarıya çıktıkça daralan bir yapı içinde örgütlenmiş olan fakat kişisel nitelik taşımayan genel kural ve işleyiş prensiplerine uygun hareket eden kurallar grubudur. Amacı resmi olarak idari işlevlerle olsa da, uygulamada bazen resmi olmayan yöntemlerle de işlev görebilmektedir.³⁰

Jeopolitik

Jeopolitik, siyasi coğrafyadan doğan bir bilim dalıdır. Bu bilim dalı devletlerin ulusal güçlerini ve dış politikadaki tutumlarını belirlemede en önemli faktörlerden biridir. Kavramı iki şekilde ele almak mümkündür. Jeo ve Politik bağlamda. Jeo; yer bilimi, politik ise siyaset bilimi anlamlarını taşır.³¹ Bu anlamda jeopolitik kavramı yer-siyaseti olarak da ifade edilebilir. Jeopolitik terimini ilk önce İsveçli Rudolf Kjellen kullanmıştır. Nitekim Alman jeopolitikacı Karl Ernst Haushofer ise kavramı; içinde yaşadığı coğrafi

²⁸ Peters, *a.g.e.*, s. 261-264.

²⁹ Weber, *a.g.e.*, s.52-55.

³⁰ Cengiz Şavklı, Tülay Aydın, "Atatürk Döneminde Demokrasinin Yeniden Yapılandırılması", <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/002-Cengiz-ve-T%C3%BClay.pdf> s.82-84. (Erişim Tarihi: 09.04.2016).

³¹ Süha Güney, *Siyasi Coğrafya*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, Cilt: 2, Yayın No: 3820, 1993, s.7.

bölgenin ve tarihi gelişmelerin etkisi altında değişmelere maruz kalan devletlerin, üzerinde yaşadığı yer ile olan ilişkisi olarak tanımlar.³²

Ancak jeopolitik ile ilgili birçok tanım mevcuttur. Yapılan tanımların hemen hemen tamamında; devlet, coğrafya, güç, nüfus ve politika gibi kelimelere yer verilmiştir. Bu anlamda jeopolitik; bir milletin veya milletler topluluğunun ya da bir bölgenin, var olan coğrafi platform üzerinde değişen veya değişmeyen unsurların dikkate alınmasıyla güç değerlendirmesinin yapılmasıdır. Başka bir ifadeyle jeopolitik; coğrafi platform üzerinde güç merkezlerini karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirmesi, politik ya da siyasi yönden güç ve hedef ilişkisi kurma veya bir devletin güvenlik ve gelişme politikalarının zeminini oluşturmadır.³³

Jeopolitik unsurlar değişen ve değişmeyen olarak ikiye ayrılır. Değişmeyen unsurlar; devlet veya bölgenin hudutları, işgal edilen alan ile coğrafi karakteri yani ada, kıta, kenar ya da kıta içi devlet olma konumudur. Değişen unsurlar ise devletlerin askeri, siyasi, iktisadi, sosyokültürel, bilimsel ve teknolojik gibi yapılarıdır. Günümüzde değişen unsurların belirlenmesinde diplomatik ilişkiler daha çok ön planda olmaktadır.³⁴ Çünkü devletler birbirleriyle siyasi, ekonomik, askeri, sosyokültürel, ticari vb. gibi ikili ilişkilerin sağlanmasında diplomatik yöntemlere başvurmaktadır. Bu anlamda coğrafi unsurlarla birlikte, ekonomik, siyasi, askeri ve sosyokültürel değerlerin oluşturduğu yapı, hem uluslararası ilişkiler alanındaki diplomatik gelişmeleri hem de devletlerin iç politikalarının belirlenmesinde önemli bir faktör olmuştur.³⁵

DİPLOMASİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

İkiye katlanmış kâğıt veya belge anlamına gelen ‘diploma’ Antik Yunan’da ortaya çıkmış olup diğer dillere de geçmiştir. Antik Yunan’da ortaya çıkmasının ve gelişerek yayılmasının birkaç nedeni vardır. Bu nedenlerin başında; devletlerarası ilişkilerin birbirleriyle bağlantılı olmaya başlaması, yakın ilişkiler kuran devletlerin çok sayıda

³² Suat İlhan, “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları”, <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/318322%20suat%20ilhan.pdf> s.318. (Erişim Tarihi: 10.04.2016).

³³ Atilla Sandıklı, “Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar”, *BİLGESAM*, Rapor No: 27, Ocak 2011, s.1-2.

³⁴ Suat İlhan, *Dünya Yeniden Kuruluyor*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999, s. 19-21.

³⁵ İlhan, *a.g.e.* s.320.

aktörlerden oluşması ve bunları birbirine bağlayan diplomatik ilişkilerin yoğunlaşması gibi etkenlerin geldiği ve diplomasinin gelişimine katkı sağladığı görülmüştür.³⁶

Başka bir ifadeyle diplomasi kavramı, kökeni itibariyle Yunanca'dan türetilmiş olup, 'çift veya iki kat' anlamına gelen "diplos" ya da 'iki yan veya iki taraf' kelimelerinden türetildiği belirtilmektedir.³⁷ Antik Yunan'da kendi yasalarıyla yönetilen siteler bulunurdu. Ancak zaman zaman bu siteler arasında anlaşmazlık hatta çatışmalar da çıkardı. Bu çatışmaların veya anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözülmesi için elçiler görevlendirilirdi. Nitekim elçiler gittikleri şehirlerin proksenos'una (konsolosluklar) verilmek amacıyla yanlarında mektup götürürlerdi. Bu mektuplar ise tavsiye niteliği taşıyan ve genellikle sorunların çözümüne ilişkin maddelere dayanan belgelere dayanıyordu.³⁸

Fakat daha önceki elçilerde durum farklıydı. Başka bir ifadeyle eski elçiler, görevlerine ilişkin bilgi ve direktifleri ikiye katlanmış (diploma) bir kâğıt üzerinde yazılı olarak yanlarında taşırlardı. Elçilere yolculuk boyunca ne yapması gerektiğinin içeriğini ve sınırlarını çizen bu direktifler, bir bakıma onlar için rehber konumundaydı. Bu gelişmeler doğrultusunda devletler, aralarındaki sorunların çözülmesi için elçileri aracı olarak görmüş ve sorunların kalıcı olmaması için çaba göstermişlerdir.³⁹

Bu bağlamda diplomasi; devletlerarası ilişkilerde sorunların barışçıl yöntemlerle müzakere yoluyla çözülmeye çalışılması veya en genel tanımıyla dış ilişkilerin yürütülme biçimine ilişkin bileşenlerin bütününe denilmektedir.⁴⁰ Antik Yunan tarihi boyunca, çok kısa dönemler haricinde hiçbir güç ya da guruplar birbirlerine karşı herhangi bir egemenlik kuramamıştır. Ancak sistem gereği çok aktörlü bir yapının devam ettiği görülmüştür. Bu gelişmeler doğrultusunda devletlerarası ilk örgütlemeler veya birlikler ortaya çıkmıştır.⁴¹

³⁶ Frank Adcock ve D. J. Mosley, *Diplomacy in Ancient Greece*, London: Thames and Hudson Published, 1975, s. 7-10.

³⁷ Yusuf Çınar, "Diplomasinin Doğuşu ve Gelişimi", (ed.) Arif Behiç Özcan ve Yusuf Çınar, *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, İstanbul: Hükümdar Yayınları, 2014, s.153.

³⁸ Vladimir Potyemkin ve diğerleri, *Uluslararası İlişkiler Tarihi-I*, Atilla Tokatlı (çev.), İstanbul: Evrensel Yayınevi, 2009, s.32-35.

³⁹ Çınar, *a.g.e.*, s.153-154.

⁴⁰ Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 310-312.

⁴¹ Hüner Tuncer, "Eski ve Yeni Diplomasi", s. 251-254,

<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/37/1/hunertuncer.pdf> Erişim Tarihi: 23.03.2016.

Bu örgütlemeler ise ilk olarak komşu devletlerarasında uygulanmaya başlamıştır. ‘Amphictyonic Lig (Amfitionik lig)’ veya ‘komşular arası diyalog’ olarak da adlandırılan bu örgütlenmeler/birlikler Antik Yunan tarihinde ortaya çıkan sorunların görüşülerek çözüme kavuşturulmaya çalışıldığı yer olarak bilinmektedir. Bu birlikler, Yunan devletleri arasında sürekli olmasa da önemli bir örgütlenmenin ve kurallaşmanın yolunu açtı. Bu durum Yakın Doğu’da ilk defa ortaya çıkmakla birlikte, diplomasinin gelişimi açısından önemli bir adım olduğu da söylenebilir.⁴²

Diplomasinin ortaya çıkışı, her ne kadar Antik Yunan tarihine dayansa da tarihi geçmişinin MÖ 15. yüzyıla dayandığı söylenebilir. Bu anlamda ilk ortaya çıktığı yer Mezopotamya olduğu belirtilmektedir. Mezopotamya ve Yakın Doğu’da MÖ 15. yüzyıl dolaylarında devletlerarası diplomatik ilişkilerin başladığı ve böylece devletlerin birbirlerine gönderdiği elçiler aracılığıyla siyasal ve ekonomik olmak üzere birçok farklı alanlarda anlaşmalar yaptığı bilinmektedir.⁴³ Bu amaç doğrultusunda Harold Nicolson, diplomasinin kökeninde farklı bireylerin yer aldığını bu çerçevede insan guruplarının oluştuğunu ve böylece devletlerarasındaki siyasi ve ekonomik anlaşmaların gerçekleştiğini ifade etmektedir.⁴⁴

***Ad Hoc* Diploması Anlayışı**

Nitekim devletlerarası siyasi, ekonomik, dini, kültürel ve tarihsel alanlarda ilişkilerin sıkı bir şekilde olması *ad hoc* (tek yanlı ve süreklilik göstermeyen) denilen diplomasiden sürekli geçiş diplomasisine dönüşmüştür. Ancak diploması, 15. yüzyıla kadar *ad hoc* diploması türü bir nitelik taşımıştır. Bu diploması anlayışı kapsamında herhangi bir devlet tarafından gönderilen elçilerin diplomatik faaliyetleri, sadece belirli bir konu veya konular üzerinde istişare edildikten sonra ülkelerine geri dönmekteydiler. Bu anlamda devletlerarası diplomatik görüşmeler kısa süreli, dar kapsamlı, tek taraflı ve süreklilik göstermeyen bir anlayış doğrultusunda gerçekleşirdi.⁴⁵

Ad hoc diploması anlayışı, 15. yüzyıla kadar etkili olmaya başladı. Ancak 15. yüzyıldan itibaren bu diploması anlayışı Avrupa’da hızla gerileyerek yerini sürekli

⁴² Erdem, *a.g.e.*, s.9-12.

⁴³ Marc Van De Mieroop, *Antik Yakındoğu’nun Tarihi*, (çev.) Sinem Gül, Ankara: Dost Yayınları, 2006, s. 165-169.

⁴⁴ Harold Nicolson, *The Evolution of Diplomatic Method*, London: Cassell Publishers, 1954, s. 1-4.

⁴⁵ Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diploması*, 2. Baskı, Ankara: Ümit Yayınları, 1995, s. 13-16.

diplomasi anlayışına bıraktı. Avrupa’da etkili olmaya başlayan sürekli diplomasi anlayışı ise, tüm dünyaya 19. yüzyıldan itibaren yayılmaya başladı. Böylece kısa süreli, dar kapsamlı ve geçici diplomasi yerini; uzun süreli, geniş kapsamlı ve sürekli diplomasi anlayışı almış oldu.⁴⁶ Bu anlamda diplomasi, uluslararası ilişkilerin ortaya çıkmasına ve gelişmesine paralel olarak farklı coğrafyalarda ve çeşitli aşamalardan geçerek süreklilik arz eden kurallara bağlanmış ve günümüze kadar devam etmiştir.⁴⁷

Sürekli Diplomasi’ ye Geçiş Süreci

Antik Yunan’ın ardından Roma İmparatorluğu ve Doğu’da mirasçısı olan Bizans İmparatorluğu, diplomasinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Orta Çağ’da özellikle Katolik Kilisesi’nin diplomasiye ilişkin önemli katkısı olmuştur. Ancak diplomasinin asıl etkisi Rönesans dönemi İtalya’sının şehir devletlerinde ortaya çıkmıştır. Bu şehir devletlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini düzenli bir şekilde devam ettirebilmek adına kendi aralarında mukim (ikamet eden, oturan, yerleşen) elçilikler kurmuş ve profesyonel bir faaliyet olma yoluna girmişlerdir.⁴⁸

Sürekli diplomasi anlayışı İtalya’da ortaya çıkmış olup, tüm Avrupa devletlerine ve akabinde tüm dünya devletlerine yayılmıştır. 15. yüzyıldan itibaren *ad hoc* diplomasi geleneğinden uzaklaşarak süreklilik arz eden diplomasi geleneği uygulanmaya başlanmıştır. Bu anlamda süreklilik; devletlerarasındaki diplomatik ilişkilerin belirli bir zaman dilimine veya belli bir döneme tabi tutulmadan, devam eden ve sona ermeyen bir süreç olmasının yanı sıra, daha çok diplomatik faaliyetlerinin yürütülme biçimine ilişkin olmuştur. Bu durum sürekli diplomasi anlayışının benimsenmesiyle gelişme göstermiş ve oluşturulan kurumsallaşma yoluyla diplomatik ilişkilere süreklilik kazandırılmıştır.⁴⁹

Bu bağlamda Matthew Smith Anderson, sürekli diplomasiyi şöyle ifade etmektedir: ‘Diplomatik temsilcilerin başka bir ülkede, ülkesi adına diplomatik faaliyetleri yerine getirmek ve bulunduğu ülke hakkında bilgi edinmek ve ülkesine rapor etmek amacıyla

⁴⁶ Erdem, *a.g.e.*, s.8-9.

⁴⁷ Henry Kissinger, *Diplomasi*, 12.Basım, (çev.) İbrahim H. Kurt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s.12-15.

⁴⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e*, (21. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi, 2011, s.195-197.

⁴⁹ Adam Watson, *Diplomacy: The Dialogue Between States*, London: Routledge Publisher, 1982, s. 99-102.

dikkate değer bir süre için bulunması' olarak belirtir.⁵⁰ Bu temel amaç doğrultusunda tanımda her ne kadar 'dikkate değer bir süre' belirtilmiş olsa da bu süre diplomatik faaliyetleri yürütmekle görevli diplomatlar için kullanılmıştır. Çünkü diplomatlar belirli bir süre için görevlendirilir. Fakat diplomasinin kurumsallaşması bir süre değil, bir süreklilik arz eder.⁵¹

Sürekli diplomasiye geçiş sürecini etkileyen bazı faktörler mevcuttur. Bunlardan siyasal etkileşim, iktisadi boyut, iç ve dış politik faaliyetler, ticari ilişkiler ile sosyokültürel yapı, örnek olarak verilebilir. Bunlardan en önemlisi ise iç ve dış politikanın şekillenmesi olmuştur. Bu nedenle ülkelerin dış siyasetinde diplomatik ilişkiler daha çok önem taşır. 19. yüzyıldan itibaren tüm dünyaya yayılan diplomasi anlayışı, Osmanlı İmparatorluğu'nun da etkilenmesinde büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle Osmanlı'nın devamı olan Türkiye Cumhuriyeti de 20. yüzyıldan itibaren bu diplomasi anlayışı içerisinde olmuştur.⁵²

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE BIRAKTIĞI MİRAS: DİPLOMASİ

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluşundan yıkılışına kadar yaklaşık 600 yıllık süreçte sadece askeri ve ekonomik alanı değil aynı zamanda diplomasiyi de iyi kullanabilmiştir. *Ad hoc* diplomasi geleneğini iyi kullanan Osmanlı, daha sonraları sürekli diplomasiye geçiş yapan Avrupa devletlerine nazaran geçte olsa iyi kullanmaya çalışmıştır. 15. yüzyıldan itibaren *ad hoc*' tan sürekli diplomasiye geçiş yapan Avrupa devletleri, bu diplomasi anlayışını tüm dünyaya 19. yüzyılda benimsetmiştir.⁵³

Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş dönemlerinde veya 18. yüzyılda, modern anlamda uygulanan diplomasi geleneğinin olmadığı görülmektedir. Fakat bu durum, Osmanlı'nın diplomasiyi kullanmadığı anlamına gelmemelidir. Çünkü Osmanlı, kurulduğu jeopolitik konumu itibarıyla Bizans İmparatorluğu'na komşuydu. Bu nedenle Bizans'ın ihtiyacı olan paralı askerlik, at yetiştiriciliği ve kölelik müessesesinin Osmanlı'da olması doğal

⁵⁰ Matthew Smith Anderson, *The Rise of Modern Diplomacy*, London and New York: Longman Press, 1993, s. 3-7.

⁵¹ Keith Hamilton and Richard Langhorne, *The Practice of Diplomacy: It's Evolution, Theory and Administration*, London and New York: Routledge Publisher, 1995, s. 8-11.

⁵² Sander, *a.g.e.*, s.195-196.

⁵³ Watson, *a.g.e.*, s. 100-102.

olarak Osmanlı-Bizans ilişkilerinin oluşmasında etkili olmuştur. Bu durum iki imparatorluk arasında diplomatik ilişkilerin başlamasına yol açmıştır. Bundan dolayı Osmanlı kısa süreli, dar kapsamlı, tek taraflı ve süreklilik göstermeyen *ad hoc* türü diplomasiyi kullanmıştır.⁵⁴

Osmanlı, kuruluş ve yükseliş dönemlerinde diplomasiyi daha çok askeri alanda kullanmıştır. Savaşı bir diplomatik yöntem olarak görmüş ve *ad hoc* diplomasi türünden faydalanarak savaşmıştır. Çünkü Osmanlı askeri bakımdan çok güçlüydü ve istediğini savaşı kazanabiliyordu.⁵⁵ Fakat toprak sisteminin değişmesi veya merkezileşmesi gibi nedenlerle başlayan duraklama ve gerileme ile beraber, güçten düşen Osmanlı, Avrupa'dan tehditler almaya başlamıştır. Bu tehditler Osmanlı'nın Avrupa devletleriyle diplomatik ilişkiler kurmasına yol açmış ve devletlerle diplomasi alanında iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Başka bir ifadeyle Osmanlı, duraklama dönemiyle birlikte askeri gücünü savaştırmak yerine, diplomatik ilişkiler yoluyla diplomasiyi tercih etmiştir.⁵⁶

18. yüzyılda III. Selim döneminde Osmanlı, diplomatik anlamda diğer devletlerle ilişkileri yakından takip etmek, yaşanan gelişmelere ilişkin doğru ve güvenilir bilgi almak ve aynı zamanda Osmanlı'yı Batı'nın dışında bırakmamak adına Avrupa başkentlerinde sürekli elçilikler kurma kararı alarak *ad hoc* diplomasisinden vazgeçmiştir. Böylece sürekli diplomasiye geçiş sağlanmıştır. Osmanlı'nın ilk sürekli elçiliği de 1793 yılında o dönemin başat gücü olması sebebiyle İngiltere'de açılmıştır. Bu elçiliğe de Yusuf Ağah Efendi ilk sürekli Osmanlı elçisi olarak atanmıştır.⁵⁷

19. yüzyıl Osmanlı için büyük bir kırılma dönemi olmuştur. Osmanlı'nın askeri gücünü kaybetmesi, tımar sisteminin bozulması, ayanlarla senedi ittifakın imzalanması (bu durum Osmanlı'nın içte de başarısız olduğunu gösterir.), 1829'da Yunan ayaklanması ve akabinde bağımsız olması gibi birçok etken, Osmanlı'nın askeri güç unsurundan uzaklaşmasına ve diplomatik ilişkiler aracılığıyla kalan topraklarını korumasına yol

⁵⁴ Bülent Arı, "Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period", *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, A. Nuri Yurdusev (ed.), Basingstoke: Palgrave Macmillan Publisher, 2004, s. 36-39.

⁵⁵ Alkım Uygunlar, *Osmanlı Devleti'nde Modern Diplomasi ve Murahhaslık Kurumu*, Yayınlanmamış Yüksek

Lisans Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2007, s. 7.

⁵⁶ Timuçin Kodaman & Ekrem Yaşar Akçay, "Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras", http://sablun.sdu.edu.tr/dergi/sosbilder/dosyalar/22/22_05.pdf s.82, (Erişim Tarihi: 10.04.2016).

⁵⁷ Kodaman & Akçay, *a.g.e.*, s.83.

açmıştır. Böylece Osmanlı diğer devletlerle ilişkilerinde denge politikası sağlamak için diplomasiyi zorunlu bir araç olarak görmeye başlamıştır.⁵⁸ Fakat 20. yüzyılda yaşanan I. Dünya Savaşı, Osmanlı'nın yıkılmasına ve yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına yol açmıştır. Nitekim Osmanlı yıkılmış olsa da Türkiye, Osmanlı'dan kalan diplomatik mirası devam ettirmeye çalışmıştır.⁵⁹

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DİPLOMASİSİ

Türkiye, uzun bir tarihi geçmişi olan köklü bir Osmanlı diplomasisine sahiptir. Osmanlı'nın 600 yıldan fazla varlığını koruması ve birçok savaş ile çatışmalara rağmen varlığını sürdürmesindeki temel etken, güçlü bir diplomasi geleneğine sahip olmasıydı. Osmanlı yıkıldıktan sonra ise bu geleneği Türkiye devam ettirmiştir. Günümüzde Türkiye'nin uyguladığı diplomasi anlayışı Osmanlı diplomasi anlayışıyla büyük bir benzerlik göstermektedir.⁶⁰

Osmanlı'da batılılaşma fikri Batı'da, Batı kültürüyle yetişmiş seçkin tabaka ile gelmiştir. Bu durum Türkiye'de de görülmüştür. Yani Batı'da, Batı tarzında yetişmiş diplomatlar bu işi gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye, diplomatik ilişkiler sebebiyle kendinden zayıf devletler üzerinde ciddi bir baskı oluşturabilmektedir. Türk-Yunan ilişkilerinde söz konusu olan Ege Denizi sorunu buna örnek gösterilebilir. Aynı şey Osmanlı'da da mevcuttu. Osmanlı yükseliş döneminde Osmanlı-Safevi Mücadelesi örnek verilebilir.⁶¹

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin açılışından hemen sonraki ay, 2 Mayıs 1920 tarihinde hükümet, Hariciye Vekâletini (Dışişleri Bakanlığı) kurmuştur. Hariciye Vekâleti, öğrenim durumlarına bakılmaksızın az çok yabancı dil bilen kişilerden oluşmaktaydı. Fakat Vekâletin alt birimleri çok olduğundan (siyasi, konsolosluk, evrak ve hukuk gibi alt birimler.) kişiler yetersiz kalıyordu. Dış temsilciliklerin de kurulmasıyla kişilere olan ihtiyaç giderek arttı. TBMM'nin ilk

⁵⁸ Yuluğ Tekin Kurat, "19.yy.'da Rusya'nın Balkanlardaki Panslavizm ve PanOrtodoks Politikası Karşısında

Osmanlı Diplomasisi", İsmail Soysal (ed.), *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 172-175.

⁵⁹ Nuri Yurdusev, *a.g.e.*, s. 48-51.

⁶⁰ İlber Ortaylı, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, (9. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları, 2006, s. 35-42.

⁶¹ Kodaman & Akçay, *a.g.e.*, s.87.

temsilcilikleri; Azerbaycan (Bakü), İtalya (Roma), Gürcistan (Tiflis) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (Moskova) açıldı.⁶²

1920 yılından itibaren Ankara'da diplomatik temsilcilikler açılmıştır. İlk temsilcilik ise SSCB tarafından açılmış ve temsilci gönderilmiştir. Bunu takiben 1921 yılında Gürcistan, Azerbaycan⁶³ ve Afganistan temsilci göndermiştir. 1923 yılında ise Bulgaristan temsilci atamıştır. Avrupa devletlerinden Fransa, Kurtuluş Savaşı boyunca Ankara'da askeri temsilci bulundurmuş diğer Avrupa devletleri ise temsilciliklerini uzun bir süre İstanbul'da tutmuş daha sonra da Ankara'ya taşımışlardır.⁶⁴

29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana Mustafa Kemal Atatürk'ün görüş ve ilkeleri doğrultusunda hareket etmiş ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” özdeyişini Türkiye'nin dış politikasında temel hedef olarak benimsemiştir. 1923 ila 1924 yılları itibariyle Cumhuriyetin ilk dış temsilciliklerinde artış görülmüştür. 12 ülkede büyükelçilik, elçilik ve maslahatgüzarlık ile 18 konsolosluk olmak üzere toplamda 30 sayısını bulmuştur. Bu sayı giderek artmış ve 1930 yılında diplomatik temsilciliklerin sayısı 27, Başkonsolosluk ve Konsolosluk sayıları 48'e yükselmiştir.⁶⁵

Amaç diğer ülkelerle olan ilişkileri yakından takip etmek ve herhangi bir savaş karşısında barışçıl yöntemlerle denge politikasını uygulamaya çalışmaktır. Bu temel amaç doğrultusunda Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmekten kaçınmış ve tüm baskılara rağmen dönemin Başbakanı ülkeyi etkin bir diplomasi sayesinde savaşa girmekten engelleyebilmiştir.⁶⁶ Diplomasinin temel amacı da uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesini sağlamak ve bir savaşı önlemektir. Bu nedenle uyuşmazlıklar, diplomatik yollarla çözüme kavuşturulmaya çalışılmış ve Türkiye herhangi bir savaşa girmekten uzak tutulmuştur.⁶⁷

⁶² https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin073/073_00_009.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2016).

⁶³ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).

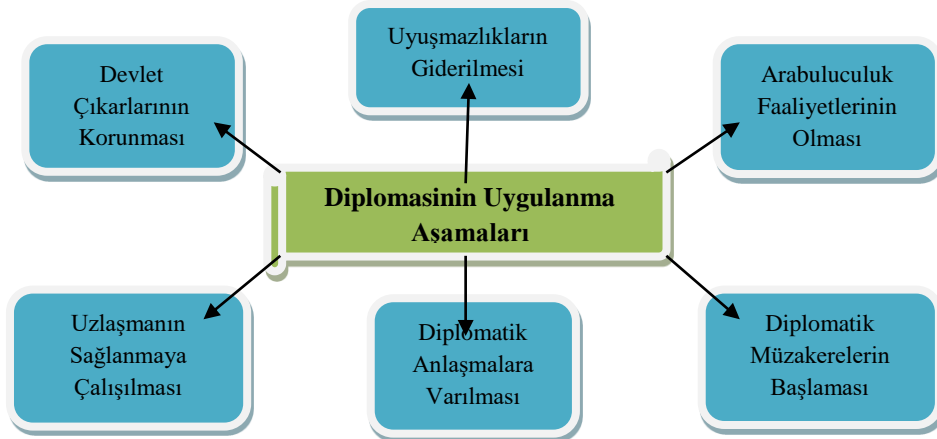
⁶⁴ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-fransa-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.04.2016).

⁶⁵ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 18.04.2016).

⁶⁶ Ahmet Çelik, *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde (1939-1945) Muhalif Basın*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s.21.

⁶⁷ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2000, s. 598.

Şekil I: Uluslararası İlişkilerde Diplomatik Temasların Önemi

ŞEKİL: I: Başarılı Bir Diplomasinin Oluşmasında İzlenmesi Gereken Yollar (Şekil yazar tarafından çizilmiştir.)

Türkiye, dış politika uygulamasında doksan yılı aşkın geçmişiyle önemli bir tecrübe birikimine sahiptir. Dışişleri Bakanlığı'nın iç ve dış teşkilatı, Türkiye bürokrasisinin Silahlı Kuvvetlerle beraber kuralları en disiplinli kurumu arasındadır. Bu durum Türkiye'nin jeopolitik konumunun ve tarihinin gerektirdiği istikrarlı bir dış politika uygulaması olmuştur. Dışişleri Bakanlığı, dış politika uygulamalarında önemli bir zirveye ulaşmış olmakla birlikte savunmacı bir ilkeye de sahiptir. Bu anlamda dışişlerinde çalışan memurlar oluşacak olan herhangi bir meselede o meselenin önceliğine göre hareket etmeye çalışırlar.⁶⁸

Meselenin önceliğine göre yani konuya dâhil olunmadan konu araştırılır ve ona göre hareket edilir. Bu yöndeki araştırmalar büyükelçilikler tarafından yapılır ve uygulamaya konulur. Ancak bu durum uygulanırken dış politikaya değişiklikler de getirebilir. Bu nedenle Dışişleri Bakanlığı dış politikanın hem belirleyicisi hem de uygulayıcısı konumunda olmuştur. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin dış temsilcilikleri her geçen yıl artış göstermiştir. 1960 yılında 52 Büyükelçilik, 5 Elçilik, 3 Daimi Temsilcilik, 27 Başkonsolosluk ve 2 tane de Konsolosluk açılmıştır.⁶⁹

Fakat sayıları giderek artan dış temsilciliklerin zamanla olumsuz olaylarla karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Özellikle 1970'li yıllardan başlayıp 1980'li yıllara kadar devam eden hazin gelişmeler, dış temsilciliklerimizde güvenlik konusunda daha sıkı bir yöntem izleme gerekliliği ortaya çıkarmıştır. 1973'te Los Angeles Başkonsolosumuz ve

⁶⁸ Ali Gevgili, "Türkiye Basını", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1982, s.117-120.

⁶⁹ <http://www.mfa.gov.tr/konsolosluk-genel.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 20.04.2016).

yardımcısının öldürülmesi, 1975'te Viyana Büyükelçimiz Danış Tunalıgil'in şehit edilmesi, 1980'li yılların ortalarına kadar Ermeni terör saldırılarının devam etmesi gibi olaylar sonucunda 5'i Büyükelçi olmak üzere toplamda 39 diplomat şehit olmuştur. Bu nedenle güvenlik konusunda sıkı bir siyaset izlenmeye başlanmıştır.⁷⁰

Nitekim Turgut Özal dönemi dış politika uygulamalarında önemli çalışmalar yürütülmüştür. Özal, dış politikada karşılıklı çalışma ve güven ortamı oluşturmuş ve diplomasi uygulamalarında aktif bir siyaset izlemiştir. Bu dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik başvurusunda bulunması, Yunanistan ile ilişkileri düzeltmeye çalışması, SSCB'nin dağılmasıyla Kafkasya ve Orta Asya bölge devletleriyle diplomatik görüşmelere yer vermesi gibi durumlar Özal'ın aktif bir siyaset izlediğini gösterir.⁷¹

Ancak Soğuk Savaş sonrası dönem, Türkiye'nin dış politikasına yoğun bir hareketlilik getirmekle beraber Türkiye, dünya siyasetinde yerini arama arayışlarına girmiş ve bu vesileyle Dışişleri Bakanlığı yoğun bir siyaset izleme içerisinde olmuştur. Özal dönemi sonrası oluşan koalisyon hükümeti (DYP-SHP-ANAP ile Refah Partisi) ise aralarındaki uyuşmazlıklardan dolayı dış politikada zaman zaman istikrarsızlıklar oluşturmuştur. Bu durum Türkiye'nin dünya siyasetindeki yerini sarsmış ve etkinliğini azaltmıştır.⁷²

Bölgesel sorunların da Türkiye diplomasisine zarar verdiği söylenebilir. Yugoslavya'nın parçalanması, Yunanistan ile yaşanan Kardak krizi, Orta Doğu'da yaşanan savaşlar, Avrupa Birliği'nin 1998 Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye adaylığını göz ardı etmesi gibi önemli gelişmeler, Türkiye diplomasisi açısından kırılma dönemi olmuştur.⁷³ Nitekim Avrupa Birliği ile 1996 yılında yapılan görüşmeler neticesinde gerçekleşen gümrük birliği müzakereleri olumlu bir hava yaratmıştır. Böylece Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı müzakereleriyle Türkiye diplomasisine 'enerji diplomasisi'

⁷⁰ <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-93-yasinda.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 21.04.2016).

⁷¹ Muhittin Ataman, "Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış", <http://www.bilgidergi.com/uploads/2003Ataman.pdf> (Erişim Tarihi: 21.04.2016).

⁷² Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* 9.Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 46-49.

⁷³ Murat Yetkin, *Ateş Hattında Aktif Politika: Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu Ekseninde Türkiye*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1992, s. 52-57.

kavramı kazandırılmıştır. Bu durum Türkiye'nin enerji konusunda önemli adım atmasına yol açmıştır.⁷⁴

Türkiye, Dicle-Fırat nehirleri üzerinde de yoğun bir diplomasi yürütmüştür. Bu nedenle Suriye ve Irak ülkeleriyle yoğun bir diplomasi trafiğine giren Türkiye, özellikle Fırat nehri meselesinde karşılaşılan sorunların giderilmesi amacıyla diplomatik görüşmelere yoğunluk vermiş ve ilk kez su uzmanları kadrolarını oluşturmuştur. Bu durum Türkiye diplomasisine olumlu bir katkı sağlasa da, en temel sorun olan ve günümüzde halen devam etmekte olan terörizm, Türkiye açısından olumsuz bir diplomasi yaratmıştır.⁷⁵

Türkiye'nin bir diğer diplomasi yoğunluğu ise Kıbrıs Sorunu üzerine olmuştur. Annan Planı⁷⁶'nın uygulanmaya çalışılması hem Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) hem de Türkiye tarafından kabul görülmemiştir. Bu nedenle Kıbrıs Sorunu, Türkiye diplomasisinde önemli bir politika oluşturmuştur. 3 Kasım 2002 tarihinde iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Kıbrıs konusunda yoğun bir diplomasi yürütmüştür.⁷⁷ Fakat Kıbrıs Sorunu hem çözülememiş hem de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) girmesinde büyük bir engel olmuştur. Bu nedenle AB devlet ve hükümet başkanlarının 17 Aralık 2004 tarihli kararını öne sürerek 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye'nin AB'ye katılma müzakerelerinin başlamasını öngörse de Ankara Antlaşması Uyum Protokolü'nün Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ne uygulanmadığı gerekçesiyle müzakereleri askıya almıştır. Bu durum günümüzde de Türkiye'nin AB'ye üye olmasında en büyük engeli teşkil etmektedir.⁷⁸

⁷⁴ Muhittin Ataman, "Özalizm: Türkiye'de Yeniden Yapılanma Teşebbüsü", *Liberal Düşünce Dergisi* (19), 2000, s.53-63.

⁷⁵ Ayşegül Kibaroglu, "Fırat-Dicle Havzası Sınıraşan Su Politikalarının Evrimi: İşbirliği için Fırsatlar ve Tehditler", *Orta Doğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 43, Temmuz 2012, s.73-75.

⁷⁶ Bu plan; Türk ve Rum kesimlerinden oluşan Kıbrıs Adası'nın birleşmesini öngörür. Kısacası Kıbrıs Adası'nın iki devletli bir Ada olmaktan tek devletli bir Ada olmasını planlamaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) planıdır. İsminin Annan Planı olmasının nedeni; BM eski Genel Sekreteri Koffi Annan'ın planı ortaya atmasından dolayı kendisinin soy ismi verilmiştir.

⁷⁷ Burak Tangör, "NATO-AB Stratejik Ortaklığı Bağlamında Kıbrıs Sorunu", *Orta Doğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 51, Mart 2013, s. 91-92.

⁷⁸ Burak Yalın, "Kıbrıs Sorununda Yeni Dönem", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=762> (Erişim Tarihi: 22.04.2016).

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN GÖREV VE SORUMLULUK ALANLARI

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı'nda önemli gelişmeler yaşanmış ve teşkilat şemasında yapısal değişikliklere gidilmiştir. Bu dönemde bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle beraber dış misyonlarımızın sayısı da artmıştır. Diğer yandan 1990'larda yaşanan olaylar Türkiye'nin bulunduğu bölgesel coğrafyanın değişmesine ve Türkiye'nin de etkilenmesine yol açmıştır. Böylece Türkiye, Dışişleri Bakanlığı'nın görev ve sorumluluk alanlarını genişletmiştir.⁷⁹

07/07/2010 tarihli ve 6004 sayılı kanununun 2. maddesinin 2. fıkrası geniş bir şekilde bakanlığın görev ve yetkilerini sıralamıştır. On yedi alt başlıkta toplanan görev ve sorumluluk alanı, bakanlığın ne kadar çeşitli amaçlara sahip olduğunu ve ne kadar önem arz ettiğini göstermektedir. Bu söylem doğrultusunda Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye'yi; uluslararası ilişkilerde temsil etmek, dış politikayı yürütmek, Türkiye Cumhuriyeti uyruklularının yurtdışındaki haklarını korumak, Hükümeti dış dünyadaki gelişmeler ve değişen şartlar konusunda bilgilendirmek ve Uluslararası kuruluşlarla işbirliğini geliştirmek gibi amaçlar on yedi alt başlıkta toplanmakta olup diplomatik temaslarla Dışişleri Bakanlığı Türkiye'yi yönetmekle görevlidir.⁸⁰

Dışişleri Bakanlığı meslek memurunun bir diğer adı da Türkiye Cumhuriyeti Diplomatıdır. Diplomat; bir devletin dış politikasını yürütmek ve devletin çıkarlarını korumak amacıyla görevlendirilmiş kimselerdir. Başka bir ifadeyle; dış politikayla uğraşan ve ülkesini uluslararası alanda temsil etmekle görevli kimsedir. Vatandaşlarının haklarına ve çıkarlarına uygun olarak yabancı devletlerde ve uluslararası kuruluşlarda temsili olarak bulunan ve Dışişleri Bakanlıklarına bağlı olarak atanan kişidir.⁸¹

Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak atanan bu diplomatlar ya da büyükelçiler, temsil ettikleri ülke devlet başkanının imzasını taşıyan bir 'güven mektubu' nu atandıkları ülkenin devlet başkanına özel bir törenle arz eder ve törenden sonra göreve başlar. Büyükelçinin temsil işlevi dışındaki başlıca görev ve sorumlulukları; atandığı ülke ile

⁷⁹ http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-teskilat-ve-gorevleri-hakkinda-k_h_k.tr.mfa (Erişim Tarihi: 25.04.2016).

⁸⁰ <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/mevzuat-2013.pdf> (Erişim Tarihi: 16.04.2016).

⁸¹ Ergun Sav, *Diplomaturka: Bir Diplomat-Yazarın Anıları*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000, s.12.

kendi ülkesi arasında siyasi, askeri, sosyokültürel, ekonomik ve toplumsal gibi birçok alanda ilişkilerin gelişmesini sağlamaya çalışmasıdır.⁸²

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN 21. YÜZYILDAKİ POLİTİKALARI

1924 yılında 39 dış temsilciliğe sahip olan Türkiye, günümüzde 234 misyonla temsil edilmektedir. Bu dış misyonlardan 135'i Büyükelçilik, 13'ü Daimi Temsilcilik, 84'ü Başkonsolosluk, 1'i Konsolosluk Ajanlığı ve 1 tanesi de Ticaret Ofisi olmak üzere toplamda 234 misyonla Türkiye, uluslararası alanda önemli bir yere sahiptir. 3 Kasım 2015 tarihi itibarıyla Dışişleri Bakanlığı'nın merkezinde ve dış teşkilatında 2156 diplomat görev yapmaktadır.⁸³

Türkiye, bulunduğu coğrafi bölgede olmak üzere Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi doğrultusunda tüm dünyada barışı oluşturmak, istikrara ve refaha katkıda bulunmak amacıyla her geçen gün misyon sayısını artırmaya çalışmaktadır. Bu nedenle Türkiye, 21. yüzyıl dünyasında daha da önemli bir konuma gelmek için çaba göstermektedir.⁸⁴ Bundan hareketle misyon sayısını artırmaktadır. Misyon sayısının artırılması ve burada görev yapacakların alınmasında yüksek düzeyde kriterlerin istendiği görülmektedir. Bu nedenle son yıllarda gelişen genç diplomatlar için meslek içi eğitim, önemli bir olanak haline gelmiştir.⁸⁵

Bunun yanı sıra Dışişleri kurumunun geleneklere bağlı olduğu da söylenebilir. Başka bir ifadeyle Dışişleri; üstlere saygı ve astları yetiştirme ilkeleri çerçevesinde kurum içi dayanışmasını bozmamak, kişisel antipatileri iyi gizlemek ile kurum içi ikili ilişkilerde saygıya önem vermek gibi birçok yazılı olmayan sözlü ve eylemsel kurallara dayanmaktadır. Bu temel ilkeler, barışın ilk önce kurum içinde olması ve sonrasında tüm dünyada uygulanabilmesi amacıyla benimsenmiştir.⁸⁶

⁸² <http://www.mfa.gov.tr/teskilat-yapisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 27.04.2016).

⁸³ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 16.04.2016).

⁸⁴ Temel İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, (5. Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.483-484.

⁸⁵ Arif Behiç Özcan, "21. Yüzyıl Türk Diplomasisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 38, Şubat 2012, s. 60-61.

⁸⁶ <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-ve-dis-ekonomik-iliskilerin-yonetimi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 29. 04. 2016).

Son yıllarda yapılan önemli iyileşme ve değişme, Dış Temsilciliklerin eksikliklerini gidermiş değildir. Bu anlamda araç-gereç ve güvenlik donanımları gibi birçok teçhizatlarda eksiklikler mevcuttur. Bu durum Türkiye'nin geniş çaplı bir yayılma gösterdiğini ve her geçen gün Dış Temsilciliklerin arttığını ortaya koymaktadır. Bu temsilciliklerin artışı etkileyen önemli sebeplerden biri de küreselleşmenin hızlı bir şekilde etkisini göstermesidir. Aslında küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasında ikili görüşmeler daha hızlı ve etkin olmuştur.⁸⁷

Bu bağlamda özellikle siyasi liderler ve yöneticiler karşılıklı iletişim olanaklarına kavuşmuştur. Bu durum her ne kadar diplomatların etkisini azaltsa da dış ilişkilerde her ülke için diplomatlar önemli bir yere sahiptir. Çünkü diplomatlar bulunduğu ülkelerin siyasi gelişmelerini bire bir izlemekte olup ekonomik, sosyokültürel ve diğer alanlarda aktif bir politika izlemektedirler. Bu durum her ülkenin çıkarları doğrultusunda önemli bir mevki oluşturmaktadır.⁸⁸

Türkiye'nin dış politikasını oluşturan temel çıkarlar ise genel anlamda denge siyaseti ve reel-politik ilkelerin uygulanabilmesi oluşturur. Reel-politik; herhangi bir ideale bağlanmaksızın tamamıyla var olan gerçeklere ve bu gerçeklerin gerçekleşmesine yönelik bir politikanın izlenmesidir. Bu anlamda dış politikayı uygulamaya çalışan Türkiye, tüm bunları göz önünde bulundurarak uluslararası ilişkilerde yerini korumaya çalışmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle kısıtlı görüşmelerin yok olduğu ve iletişim araçlarıyla yoğun görüşmelerin hız kazandığı bir dönemde Türkiye, dış politika konusunda hızlı ve etkili karar alma aşamasına girmiştir.⁸⁹

Bu söylemler doğrultusunda Türkiye diplomasisi, özellikle son birkaç yılda büyük bir dinamizm kazanmıştır. Komşu ülkeler başta olmak üzere Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu, Afrika, Orta Asya, Avrupa, Amerika ve hatta Latin Amerika ülkeleri de olmak üzere neredeyse tüm dünya ülkeleriyle hem siyasi hem de ekonomik ve ticari alanlarda yoğun bir diplomasi yürütmeye çalışmaktadır. Bunların yanı sıra Türkiye, iki yıl

⁸⁷ <http://www.mfa.gov.tr/kamu-kurum-ve-kuruluslarinin-yurtdisi-teskilati-hakkinda-kanun-hukmunde-kararname.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 01. 05. 2016).

⁸⁸ Özcan, *a.g.e.*, s.61-62.

⁸⁹ Orhan Karaoğlu, "21. Yüzyıl Türk Dış Politikasında Orta Doğu ve Türkiye-Suriye Arasında Gelişen İlişkiler

ve Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Dönemi", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=691> (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

sürdürdüğü Güvenlik Konseyi Geçici üyeliğindeki faaliyetleriyle Birleşmiş Milletler Teşkilatında (BM) saygınlığını da artırabilmiştir.⁹⁰

21. yüzyılda Türkiye, diplomasi konusunda oldukça aktif bir siyaset izlemiştir. İslam Konferansı Teşkilatı Genel Sekreterliği, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Başkanlığı gibi yerlerde Türkiye'nin görev alması hem ulusal hem de uluslararası ilişkiler alanında önemli bir itibar elde ettiği görülmüştür.⁹¹ Türkiye'nin demokratikleşmeye daha çok önem vermesi, diplomasinin daha geniş yankı bulmasına yön vermiştir. Nitekim 2000 yılından bu yana Türkiye'nin dışişlerinde önemli değişimlerin olduğu ve bu değişimlerle beraber yoğun bir diplomasi trafiği yaşandığı ve yaşanmakta olduğu görülmektedir.⁹²

SONUÇ

Devletlerarasındaki en iyi iletişim yöntemi şüphesiz diplomasıdır. Diplomasi, askeri güce dayandırılmadan ılımlı/barışçıl söylemler doğrultusunda gerekli tüm çabanın gösterilmesiyle ikili ilişkilerin sağlanmasını öngörmektedir. Dünya coğrafyasında yeni devletlerin artması ile diplomasi alanında da geniş bir alan söz konusu olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan ve Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni devletlerle olan ikili ilişkiler, dünya politikasında önemli bir yer edinmiştir. Bu durum Orta Asya devletleri başta olmak üzere Kafkasya ve Balkanlar da dâhil dünyanın birçok coğrafyasında görülmüştür.

Böylece diplomasi trafiği ülkeler arasındaki kargaşayı artırmaktan çok azaltmaya ve bir savaşın çıkmasından çok barışın sağlanmasına yönelik adımlarla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Başka bir söylemle diplomasideki temel amaç devletlerarasındaki anlaşmazlıkların giderilmesine yönelik olmuştur. Bundan dolayı diplomasi; ortaya çıkan yeni devletlerle başka devletlerarasındaki düzeni oluşturma, güçler dengesini sağlama, askeri güçten uzaklaşma ve ulus-devlet arasındaki anlaşmazlıkların müzakereler yoluyla masaya yatırılmasını öngörmesidir.

Bu gelişmeler ışığında Türkiye, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemden itibaren Orta Asya devletleri, Balkanlar ve Kafkaslar olmak üzere Orta Doğu ülkeleriyle de yoğun

⁹⁰ <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 11.05.2016).

⁹¹ <http://www.mfa.gov.tr/islam-ibirligi-teskilati.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12.05.2016).

⁹² <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.05.2016).

bir bölgesel diplomasi trafiğine girmiştir. 2000 yılından sonra ise Afrika, Latin Amerika ve Uzak Doğu ülkeleriyle de yakın ilişkiler içerisinde girerek diplomasi yoğunluğunu daha da genişletmeye çalışmıştır. Türkiye'nin tüm bu çabaları, barışçıl bir politika izlediğini, ikili ilişkilerde sorunsuz bir politikaya önem verdiğini ve anlaşmazlıklardan anlaşmalara öncelik verdiğini göstermektedir.

Nitekim Türkiye diplomasi trafiğini olumlu yönden sürdürmeye çalışırken son yıllarda ortaya çıkan olaylar Türkiye diplomasisini olumsuz etkilemiştir. Arap Baharının yaşanması, Suriye iç savaşının uzun sürmesi, Türkiye-Rusya arasında bazı krizlerin (uçak krizi gibi) yaşanması vb. gibi birçok olayların çıkması, Türkiye'nin diplomasi ağını olumsuz yönden etkilemiştir. Rusya ve Suriye politikalarında yaşanan sorunlar, Türkiye'nin diplomasisini olumsuz etkilemiş olsa da, bu durum, Rusya ile Suriye arasında sınırlı kaldığı söylenebilir. Çünkü Türkiye'nin diplomatik temasları sadece bu ülkeler üzerine kurulu değildir. Her geçen gün farklı ülkelerle farklı coğrafyalarda daha da çok artmaktadır. 23-24 Mayıs 2016 tarihinde İstanbul'da gerçekleşen ve tarihteki ilk Dünya İnsani Zirvesi olarak bilinen bu zirveye yaklaşık 60 Devlet ve Hükümet Başkanı olmak üzere 173 ülke ve 10 binin üzerinde katılımcının iştirak etmesi, Türkiye'nin nasıl yoğun bir diplomasi trafiği içerisinde olduğunu göstermiştir.

Sonuç itibarıyla Türkiye, her şeyden önce diplomatik ilişkilere önem vermeye çalışmaktadır. Böylelikle diplomatik ilişkiler yoluyla bir savaşın çıkmasını engellemeye çalışmakta ve barışçıl bir ortam oluşturmaya gayret göstermektedir. Kısacası Mustafa Kemal Atatürk'ün, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ifade ettiği gibi, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” anlayışının günümüzde de devam etmeye çalışıldığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ABADAN, Nermin, *Bürokrasi*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 92-74, 1959.
- ADCOCK, Frank ve MOSLEY, D. J., *Diplomacy in Ancient Greece*, London: Thames and Hudson Published, 1975.
- ANDERSON, M. S., *The Rise of Modern Diplomacy*, London and New York: Longman Press, 1993.
- ARENDDT, Hannah, *Şiddet Üzerine Seçme Eserler 6*, çev. Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- ARI, Bülent, "Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period", *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, A. Nuri Yurdusev (ed.), Basingstoke: Palgrave Macmillan Publisher, 2004.
- ATAMAN, Muhittin, "Özalizm: Türkiye'de Yeniden Yapılanma Teşebbüsü", *Liberal Düşünce Dergisi* (19), 2000.
- ATEŞ, Toktamış, *Siyasal Tarih* (3. Baskı), İstanbul: Der Yayınları, 1994.
- BEAULAC, Stephane, "The Westphalian Model in Defining International Law: Challenging the Myth", *Australian Journal of Legal History*, Vol. 7, 2004.
- BERİŞ, Hamit Emrah, *Tek Parti Döneminde Devletçilik*, Ankara: Liberte Yayınları, 2009.
- ÇELİK, Ahmet, *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde (1939-1945) Muhalif Basın*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- ÇINAR, Yusuf, "Diplomasinin Doğuşu ve Gelişimi", Arif Behiç Özcan, Yusuf Çınar (ed.), *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, İstanbul: Hükümdar Yayınları, 2014.
- ERDEM, Gökhan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasi 'ye Geçiş Süreci*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2008.
- ERYILMAZ, Bilal, *Bürokrasi ve Siyaset-Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.
- GEVGİLİ, Ali, "Türkiye Basını", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1982.
- GIDDENS, Anthony, *Ulus Devlet ve Şiddet*, çev. Cumhur Atay, İstanbul: Devin Yayınları, 2005.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* 9.Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.
- GÜNEY, Süha, *Siyasi Coğrafya*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, Cilt: 2, Yayın No: 3820, 1993.
- HAMILTON, Keith and LANGHORNE Richard, *The Practice of Diplomacy: It's Evolution, Theory and Administration*, London and New York: Routledge Publisher, 1995.
- İLHAN, Suat, *Dünya Yeniden Kuruluyor*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999.
- İPLİKÇİOĞLU, Bülent, *Eski Çağ Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1990.
- İSKİT, Temel, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, (5. Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- KISSINGER, Henry, *Diplomasi*, (12.Basım) çev. İbrahim H. Kurt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

- KİBAROĞLU, Ayşegül, “Fırat-Dicle Havzası Sınırtaşın Su Politikalarının Evrimi: İşbirliği için Fırsatlar ve Tehditler”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 43, Temmuz 2012.
- KURAT, Yuluğ Tekin, “19. yy.’da Rusya’nın Balkanlardaki Panslavizm ve PanOrtodoks Politikası Karşısında Osmanlı Diplomasisi”, İsmail Soysal (ed.), *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, “‘Dış Politika Nedir?’ Türkiye’deki Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 1-4, (Ocak-Aralık) 1980.
- MARDİN, Şerif, “Atatürk, Bürokrasi ve Rasyonellik”, *Uluslararası Konferans: Atatürkçülük ve Modern Türkiye*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No: 582, 22 -23 Ekim 1998.
- MARDİN, Şerif, “Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- MALONE, Gifford, *Political Advocacy and Cultural Communications: Organising the Nation’s Public Diplomacy*, Lanheim: University of America, 1988.
- MIEROOP, Marc Van De, *Antik Yakındoğu’nun Tarihi*, Sinem Gül (çev.), Ankara: Dost Yayınları, 2006.
- NICOLSON, Harold, *The Evolution of Diplomatic Method*, London: Cassell Publishers, 1954.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek*, (9. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.
- ÖZCAN, Arif Behiç, “21. Yüzyıl Türk Diplomasisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 38, Şubat 2012.
- ÖZLÜK, Erdem, *Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2014.
- PETERS, B. Guy, “Politicians and Bureaucrats in the Politics of Policy Making”, Jean Erik Lane (ed.), *Bureaucracy and Public Choice*, Sage Publication, London: Sage Publication, 1987.
- POGGI, Gianfranco, *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, çev. Şule Kut & Binnaz Toprak, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001.
- POGGI, Gianfranco, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, çev. Aysun Babacan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- POTYEMKİN, Vladimir ve diğerleri, *Uluslararası İlişkiler Tarihi-I*, Atilla Tokatlı (çev.), İstanbul: Evrensel Yayınevi, 2009.
- SANDER, Oral, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e*, (21. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi, 2011.
- SANDIKLI, Atilla, “Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar”, *BİLGESAM*, Rapor No: 27, Ocak 2011.
- SAV, Ergun, *Diplomaturka: Bir Diplomat-Yazarın Anıları*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000.
- TANGÖR, Burak, “NATO-AB Stratejik Ortaklığı Bağlamında Kıbrıs Sorunu”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 51, Mart 2013.
- TESCHKE, Benno, *The Myth of 1648: Class, Geopolitics and the Making of Modern International Relations*, London: Verso, 2003.
- TOSUN, Gülgün Erdoğan, *Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- TOURAINÉ, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Hülya Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.

C. Daban/ Uluslararası İlişkilerde Siyasal Aktörler...

TUNCER, Hüner, *Eski ve Yeni Diplomasi*, 2. Baskı, Ankara: Ümit Yayınları, 1995.

UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2000.

UYGUNLAR, Alkım, *Osmanlı Devleti'nde Modern Diplomasi ve Murahhaslık Kurumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2007.

WATSON, Adam, *Diplomacy: The Dialogue Between States*, London: Routledge Publisher, 1982.

WEBER, Max, *Bürokrasi ve Otorite*, çev. H. Bahadır Akın, Ankara: Adres Yayınları, 2010.

YETKİN, Murat, *Ateş Hattında Aktif Politika: Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu Ekseninde Türkiye*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1992.

YURDUSEV, Nuri, "Osmanlı Mirası ve Türk Dış Politikası Üzerine", Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacı Necefoğlu (ed.), *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri*, Ankara: USAK Yayınları, 2010.

İnternet Kaynakları

ATAMAN, Muhittin, "Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış", <http://www.bilgidergi.com/uploads/2003Ataman.pdf> Erişim Tarihi: 21.04.2016.

AYDIN, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5499.pdf> Erişim Tarihi: 25.04.2016.

İLHAN, Suat, "Jeopolitik Kavramı ve Unsurları", <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/318322%20suat%20ilhan.pdf> Erişim Tarihi: 10.04.2016.

KARAOĞLU, Orhan, "21. Yüzyıl Türk Dış Politikasında Orta Doğu ve Türkiye-Suriye Arasında Gelişen İlişkiler ve Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Dönemi", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=691> Erişim Tarihi: 05.05.2016.

KODAMAN, Timuçin & AKÇAY, Ekrem Yaşar, "Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras", http://sablon.sdu.edu.tr/dergi/sosbilder/dosyalar/22/22_05.pdf Erişim Tarihi: 10.04.2016.

SAKAL, Mustafa, "Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller", http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/sakal-siyasal-karar-alma.pdf Erişim Tarihi: 09.04.2016.

ŞAVKILI, Cengiz, Tülay Aydın, "Atatürk Döneminde Demokrasinin Yeniden Yapılandırılması", <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/002-Cengiz-ve-T%C3%BClay.pdf> Erişim Tarihi: 09.04.2016.

TUNCER, Hüner, "Eski ve Yeni Diplomasi", <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/37/1/hunertuncer.pdf> Erişim Tarihi: 23.03.2016.

YALIM, Burak, "Kıbrıs Sorununda Yeni Dönem", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=762> Erişim Tarihi: 22.04.2016.

https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin073/073_00_009.pdf Erişim Tarihi: 10.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 11.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-fransa-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 15.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/mevzuat-2013.pdf> Erişim Tarihi: 16.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 16.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 18.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/konsolosluk-genel.tr.mfa> Erişim Tarihi: 20.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-93-yasinda.tr.mfa> Erişim Tarihi: 21.04.2016.

http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-teskilat-ve-gorevleri-hakkinda-k_h_k.tr.mfa Erişim Tarihi: 25.04.2016.

http://www.mfa.gov.tr/teskilat-yapisi_.tr.mfa Erişim Tarihi: 27.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-ve-dis-ekonomik-iliskilerin-yonetimi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 29.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/kamu-kurum-ve-kuruluslarinin-yurtdisi-teskilati-hakkinda-kanunhukmunde kararname.tr.mfa> Erişim Tarihi: 01.05.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> Erişim Tarihi: 11.05.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> Erişim Tarihi: 12.05.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 15.05.2016.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK SEKTÖRÜ REFORMU POLİTİKASININ OLUŞUMU: SİYASİ VE İDARİ OTORİTENİN YAPISAL VE İŞLEVSEL UYARLANMASI

Ahmet BARBAK*

ÖZ

Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin Güvenlik Sektörü Reformu politikasının oluşum sürecini incelemektedir. Güvenlik sektörü reformu, 1990'lı yılların sonundan itibaren uluslararası kalkınma topluluğu tarafından az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerinde uygulamaya konulan bir dönüşüm programıdır. Kalkınma ile güvenlik arasında kurulan olumlu yöndeki nedensellik ilişkisine dayanan güvenlik sektörü reformu, uluslararası kalkınma topluluğu ile güvenlik örgütlenmeleri arasında işbirliğini öngörmektedir. Bu kapsamda, güvenlik sektörü reformu işbirliği uluslararası örgütlerin içyapılarını, stratejilerini ve politikalarını etkilemiştir. Bu işbirliği, bir politika transferi yöntemi olarak işlemektedir. Güvenlik sektörü reformu işbirliğine katılması istenen ve politika transferi yapan tarafı temsil eden Avrupa Birliği, 2000'li yıllardan itibaren kendi güvenlik sektörü reformu politikasını geliştirmiştir. Avrupa Birliği, güvenlik sektörü reformu işbirliği için bir uyarlama sürecinden geçmektedir. Bu kapsamda çalışma, Avrupa Birliği'nin güvenlik sektörü reformu politikasının oluşumunda siyasi ve idari otoritenin yapısal ve işlevsel uyarlanma sürecini kavramsallaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Güvenlik Sektörü Reformu, Uyarlama, Politika Transferi.

THE FORMATION OF EUROPEAN UNION'S SECURITY SECTOR REFORM POLICY: STRUCTURAL AND FUNCTIONAL ADJUSTMENT OF POLITICAL AND ADMINISTRATIVE AUTHORITY

ABSTRACT

The study examines the formation process of European Union's security sector reform policy. Security sector reform is a transformation program that has been put into practice by international development community at least developed, developing, and transition countries since the late 1990s. Security sector reform, which rests on the positive causality relationship established between development and security, envisages cooperation among international development community and security organizations. In this respect, security sector reform has influenced internal structures of international organizations, their strategies, and policies. This cooperation runs as a policy transfer methodology. European Union, which is assumed to join cooperation for security sector reform and that represents the transferring side, has developed its own security sector reform policy since 2000s. In this context, European Union has undergone an adjustment process for security sector reform cooperation. Within this framework, the study conceptualizes the structural and functional adjustment process of political and administrative authority through the formation of the security sector reform policy.

Keywords: European Union, Security Sector Reform, Adjustment, Policy Transfer.

*Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, abarbak01@gmail.com

GİRİŞ

Dünya genelinde 1980’li yıllardan itibaren ekonomik, siyasal ve toplumsal alanlarda ortaya çıkan köklü değişimler kendisini güvenlik alanında da göstermiştir. Güvenlik alanında ortaya çıkan değişim, *güvenliğin genişlemesi* olarak nitelenebilir.¹ 1980’lerin sonundan itibaren güvenlik, *sürdürülebilir kalkınma* ile birlikte ele alınmaya başlarken, 1990’lardan itibaren *insani güvenlik* kavramıyla birlikte çok boyutlu olarak tanımlanmaya başlamıştır.² Bu yaklaşımın temel savı, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için asgari seviyede bir güvenliğin, güvenliğin sağlanması için de asgari seviyede bir kalkınmanın sağlanması gerektiği düşüncesine dayanır.³ Bu sav, ekonomi odaklı kalkınma yaklaşımından sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına, devlet odaklı güvenlik yaklaşımından insan odaklı güvenlik yaklaşımına geçişi temsil etmektedir.

Güvenlik yaklaşımında ortaya çıkan değişimi açıklamak için sıklıkla Soğuk Savaş öncesi ve sonrası döneme göre bir açıklama yapılmaktadır. İki dönem arasındaki ayrım, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Varşova Paketi’nin temsil ettiği iki kutuplu merkezileşmeye dayanan güvenlik örgütlenmesinden çok kutuplu güvenlik örgütlenmesine geçildiği şeklindedir.⁴ Bu ayrım, iki kutuplu merkezileşmede güvenlik sorunları belirli iken, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik sorunlarının ne zaman, nerede ve nasıl ortaya çıkacağına dair belirsizlik olduğu savına dayanır.⁵ Buna dayalı olarak ortaya çıkan güvenlik yaklaşımı, güvenlik ile kalkınma politikalarının kesişim alanında yer alan yeni bir politika alanı tasarımıyla sonuçlanmıştır.⁶

İki kutuplu güvenlik merkezileşmesinin sona ermesi ve güvenlik alanının genişletilmesiyle birlikte belirli (tematik) güvenlik ihtiyaçlarına odaklanan güvenlik örgütlenmeleri artmış ve otorite örgütlenmesi daha da yerleştirilmiştir. İnsani güvenlik

¹ Keith Krause and Michael C. Williams, “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods”, **Mershon International Studies Review**, Vol. 40, 1996, p. 229-254.

² İnsani güvenliğin boyutları şunlardır: İktisadi Güvenlik, Gıda Güvenliği, Sağlık Güvenliği, Çevre Güvenliği, Kişisel Güvenlik, Toplumsal Güvenlik, Siyasal Güvenlik. Ayrıntılı bilgi için bkz. United Nations Development Programme, **Human Development Report 1994**, Oxford University Press, New York, 1994.

³ Stephan Klingebiel (Ed.), **New Interfaces Between Security and Development: Changing Concepts and Approaches**, German Development Institute, Bonn, 2006.

⁴ Barry Buzan ve diğerleri, **Security: A New Framework for Analysis**, Lynne Rienner Publishers, USA, 1998.

⁵ J. Strelau, **After the Cold War: Security for Development**, WPS 377, The World Bank, USA, 1990; Barry Buzan ve diğerleri, **Security: A New Framework for Analysis**, Lynne Rienner Publishers, USA, 1998.

⁶ Björn Hettne, “Development and Security: Origins and Future”, **Security Dialogue**, Vol. 41, No. 1, 2010, p. 31-52.

meselelerine yönelik olarak da daha esnek güvenlik rejimlerinin ve topluluklarının ortaya çıktığı görülmektedir.⁷

Bu politika yaklaşımı, uluslararası örgütler ile gelişmiş ülkeler tarafından güvenlik ve kalkınma alanlarında nispeten geride olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerinde⁸ *reform* biçiminde uygulamaya konulmaya başlamıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren bu tür reform programlarının standart bir yönetime dayalı olarak tek bir çatı altında toplanmaya çalışıldığı görülür. Bu reform programı, *güvenlik sektörü reformu* olarak adlandırılmıştır. Bu dönemden itibaren, güvenlik sektörü reform programı hem uygulamadan elde edilen tecrübelerle göre hem de çeşitli disiplinlerden etkilenecek geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Güvenlik sektörü reformu, uluslararası örgütler ve/veya gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerine doğru bir *politika transferi* özelliği taşımaktadır.⁹ Bu çerçevede, güvenlik sektörü reformunu politikayı transfer eden taraf ve politikanın transfer edildiği taraf olmak üzere iki yönlü incelemek mümkündür. Politika transferi yapılan ülkeler, politika içeriğine uygun olarak yapısal ve işlevsel olarak uyarlanmaya çalışılırken, politika transferi yapan taraf da kendisini politika transferi yapmaya uygun bir yapıya dönüştürmektedir. Güvenlik sektörü reformu, tek bir politika alanına dayanan sektörel reform programlarından farklı olarak kalkınma ve güvenlik alanlarını birleştiren bir yönetime sahip olması nedeniyle, bahsedilen yapısal ve işlevsel değişimin belirgin olduğu bir reform programıdır.

⁷ Elke Krahnmann, "Conceptualizing Security Sector Reform", **Cooperation and Conflict**, Vol. 38, No. 1, 2003, p. 8-9.

⁸ Geçiş ülkeleri tanımlaması, demokratikleşme kuramına dayanmaktadır. Burada geçiş kavramı, sosyalist siyasal ve ekonomik sisteme dayanan eski Varşova Paketi üyesi ülkelerin 1990'lı yıllardan itibaren siyasal alanda demokratik sisteme, ekonomik alanda ise serbest piyasa sistemine geçmesini ifade etmektedir. Bkz. Renske Doorenspleet, "The Structural Context of Recent Transitions to Democracy", **European Journal of Political Research**, Vol. 43, 2004, p. 309-335.

⁹ Politika transferi, geçmişteki ya da mevcut bir siyasal sistemdeki politikalara ait bilginin, idari düzenlemelerin, kurumların ve fikirlerin bir başka siyasal sistemde benzer biçimde gönüllü ya da zorlayıcı olarak geliştirilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Politika amaçları, politika yapısı ve içeriği, politika araçları ya da idari teknikler, kurumlar, ideolojiler, fikirler, kavramlar ve alınan dersler politika transferi konusu olabilmektedir. Bkz. D. P. Dolowitz, "A Policy-Maker's Guide to Policy Transfer", **The Political Quarterly**, Vol. 74, No. 1, 2003, p. 101-109; D. P. Dolowitz and D. Marsh, "Who Learns What from Whom? A Review of the Policy Transfer Literature", **Political Studies**, Vol. 44, No. 2, 1996, p. 343-357; D. P. Dolowitz and D. Marsh "Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making", **Governance: An International Journal of Policy and Administration**, Vol. 13, No. 1, 2000, p. 5-24. Reform programları, politika transferi için kullanılan temel yöntemlerden birisidir. Bkz. Mehmet Zahid Sobacı, **İdari Reform ve Politika Transferi (Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı)**, Dora Yayıncılık, Bursa, 2014.

Uluslararası bir örgüt olarak kalkınma ve güvenlik alanlarında siyasi-idari otorite örgütlenmesine sahip Avrupa Birliği (AB), 2000'li yılların başından itibaren güvenlik sektörü reformunu politikası oluşturma sürecini başlatmıştır. Bu politika süreci, AB'nin siyasi-idari örgütlenme biçimine ilişkin tartışmaları ve değişimi beraberinde getirmiştir. Bu süreçte AB, politika transferi yapmak amacıyla kendisini yapısal ve işlevsel olarak uyarlayan bir örgüt niteliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra, AB'nin politika süreci analizi ulus devlet ölçeğinde yapılan politika süreci analizinden farklılık gösterecektir. Zira bölgesel bir örgüt olarak AB'de siyasi-idari otoritenin örgütlenmesi, ulus üstü kurumlar yanında hükümetlerarası karar süreçleri nedeniyle ulus devlet örgütlenmesinden farklıdır.¹⁰ Böyle bir analizde, AB'nin kendine has örgütlenme biçimine yönelik sorun alanları yanında, güvenlik sektörü reformu politikası tasarımının bu örgütlenme biçimini nasıl etkilediğini de tespit etmek mümkün olabilecektir.

Bu kapsamda çalışmada, AB'nin güvenlik sektörü reform politikasını oluşturma sürecinde siyasi ve idari örgütlenme biçimine ilişkin ortaya çıkan tartışmalar ve sorun alanları tespit edilmektedir. Bunun için öncelikle, güvenlik sektörü reformu uluslararası örgütler perspektifinden ortaya konulmuş ve böylece, güvenlik sektörü reformu işbirliği için uluslararası örgütlerden beklenenler gösterilmiştir. Daha sonra, AB'nin güvenlik sektörü reformu politikasının oluşum süreci incelenerek siyasi ve idari örgütlenme biçimine yönelik uyarlama süreci kavramsallaştırılmıştır. İnceleme, AB'nin güvenlik sektörü reformu politikasına ilişkin dokümanlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle çalışma, betimleyici ve açıklayıcı bir yöntemle sahiptir.

GÜVENLİK SEKTÖRÜ REFORMU: ULUSLARARASI ÖRGÜTLER PERSPEKTİFİ

Güvenlik sektörü reformu, güvenlik işlevini etkin olarak yerine getiremeyen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerinde uygulamaya konulan bir reformdur. Bu reform programı, 1990'lı yılların sonundan itibaren uluslararası kalkınma

¹⁰ Örneğin, Avrupa Komisyonu AB'nin dış ilişkilerinden (ticaret, genişleme, komşuluk politikaları ve kalkınma işbirliği gibi) sorumlu *ulusüstü* bir yapılanmadır. AGSP'den sorumlu olan Avrupa Konseyi ise *hükümetlerarası* yapıya sahiptir. Avrupa Komisyonu, üye devletlerin egemenliklerini kısmen devrettiği bir karar alma mekanizması iken, Avrupa Konseyi'nde bu durum söz konusu değildir. Hükümetlerarası ilişkilerde devletler, işbirliği yapma veya yapmama konusunda serbesttirler ve işbirliği derecesini kendileri belirlemektedir. Hükümetlerarası ilişkilerde devletler açısından bir egemenlik sınırlaması oluşmamaktadır. Bkz. N. Nugent, **Government and Politics of the European Union**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003, p. 475.

A. Barbak/ Avrupa Birliği'nin Güvenlik Sektörü Reformu...

örgütleri içerisinde gelişmiştir. Bahsedilen ülkelerdeki siyasi, ekonomik ve toplumsal nedenlerle ortaya çıkan güvenliksiz ortam, gelişmiş ülkeler ve/veya uluslararası örgütler tarafından bir sorun alanı olarak tanımlanmıştır. Güvenlik sektörü reformunun temel hedefleri; uygulamaya geçirildiği ülkelerde güvenlik sisteminde etkili yönetim, gözetim ve hesap verebilirliğin tesis edilmesi, güvenlik ve adalet hizmetleri sunumunun iyileştirilerek sürdürülebilirliğinin sağlanması ve reform sürecinin sahiplenilmesidir.¹¹

Sedra, güvenlik sektörünün üç temel amacı olduğunu belirtmiştir.¹² Birincisi, güvenlik hizmeti sağlayan kamusal ve özel kuruluşlar ile yurttaşlar arasındaki ilişkileri güçlendirecek bir güvenlik örgütlenmesi kurulmasıdır. Güvenlik sektörü reformunda kapasite geliştirme olarak adlandırılan bu amaç, güvenlik hizmetinin etkili, adil, erişilebilir, hesap verebilir ve haklara saygılı bir yapı içerisinde verilmesini ifade etmektedir. Reformun bir başka amacı da, ulusal ve ulus altı seviyede yönetişimin güçlendirilmesi ve örgütsel yapıların ve yönetim sistemlerinin rasyonalizasyonunun sağlanmasıdır. Bu çerçevede, devletin politika geliştirme, kurumları yönetme ve çeşitli seviyelerde güvenlik sektörünün gözetimini sağlama kapasitelerinin demokratik standartlar çerçevesinde geliştirilmesi hedeflenir. Reformun bir diğer amacı da, mali olarak sürdürülebilir, uygun büyüklükte ve güvenliği sağlayabilecek şekilde kaynak tahsis edilebilen bir güvenlik sektörü oluşturulmasıdır.

Bu kapsamda, İngiltere Hükümeti uluslararası örgütlere ve ülkelere reform için iki aşama önermiştir. İlk aşama, reform uygulanan ülkelerin güvenlik örgütlenmelerinin teknik yeterliliklerinin artırılması için doğrudan ilişkiye geçilmesidir. Sonraki aşamada ise, güvenlik sektöründe etkinlik ve hesap verebilirliğin geliştirilmesi için sivil ve siyasi yönetimin güçlendirilmesi öngörülmektedir.¹³ Buradaki güvenlik kavramı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerine verilen kalkınma yardımlarının istenen yerlerde kullanılması, verilen kredilerin geri ödemelerinin yapılabilmesi ve dış kaynaklı özel sektör yatırımları için uygun koşulların sağlanmasını ifade etmektedir. İngiltere Uluslararası Kalkınma Bakanlığının bir politika belgesi bunu şöyle ifade etmektedir:¹⁴

¹¹ OECD, **The OECD DAC Handbook On Security System Reform (SSR) Supporting Security and Justice**, France, 2007, s. 21.

¹² Mark Sedra, **Security Sector Reform 101: Understanding the Concept, Charting Trends and Identifying Challenges**, The Centre for International Governance Innovation (CIGI), Canada, 2010, p. 5

¹³ DFID, **Understanding and Supporting Security Sector Reform**, UK, 2002, p. 14.

¹⁴ DFID, **Eliminating World Poverty: Making Globalisation Work for the Poor**, White Paper on International Development, UK, 2000, p. 28.

“Çatışma kalkınmayı önler ve yoksulluğu artırır: Hesap verebilir bir güvenlik sektörünü de içeren etkili ve kapsayıcı hükümet sistemlerinin geliştirilmesi, şiddetli çatışmaların önlenmesi için gerekli bir yatırımdır. Eğer ülkeler yatırım ve ticareti çekmek ve yoksulları destekleyen bir kalkınmayı geliştirmek istiyorlarsa, barış ve istikrarın geliştirilmesi zorunludur.”

Güvenlik konularına girmekten ve güvenlik örgütleriyle işbirliği yapmaktan kaçınan uluslararası kalkınma örgütleri, güvenlik sektörü reformuyla birlikte 1990’lı yılların sonundan itibaren bu tutumlarını değiştirmeye başlamıştır. Uluslararası mali kuruluşların güvenlik alanındaki rolleri ve güvenlik sektörlerinin reforma tabi tutulması ile ilgili yaklaşımlar önceden de mevcut olmakla birlikte¹⁵, güvenlik ve kalkınma örgütleri arasında işbirliği öngören güvenlik sektörü reformunun kavramsal çerçevesi, Kasım 1997 ayında İngiltere’de İşçi Partisi Hükümeti’nin bir politika belgesiyle ortaya atılmıştır.¹⁶

Bu politika belgesinde güvenlik, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerinde yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için bir ön koşul olarak ilan edilmiştir. Bu ülkelerde, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)’nün *iyi yönetim ilkeleri*¹⁷ çerçevesinde bir dönüşüm öngören İngiliz Hükümeti, uluslararası mali kuruluşlara güvenlik meselelerini kalkınma gündemine almaları ve işbirliği yapmaları konusunda çağrıda bulunmuştur.¹⁸ Güvenlik sektörü reformunu Soğuk Savaş ve hemen sonrası dönemdeki güvenlik yardımlarından ayıran temel özellik de yönetim odaklı olmasıdır.¹⁹

Güvenlik sektörü reformu yaklaşımının ortaya çıkış döneminde, reformun uzun vadeli hedeflerinin neler olması gerektiği ve bu amaçlara nasıl ulaşılabileceği konusunda bir uzlaşma yoktur. Bunun yerine, ülkelerin güvenlik sektörlerinde uluslararası toplum açısından tehdit oluşturan sorunların ortaya çıkış nedenleri ve çözüm yolları konusunda

¹⁵ J. R. Silkenat and N. Ball, “Rebuilding War-Torn Countries: Role of the International Financial Institutions”, **Proceedings of the Annual Meeting (Vol. 90)**, American Society of International Law, USA, 27-30.03.1996, p. 428-433.

¹⁶ DFID, **Eliminating World Poverty: A Challenge for the 21st Century**, White Paper on International Development, UK, 1997.

¹⁷ R. M. Gisselquist, **Good Governance as a Concept, and Why This Matters for Development Policy**, Working Paper No. 2012/30, United Nations University, Tokyo, 2012.

¹⁸ DFID, **Eliminating World Poverty: A Challenge for the 21st Century**, White Paper on International Development, UK, 1997, p. 69-71.

¹⁹ Mark Sedra, “Introduction: The Future of Security Sector Reform”, **The Future of Security Sector Reform**, (Ed. M. Sedra), The Centre for International Governance Innovation, Canada, 2010, p. 16.

A. Barbak/ Avrupa Birliği'nin Güvenlik Sektörü Reformu...

farklı bakış açıları önerilmiştir.²⁰ Bu dönemde, güvenlik sektörü reform gündemi ile kalkınma stratejileri arasında nasıl bağlantı kurulacağı konusunda belirsizlikler vardır. Aynı zamanda, kalkınma örgütleri ve uluslararası mali kuruluşlar güvenlik sektörü reformunu destekleyecek politika araçlarından yoksun durumdadır. Bunun sonucu olarak, güvenlik sektörü reformu bu örgütlerin yetki alanlarının yeniden tanımlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.²¹

OECD, 1999 yılında üye ülkelerin güvenlik sektörü reformu politikası geliştirme çabaları için bir kavramsal çerçeve oluşturma çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmaların temel amacı, kalkınma örgütlerinin politikaları arasında uyum sağlanması ve kalkınma aktörlerinin güvenlik sektörü reformuna daha fazla müdahil olmasıdır. Bu süreçte, OECD Kalkınma Yardımı Komitesi (DAC), güvenlik sektörü reformuna ilişkin yaklaşımını ilk olarak 2001 yılında ortaya koymuş²² ve aynı yıl içerisinde güvenlik sektörü reform politikalarına yön vermek, kalkınma ile güvenlik konularında bütünleşik yaklaşımları geliştirmek ve politika uyumunu sağlamak maksadıyla bir kavramsal çerçeve yayımlamıştır. Kavramsal çerçevede, uluslararası aktörlerin kendilerine yönelik şu tavsiyelerde bulunulmuştur²³:

- Güvenlik meselelerinin kalkınma alanındaki önemini farkına varılması,
- İlgili aktörlerin rollerinin ana hatlarını çizen kapsamlı bir güvenlik sektörü reformu kavramsallaştırması,
- Uluslararası kalkınma yardımı yapan ülkelerde kurumsal reformlar yoluyla gerekli kapasitenin oluşturulması,
- Kalkınma aktörleri ile diğer uluslararası aktörler arasında etkili bir işbölümü sağlanması,
- Güvenlik sektörüne yönelik çalışmaların dışişleri ve ticaret politikaları ile bütünleştirilmesi.

Kalkınma örgütleri ve uluslararası mali kuruluşlar açısından güvenlik sektörü reformu, askeri harcamalara ve bunların diğer toplumsal harcamalar üzerindeki etkilerine

²⁰ D. Hendrickson, **A Review of Security Sector Reform**, University of London London, UK, 1999, p. 7.

²¹ D. Hendrickson, **A Review of Security Sector Reform**, University of London London, UK, 1999, p. 9-11.

²² OECD, **DAC Guidelines on Helping Prevent Violent Conflict**, France, 2001.

²³ OECD, "Security Issues and Development Co-operation: A Conceptual Framework for Enhancing Policy Coherence", **The DAC Journal**, Vol. 2, No. 3, 2001, p. 33-68.

odaklanan kalkınma yardımı ve politikalarından güvenlik sektörü yönetişimi oluşturulmasına yönelik daha geniş bir reform yaklaşımına geçişi temsil etmektedir. Zira güvenlik sektörü reformunun gerekçelerinde, kalkınma yardımlarının örtülü bütçe süreçleri nedeniyle askeri harcamalar için kullanımının önlenememesinin önemli bir yer tuttuğu; bu nedenle bu harcamaların olduğu güvenlik sektörünün bütününe bakılması gerektiği düşüncesi yer alır.²⁴ Güvenlik sektöründe yönetişimin iyileştirilmesi için öncelikle, meseleye sadece askeri harcamalar ya da güvenlik yönünden bakan değil, diğer tüm ilişkili alanları (dışişleri, ekonomi, kalkınma) kapsayan bir yaklaşıma geçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun için istenen şey ise, her bir uluslararası örgütün güvenlik sektörü reformuna desteğine yönelik eylemlerine yön verecek kendi politikalarını oluşturmasıdır.²⁵

Bu dönemde, güvenlik sektörü reformu uygulamalarında uluslararası örgütlerin ve devletlerin “reforma kapsamlı bir yaklaşım sergilemesi”, “ilgili ülkelerdeki faaliyetlerinde uyum sağlanması” ve “reforma uzun vadeli bakılması”, öncelikli hedefler arasında yer almıştır.²⁶ Uluslararası örgütler açısından ele alınan diğer konu ise, güvenlik sektörü reformuna yönelik daha iyi bir uygulama çerçevesi geliştirilmesidir.²⁷ Bunun temelinde, güvenlik sektörü reformunun kapsamlı ve çok boyutlu bir dönüşüme işaret etmesi nedeniyle uluslararası örgütlerin çeşitli yöntem ve araçları *şemsiye kavram* olarak güvenlik sektörü reformu altında uygulaması vardır.

Güvenlik sektörü reformu kavramı adı altında bir araya getirilmiş olmakla birlikte, bu yöntem ve araçlar arasında eşgüdüm ve işbirliğinin sağlanamamış olması, reform uygulamasında stratejik bir yaklaşımın oluşması önündeki engel olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle, çeşitli politika araçlarının stratejiler çerçevesinde bir araya getirilmesi, stratejiler arasında bütünlük sağlanması ve stratejilerin uygulanmasına yönelik ilkelerin belirlenmesi, kalkınma örgütleri açısından gerekli görülmüştür.²⁸

²⁴ DFID, **Supporting Security Sector Reform: Review of the Role of External Actors**, Discussion Paper No. 2, UK, 2000, p. 9.

²⁵ DFID, **Supporting Security Sector Reform: Review of the Role of External Actors**, Discussion Paper No. 2, UK, 2000, p. 10.

²⁶ N. Ball, **Democratic Governance in the Security Sector**, Center for International Policy, Washington, DC, 2002, p. 6.

²⁷ Clingendael ve diğerleri, **Towards A Better Practice Framework in Security Sector Reform Broadening the Debate**, Occasional SSR Paper No. 1, London, 2002.

²⁸ Clingendael ve diğerleri, **Towards A Better Practice Framework in Security Sector Reform Broadening the Debate**, Occasional SSR Paper No. 1, London, 2002.

A. Barbak/ Avrupa Birliği'nin Güvenlik Sektörü Reformu...

2000'li yılların başında sorun alanlarından birisi, güvenlik sektörü reformuna ait uygulama örneklerinin yokluğudur.²⁹ 1990'lı yılların başından itibaren uygulanan güvenlik yardımları ve orduların reformuna ilişkin ilk kavramsallaştırmalar çerçevesinde başlatılan reform uygulamaları bir bütünlük göstermekten ziyade karışık programlara dönüşmüştür. Bir başka deyişle, güvenlik sektörü reformunun içeriğinin ne olacağı ya da daha önce güvenlik alanında uygulamaya geçirilen yöntemlerin hangilerinin güvenlik sektörü reformu kapsamında değerlendirileceği konularında ortak bir anlayıştan söz etmek mümkün değildir.³⁰ Bu kapsamda, en önemli konu kalkınma örgütleri arasında güvenlik sektörü reformuna ilişkin olarak üzerinde anlaşılan normatif hedefler ve eylemler arasında daha fazla *yakınsama* sağlanmasıdır.³¹

Kalkınma örgütlerinin bu yöndeki kapasitesini sınırlayan üç etmen gösterilmiştir.³² Bunlardan ilki, kalkınma örgütleri arasında güvenlik sektörü reformu için sınırlı miktarda kullanılabilir kaynak (mali, personel, kurumsal vb.) olmasıdır. Diğer sorun ise, güvenlik sektörü reformuna ilişkin retorik ve gerçeklik arasındaki boşluktur. Özellikle, kalkınma örgütlerinin yetki ve faaliyet alanlarının sınırı konusunda emin olmamaları ve kalkınma örgütlerinin ve kalkınma yardımı yapan ülkelerin gerek kendi yönetimlerinde (Savunma Bakanlıkları ve Kalkınma Bakanlıkları) gerekse kendi aralarında işbölümünün açık olmaması bu sonucu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, kalkınma alanında çalışanların kendi alanları dışındaki konulara girme konusundaki isteksizlikleri de politika yakınsaması önündeki engellerden birisi olarak gösterilmiştir.

²⁹ M. Brzoska, **Development Donors and The Concept of Security Sector Reform**, Occasional Paper No. 4, Geneva Centre for The Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva, 2003.

³⁰ M. Brzoska, **Development Donors and The Concept of Security Sector Reform**, Occasional Paper No. 4, Geneva Centre for The Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva, 2003, p. 36.

³¹ Yakınsama, politika yapılarında, süreçlerinde ve performanslarında giderek artan bir benzeşme biçiminde ortaya çıkan bir eğilimdir. Politika yakınsaması kavramı, devletten devlete ya da uluslararası örgütlerden devletlere doğru bir politika aktarımını ifade etmek için kullanılmaktadır. Politika yakınsamasının nedenlerinden birisi de uyumlaştırmadır. Ortak sorunlara ortak çözümler bulma amacıyla uluslararası kurallar, normlar, ilkeler ve prosedürler yoluyla bu uyumlaştırma sağlanmaya çalışılmaktadır. Politika yakınsaması "politika hedefleri", "politika içeriği", "politika araçları", "politika sonuçları" ve "politika tarzı"nda ortaya çıkabilir. Bkz. C. Kerr, **The Future of Industrial Societies: Convergence or Continuing Diversity?**, Harvard University Press, Cambridge, 1983, p. 3; D. W. Drezner, "Globalization and Policy Convergence", **International Studies Review**, Vol. 3, No. 1, 2001, p. 53-78; C. J. Bennett, "What Is Policy Convergence and What Causes It?", **British Journal of Political Science**, Vol. 21, No. 2, 1991, p. 215-233; P. Busch and H. Jörgens (2005), "The International Sources of Policy Convergence: Explaining the Spread of Environmental Policy Innovations", **Journal of European Public Policy**, Vol. 12, No. 5, 2005, p. 860-884.

³² M. Brzoska, **Development Donors and The Concept of Security Sector Reform**, Occasional Paper No. 4, Geneva Centre for The Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva, 2003, p. 38.

Güvenlik sektörü reformuna ilişkin uluslararası alanda en çok dile getirilen eleştiri, *politika uyumu* olmamasıdır. Bunun için güvenlik sektörü reformu uygulamalarında bütüncül, bütünleşik ve yönetime dayalı bir yöneme vurgu yapılmaya başlamıştır. Ancak ortak bir terminolojinin oluşturulması ve güvenlik sektörü reformu politikalarının diğer politikalar ile uyumunun sağlanması istenirken güvenlik sektörü reformu yaklaşımının uygulamaya geçirilemediği görülmüştür.³³ Bu sorunları en aza indirmek ya da gidermek amacıyla, güvenlik sektörü reformu esaslarını ve uygulama ilkelerini gösteren rehber, OECD DAC tarafından 2005 yılında yayımlanmıştır.³⁴ OECD DAC ilkeleri, bu dönemden itibaren uluslararası örgütlerin güvenlik sektörü reformu politikalarını biçimlendirmiştir.

Kalkınma ve güvenlik politikalarının birbirleriyle uyumunun sağlanması ve uygulanmasında bütüncül yaklaşım, güvenlik sektörü reformunun temel ilkelerinden birisini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, güvenlik sektörü reformu uygulamasında eşgüdüm, uyum ve işbölümü de temel ilkeler olarak ileri sürülmüştür.³⁵ Buradaki temel kaygı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerinde güvenlik ve kalkınma politikalarını uyguyan aktörlerin faaliyetlerinin birbirlerini olumsuz yönde etkilemesinin önlenmesi ve ortak amaçlar doğrultusunda faaliyet göstermelerinin sağlanmasıdır.

OECD DAC tarafından önerilen diğer ilke ise, güvenlik sektörü reformuna yönelik bir “Stratejik Çerçeve” oluşturulmasıdır.³⁶ Stratejik çerçeve yaklaşımı, güvenlik sektörü reformuna çok sektörlü bir bakışı temsil ederken bu stratejinin uluslararası kalkınma örgütleri ve kalkınma yardımı yapan ülkeler tarafından birlikte geliştirilmesi öngörülmektedir. Çok sektörlü bakış, stratejinin geliştirilmesinde siyasal, ekonomik ve toplumsal politika araçlarının birleştirilmesini ifade etmektedir. Stratejik çerçeveden amaçlanan şey ise, çeşitli ülke ve uluslararası örgütler arasında politika eşgüdümü sağlanması ve güvenlik sektörü reformu programlarının doğrudan güvenlik ile ilgili kuruluşların faaliyet alanları ile sınırlı kalmasının önlenmesidir.

³³ H. Wulf, **Security Sector Reform in Developing and Transitional Countries**, Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, Bonn, 2004, p. 9-11.

³⁴ OECD, **Security System Reform and Governance**, DAC Guidelines and Reference Series, France, 2005.

³⁵ OECD, **Security System Reform and Governance**, DAC Guidelines and Reference Series, France, 2005, p. 12.

³⁶ OECD, **Security System Reform and Governance**, DAC Guidelines and Reference Series, France, 2005, p. 22-23.

Günümüzde, uluslararası örgütlerin ve kalkınma yardımı yapan ülkelerin güvenlik sektörü reformuna yönelik yapısal ve işlevsel uyarlama süreci devam etmektedir. Bu süreç, gerek araştırmacılar gerekse politika yapıcılar arasında *İkinci Nesil Güvenlik Sektörü Reformu* olarak adlandırılmaktadır.³⁷ Özellikle Goor ve Veen tarafından ileri sürülen çözüm önerileri, uluslararası örgütler açısından güvenlik sektörü reformuna yönelik politika sürecinin nasıl öngörüldüğünü göstermektedir.³⁸ Uluslararası ölçekte güvenlik sektörü reformunda politika uyumunu ve politikaların uygulamaya konulmasını sağlayacak müşterek bir kavramsal çerçevenin ve buna uygun örgütlenme biçimlerinin oluşturulması istenmektedir. Bu kapsamda, özellikle ortak fonların ve üst seviye karar verme mekanizmalarının oluşturulmasının hedeflenmesi, mevcut ulusal ve uluslararası karar mekanizmalarının üzerinde bir otorite kullanımına işaret etmektedir.

AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK SEKTÖRÜ REFORMU POLİTİKASI OLUŞUM SÜRECİNİN İNCELENMESİ

Güvenlik sektörü reformuna yönelik genel bir Avrupa yaklaşımı, Soğuk Savaş sonrasında kalkınma ve güvenlik konularına yönelik tartışmalarda başlamıştır. 1990'lı yılların sonunda savaş ve çatışmanın, kalkınma söyleminde ana akım haline gelmesi ve güvenlik sektörü reform politikasının oluşturulmaya başlaması, AB'nde de bir politika değişimi süreci başlatmıştır. Bu süreçte, İngiltere öncülüğündeki ülkelerin, uluslararası örgütlerin, sivil toplum örgütlerinin ve araştırma merkezlerinin AB'nin güvenlik sektörü reform politikasını benimsemesi yönündeki çağrıları ve çabaları görülmektedir. Özellikle, güvenlik sektörü reform politikasının gündeme alınması, AB'nin İngiltere dönem başkanlığında hız kazanmıştır.

İngiltere'de İşçi Partisi Hükümeti tarafından 1997 yılında Parlamenta sunulan ve güvenlik sektörü reformuna yönelik küresel işbirliği sürecinin başlangıç metni olarak kabul edilebilecek politika belgesinde, "*Avrupa Birliği içerisinde dış politika, güvenlik ve kalkınma işbirliği politikaları arasında daha iyi bağlantı kurma imkânlarının gözetileceği*" belirtilmiştir.³⁹ Politika belgesinde ortaya konulan bu hedef, hem güvenlik

³⁷ Mark Sedra, "Towards Second Generation Security Sector Reform", **The Future of Security Sector Reform**, (Ed. M. Sedra), The Centre for International Governance Innovation, Canada, 2010, p. 102-116.

³⁸ L. Goor and E. Veen, "Less Post-Conflict, Less Whole of Government and More Geopolitics?", **The Future of Security Sector Reform**, (Ed. M. Sedra), The Centre for International Governance Innovation, Canada, 2010, p. 94.

³⁹ DFID, **Eliminating World Poverty: A Challenge for the 21st Century**, White Paper on International Development, UK, 1997.

sektörü reformunun dayandığı kavramsal çerçeveyi oluşturan kalkınma-güvenlik ilişkisine yönelik örgütlenme yaklaşımını hem de AB içerisinde öngörülen yapısal ve işlevsel değişimi göstermesi açısından önemlidir.

2000’li yılların başında, Avrupa’nın akademik ve politika çevrelerinde üzerinde fikir birliği sağlanan bu yaklaşım değişikliği, AB politikalarına yönelik iki talebi ortaya çıkarmıştır. Bunların ilki güvenlik sektörü reformunun kalkınma yardımlarının tamamlayıcısı olarak kabul edilmesi iken, diğeri güvenlik sektörü reformu için küresel işbirliğine katılım sağlanmasıdır.⁴⁰ Bu taleplerin güvenlik sektörü reformuna ilişkin erken dönem küresel işbirliği çalışmalarında da ana tartışma zeminini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, güvenlik sektörü reformuna ilişkin küresel işbirliğinin tam olarak sağlanamaması, uluslararası ölçekte ortak bir güvenlik sektörü tanımına ve uygulamasına geçilememesi eleştiri konusu olmuştur. Özellikle de AB’nin, siyasi hassasiyetleri nedeniyle güvenlik sektörü reformunu gündemine almadığı belirtilerek, güvenlik sektörü reformu isminin sorun yaratacağı öngörülüyorsa, bu reformun *iyi yönetim* adı altında yürütülmesi önerilmiştir.⁴¹

AB’nin güvenlik sektörü reformu politikasının öncelikle güvenlik alanında ortaya çıktığı görülmektedir. 1990’lı yılların sonunda itibaren askeri güvenlik işlevine sahip olma yönünde politikalarını oluşturmaya başlayan AB, 1999 yılı Helsinki Zirvesi’nde askeri yetenek sahibi olmaya karar vererek bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ilan etmiştir.⁴² AB, Helsinki Zirvesi’nde dışişlerinde uyum, katma değer ve verimlilik sağlamayı amaçlayan *Ortak Stratejiler*’in geliştirilmesine de karar vermiştir. Bu kararın ürünlerinden birisi de, AB Konseyi tarafından 12 Aralık 2003 günü ilan edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi (AGS)’dir. AB’nin uluslararası alandaki güvenlik faaliyetlerine daha geniş kapsamlı katılımını ve bunun için gerekli yeteneklere sahip olmasını öngören bu strateji belgesinde öngörülen faaliyet alanlarından birisi de güvenlik sektörü reformudur.⁴³

⁴⁰ P. Cornish and G. Edwards, “Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture”, *International Affairs*, Vol. 77, No. 3, 2001, p. 600.

⁴¹ Clingendael ve diğerleri, **Towards A Better Practice Framework in Security Sector Reform Broadening the Debate**, Occasional SSR Paper No. 1, London, 2002, p. 3.

⁴² European Parliament, “Helsinki European Council 10 and 11 December 1999 Presidency Conclusions, 10-11.12.1999, http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm#b, E.T., (07.03.2015).

⁴³ Council of The European Union, **European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World**, Brussels, 2003.

A. Barbak/ Avrupa Birliği'nin Güvenlik Sektörü Reformu...

AGS, AB'nin dünyada güvenlik ve istikrara katkı sağlanmasına yönelik politika amacı için dayanak noktası olarak kabul edilmektedir. AGS, uygulama alanı olarak coğrafi bir sınır çizmediğinden güvenlik sektörü reformu açısından da aynı durum geçerli görülmektedir. Bununla birlikte, reformun genellikle güvenliksiz ve istikrarsız ortamın ortaya çıktığı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerinde uygulanması öngörüldüğünden, güvenlik sektörü reformu AB'nin güvenlik alanında kendi sınırları dışında faaliyet göstermesi anlamına gelmektedir.

AB'nin güvenlik sektörü reformu yaklaşımı, AGS içerisinde yer alması nedeniyle, köken itibarıyla güvenlik politikasının bir bileşeni olarak ortaya çıkmıştır. AB'nin güvenlik sektörü reformu politikası da, 2004 yılından itibaren AGSP içerisinde yer almaya başlamıştır. Güvenlik sektörü reformuna ilişkin ilk ifade edilen politika hedefleri, “AGSP faaliyetlerinde güvenlik sektörü reformu uzmanlığına olan ihtiyaç” ile “AB kurumları arasında, güvenlik sektörü reformu konsepti geliştirilmesi için eşgüdüm sağlanması”dır.⁴⁴ AB'nin politika hedeflerinden birisini de Afrika Birliği ile olan ilişkilerinde görmek mümkündür. Buna göre AB, AGSP çerçevesinde güvenlik sektörü reformuna yönelik kapasitenin, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası örgütlerin taleplerine bağlı olarak oluşturulmasını öngörmüştür.⁴⁵ AGSP çerçevesinde güvenlik sektörü reformuna destek sağlamayı öngören AB, güvenlik sektörü reformuna destek için “kapasite geliştirme” ve “örgütlenme” hedeflerini ortaya koymuştur.⁴⁶

Tablo 1’de, AB'nin güvenlik sektörü reformu politikasını oluşturan dokümanlar verilmiştir. Bu dokümanlar, aynı zamanda AB'nin güvenlik sektörü reformu politikası oluşturma sürecinin aşamalarını göstermektedir.

⁴⁴ European Council, **Action Plan for Civilian Aspects of ESDP**, Brussels, 2004.

⁴⁵ Council of The European Union, **Civilian Headline Goal 2008**, Brussels, 2004.

⁴⁶ Council of The European Union, **Civilian Headline Goal 2008**, Brussels, 2004; European Council, **Action Plan for Civilian Aspects of ESDP**, Brussels, 2004; European Council, **Council Common Position 2005/304/CFSP of 12 April 2005 Concerning Conflict prevention, Management and Resolution in Africa and Repealing Common Position 2004/85/CFSP**, Brussels, 2005; Council of The European Union, **Civilian Headline Goal 2008**, Brussels, 2004; European Council, **Action Plan for Civilian Aspects of ESDP**, Brussels, 2004.

Tablo 1: AB'nin Güvenlik Sektörü Reformu Politika Belgeleri

Politika Belgesi	Dönem	Politika Belgesini Kabul Eden Yetkili Organ
Avrupa Birliği Güvenlik Sektörü Reformu Konsepti için İlk Unsurlar	Temmuz 2005	Avrupa Birliği Konseyi
Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Güvenlik Sektörü Reformuna Desteğine İlişkin Konsept	Ekim 2005	Avrupa Birliği Konseyi
Avrupa Topluluğunun Güvenlik Sektörü Reformuna İlişkin Konsepti	Mayıs 2006	Avrupa Toplulukları Komisyonu
AB Konseyinin Güvenlik Sektörü Reformu Politika Çerçevesi Kararları	Haziran 2006	Avrupa Birliği Konseyi

Bu kapsamda, 2005 yılında Dönem Başkanlığını devredecek Danimarka, bir sonraki Başkanlığını üstlenecek Birleşik Krallık'tan, başta AB'nin Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde güvenlik sektörü reformu (EUSEC DRC) tecrübesine dayalı ve AB'nin tüm kurumlarını *kapsayıcı (overarching)* bir güvenlik sektörü reformu konsepti geliştirmesini istemiştir.⁴⁷ Danimarka Dönem Başkanlığı tarafından hazırlanan raporda, güvenlik sektörü reformunun siyasi sorumluluğu AB'nin Siyasi ve Güvenlik Komitesi'ne verilirken reform faaliyetlerinin yasal temelini ise başta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı olmak üzere ülkelerden ya da uluslararası, bölgesel ve bölge-altı örgütlerden gelecek talep olması gerektiği belirtilmiştir.

AB'nin güvenlik politikasından sorumlu olan Avrupa Birliği Konseyi'nin Temmuz 2005 ayında yayımladığı güvenlik sektörü reformuna yönelik doğrudan ilk politika belgesi, "AB Güvenlik Sektörü Reformu Konseptine Yönelik İlk Unsurlar" başlığını taşımaktadır.⁴⁸ Bu belgede temel politika kaygısı, AB'nin güvenlik sektörü reformu alanında faaliyetlerinin çerçevesini çizen bir konseptinin olmamasıdır. AB Konseyi, güvenlik sektörü reformuna ilişkin olarak OECD DAC tarafından belirlenen ilkeleri, güvenlik sektörü reformu faaliyetlerinin temel ilkeleri olarak kabul etmekle birlikte, bu ilkelerin başta hukuki ve mali yapısı olmak üzere AB'nin kurumsal

⁴⁷ Council of The European Union, **Initial Elements for an EU Security Sector Reform (SSR) Concept**, Brussels, 2005.

⁴⁸ Council of The European Union, **Initial Elements for an EU Security Sector Reform (SSR) Concept**, Brussels, 2005.

A. Barbak/ Avrupa Birliği'nin Güvenlik Sektörü Reformu...

özelliklerini yansıtmadığını belirtmiştir.⁴⁹ Bu kapsamda, AGSP'nin güvenlik sektörü reformu desteğinin unsurları Tablo 2'de gösterildiği gibi kavramsallaştırılabilir.

Tablo 2: AGSP'nin Güvenlik Sektörü Reformuna Destek Yaklaşımı

Bileşen	Öngörülen Yöntem	Kavramsallaştırma
Siyasi Çerçeve	Siyasi ve Güvenlik Komitesi'nin yönetimi	Siyasi kontrol
Yasal Çerçeve	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, ülkelerin ya da uluslararası örgütlerin daveti.	Meşruiyet
Bütünleşik Yaklaşım	Sivil-asker işbirliği, politika uyumu, kapsayıcı politika, politika-uygulama bağlantısı, kurumsal yeteneklerle uyum.	Bütüncül yaklaşım
Mali Unsurlar	Mevcut ve muhtemel mali kaynakların değerlendirilmesi	Mali sürdürülebilirlik
Kabiliyetler	Uzman personel, araçlar, emir-komuta/raporlama zinciri ve sivil-asker eğitim takımları.	Uzmanlaşma

Raporda, AB'nin iki sütununu da kapsayan bir konseptin geliştirilmesi karmaşık ve uzun vadeli bir proje olarak nitelenmiş ve ilk aşamada Avrupa Birliği Konseyi tarafından Avrupa Komisyonu ile yakın eşgüdüm sağlanarak AGSP'nin güvenlik sektörüne desteğine ilişkin bir konsept geliştirilmesi önerilmiştir. İlk konseptin güvenlik alanındaki imkân ve kabiliyetlerin güvenlik sektörü reformu çerçevesinde kullanımını, Komisyon tarafından geliştirilecek ve her iki sütunu da kapsayacak konseptin ise, güvenlik sektörü reformunun kalkınma ile ilgili unsurlarını düzenlemesi öngörülmüştür.⁵⁰

Bu çerçevede, Avrupa Birliği Konseyi, Ekim 2005 ayında "Güvenlik Sektörü Reformuna AGSP Desteğine İlişkin Konsept"ini kabul etmiştir.⁵¹ Hükümetlerarası bir nitelik taşıyan ve AB'nin güvenlik ve savunma politikasından sorumlu karar organı olan AB Konseyi tarafından kabul edilen bu Konsept, temel olarak Avrupa Güvenlik Stratejisine dayandırılmıştır. Bu Konsept, Temmuz 2005 ayında Danimarka Dönem Başkanlığı tarafından hazırlanan rapor ile aynı ilkeleri ve kaygıları paylaşmakla birlikte, uygulamaya yönelik daha ayrıntılı bir çerçeve sunmaktadır. Konsept'e göre, AB'nin

⁴⁹ Council of The European Union, **Initial Elements for an EU Security Sector Reform (SSR) Concept**, Brussels, 2005.

⁵⁰ Council of The European Union, **Initial Elements for an EU Security Sector Reform (SSR) Concept**, Brussels, 2005.

⁵¹ Council of The European Union, **Initial Elements for an EU Security Sector Reform (SSR) Concept**, Brussels, 2005.

güvenlik sektörü reformunda doğrudan kendi yapısal ve işlevsel örgütlenmesine yönelik temel ilkesi, “AB’nin diğer dış eylemleri ile uyum”dur. Bunun için öngörülen hedefler ise, Konsey (İkinci Sütun-AGSP) ile Komisyon (Birinci Sütun-Kalkınma vb.) arasında “uyum”, “tutarlılık”, “eşgüdüm” ve “işbölümü” sağlanmasıdır.⁵²

Bu dönemde, AB Dönem Başkanlığını yürüten İngiltere tarafından, Kasım 2005 ayında, iki hükümet dışı örgütün (Saferworld, International Alert) katılımıyla bir uzman semineri düzenlenmiştir. Seminerin başlığı, “AB için Ortak Bir Güvenlik Sektörü Reformu Stratejisi Geliştirilmesi”dir. Seminerin hedefi ise, “uygulamada daha eşgüdümlü ve uyumlu bir yaklaşım ortaya çıkarmak maksadıyla, güvenlik sektörü reformu ve AB’nin bu alandaki rolüne ilişkin ortak bir anlayış geliştirmek” olarak ifade edilmiştir.⁵³ Zira güvenlik sektörü reformu, Konsey ve Komisyon eylemlerini birlikte kapsamaktadır. Seminerde, OECD DAC tarafından yayımlanan güvenlik sektörü reformu ilkeleri ve AB’nin Bosna Hersek, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Sırbistan Karadağ’daki tecrübeleri ile Güney Afrika, Guatemala, Mozambik, Kenya, Uganda, Yemen, Filistin gibi ülkelerde çalışan uzmanların görüşleri tartışılmıştır. Bu kapsamda uzmanlar, Konsey tarafından geliştirilen Konsept ile ve Komisyon tarafından geliştirilmekte olan Konseptin nasıl bütünleştirileceğine ilişkin sorun alanlarını görüşmüşlerdir. Uzmanlar arasında görüş birliği sağlanan şey ise, Konsey ve Komisyon eylemlerini bütünleştirecek bir *kapsayıcı çerçeve (overarching framework)* oluşturulmasıdır.

Bunun yanı sıra, güvenlik sektörü reformu politikasının uygulamaya geçirilebilmesi için “AB araçlarının kullanımına ilişkin uygulama ilkeleri”, “AB kurumları ve üye ülkeleri arasında eğitim ve farkındalık artırma faaliyetleri” ve “düzenli değerlendirme uygulamaları” geliştirilmesi önerilmiştir.⁵⁴ Seminerde üzerinde durulan sorunlardan birisi de, güvenlik sektörü reformu politikasının uygulanması için ihtiyaç duyulan mali kaynaklardır. Bu konuda özellikle, ülkelerin mali kaynak sağlamadaki isteksizliğinin, güvenlik sektörü reformu için kullanılacak kaynakları sınırladığı

⁵² Council of The European Union, **Initial Elements for an EU Security Sector Reform (SSR) Concept**, Brussels, 2005.

⁵³ Saferworld and International Alert, **Developing a Common Security Sector Reform Strategy for the EU**, Brussels, 2005.

⁵⁴ Saferworld and International Alert, **Developing a Common Security Sector Reform Strategy for the EU**, Brussels, 2005.

belirtilmiştir. Bu kapsamda, güvenlik sektörü reformu için ihtiyaç duyulacak mali kaynakların hem AB'nin dış eylemlerine ilişkin hem de üye ülkelerin ulusal planlama, programlama ve bütçe süreçlerine dâhil edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁵

AB'nin kapsayıcı güvenlik sektörü reformu politikası geliştirilmesine yönelik bir başka seminer ise, AB Avusturya Dönem Başkanlığı tarafından, Şubat 2006 ayında düzenlenmiştir. Bu seminer, Batı Balkanlar'dan elde edilen tecrübeler ışığında örnek olay çalışması şeklinde icra edilmiştir. Helly, Kosova'da iç güvenlik sektöründe devam eden gözden geçirme çalışmaları ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde devam eden geçiş sürecinin AB'nin güvenlik sektörü reformu stratejisinin geliştirilmesinde kullanılmasını önermiştir.⁵⁶ Hatta Helly, AB'nin güvenlik sektörü reformuna ilişkin temel ilkelerini içeren bir pilot strateji geliştirmesi gerektiğini belirterek bu pilot stratejiyi de Kosova'da uygulayabileceğini belirtmiştir.

Bu faaliyetlerin sonucunda, Mayıs 2006 ayında Avrupa Komisyonu tarafından "Avrupa Topluluğunun Güvenlik Sektörü Reformuna Desteğine İlişkin Konsept" kabul edilmiştir.⁵⁷ Güvenlik sektörü reformu faaliyetlerinin AB için yeni olmadığını belirten Komisyon, bu Konseptin, AB'nin güvenlik sektörü reformuna girişmesine yönelik daha açık ve bütünlük bir *politika çerçevesi* olduğunu belirtmiştir. Avrupa Topluluğunun güvenlik sektörü reformuna girişmesine ilişkin ilkeleri ve normları ortaya koyan bu Konseptin Avrupa Topluluğunun farklı politika alanlarına ait eylem ve araçlarının birlikte ve uyumlu kullanımı için eşgüdüm ve stratejik bir yaklaşım sağladığı da dile getirilmiştir.

Avrupa Topluluğu açısından bu Konsept, hem Avrupa Topluluğu'nun kendi içerisinde hem de Konsey ile Komisyonun dış eylemleri arasında bir tamamlayıcılık sağlamaya dönüktür. Bununla birlikte Komisyon, kendi Konsepti ile Konsey tarafından kabul edilen Konseptin, AB'nin tamamını kapsayacak bir konsept çerçevesinde bir araya getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Komisyon, Avrupa Topluluğu'nun güvenlik sektörü

⁵⁵ Saferworld and International Alert, **Developing a Common Security Sector Reform Strategy for the EU**, Brussels, 2005.

⁵⁶ D. Helly, "Developing an EU Strategy for Security Sector Reform", **European Security Review**, No. 28, 2006, p. 1.

⁵⁷ Commission of The European Communities, **A Concept for European Community Support for Security Sector Reform**, Communication from The Commission to The Council and The European Parliament, COM(2006) 253 final, {SEC(2006) 658}, Brussels, 2006.

reformuna katkısının güçlendirilmesi için bazı tavsiyelerde de bulunmuştur. Bu tavsiyeler, Tablo 3'te sınıflandırılarak kavramsallaştırılmıştır.

Tablo 3: Avrupa Komisyonunun Güvenlik Sektörü Reformu Politikasına İlişkin Tavsiyeleri

Süreç	Tavsiye Konusu	Yöntem	Amaç
Planlama	Politika-Program İlişkisi	Politika ile programlar (zaman, hedefler vb.) arasında uyum.	Politikanın programlara aktarılabilirliği
	Strateji-Plan İlişkisi	Ülke-bölge-AB stratejileri ile AB eylem planlarının bütünleştirilmesi.	Ülke, bölge ve AB ölçekleri arasında esneklik ve uyum
	Eşgüdümlü Planlama	AB kurumları içerisinde ve plan ile uygulama arasında eşgüdüm.	Yatay ve dikey eşgüdüm
Uygulama	Uygulama Biçimi	Farklı politika alanları ile karar mekanizmaları arasında “eşgüdüm”, “tamamlayıcılık” ve “müştereklik”.	Politika uyumu
	Araçlar	Uygulamaya yönelik “analiz araçları” ile “operasyonel ilkeler”.	Standardizasyon
	Uzmanlaşma	AB ve üye ülkeler tarafından müşterek ve standart uzman havuzu oluşturulması; görevlendirme şart ve yöntemlerinin belirlenmesi.	Uzman personel kadrosu
		Politikanın programlama sürecine aktarılması konusunda eğitim verilmesi.	Uzmanlık bilgisi
Mali Araçlar	Kısa ve uzun vadede sürekli, süratli ve esnek finansman sağlayacak araçların geliştirilmesi.	Politikanın uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği	
Yönetişim	Uluslararası işbirliği	Bölgesel ve çok taraflı örgütler (BM, OECD vb.) ile eğitim, bilgi paylaşımı, planlama ve uygulama için üst seviyede; sivil toplum örgütleriyle ve başışçı ülkeler ile sahada işbirliğinin güçlendirilmesi.	Politikanın küresel meşruiyeti ve uygulanabilirliği

Tablo 3'te görüldüğü gibi, Avrupa Komisyonu'nun güvenlik sektörü reformuna ilişkin tavsiyelerini üç başlık altında toplamak mümkündür: *planlama*, *uygulama*, *yönetişim*. Genel olarak bu başlıkların içeriğine bakıldığında ise, güvenlik sektörü reformu politikasına ilişkin iki ana kaygının Komisyon'un tavsiyelerini biçimlendirdiği görülmektedir. Özellikle bu iki konu, planlama, uygulama ve yönetim süreçlerinde ortak kaygı olarak öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, *uyum* kaygısıdır. Politikalar,

A. Barbak/ Avrupa Birliği'nin Güvenlik Sektörü Reformu...

kurumlar, uluslararası örgütler, programlar ve uygulamalar arasında uyum sağlanması istenmektedir. Bir diğer kaygı ise, *politikanın uygulamaya geçirilebilmesi* ile ilgilidir. Uygulamaya ilişkin kaygılar başlıca eğitim, personel, uzmanlık ve finansman konularını içermektedir. Burada yönetişim; planlama ve uygulama aşamalarında öngörülen siyasi otoritenin kullanım biçimidir. Zira Komisyon tavsiyelerindeki “uyum”, “işbirliği”, “eşgüdüm”, “müştereklik”, “bütünleşme” gibi kavramlar yönetişime dayalı bir politika sürecine işaret etmektedir.

Avrupa Komisyonu'nun da güvenlik sektörü reformuna ilişkin yaklaşımını ortaya koymasıyla birlikte, Konsey ve Komisyon tarafından kabul edilen her iki Konsept, AB'nin güvenlik sektörü reformuna ilişkin politika çerçevesini oluşturmuştur. Bu dönemde politika çerçevesi, Konsey tarafından dile getirildiği gibi, AB'nin güvenlik sektörü reformuna ilişkin uygulamaları için bir çerçeve çizmektedir. Konsey'e göre, ondan sonra yapılması gereken ise, “politika çerçevesinin operasyonel eylemlere dönüştürülmesi” ve “örnek uygulamaların değerlendirilmesi”dir. Özellikle uygulamadan elde edilen tecrübelerle göre, Konsey ve Komisyon faaliyetleri arasında işbölümü sağlanması hedeflenmiştir.⁵⁸ Her iki politika belgesi karşılaştırıldığında, Komisyon tarafından kabul edilen politika belgesinin “yönetişim yönelimli”, Konsey tarafından kabul edilen politika belgesinin ise daha “güvenlik yönelimli” olduğu ileri sürülebilir.⁵⁹

Aynı zamanda, AB güvenlik sektörü uygulamaları ile BM'nin Bin Yıl Kalkınma Hedefleri arasında da ilişki kurulmuştur. Güvenlik sektörü reformu burada Milenyum Kalkınma Hedeflerinin bir parçası ve aracı olarak görülmektedir. Bir diğer meşruiyet arayışı ise, AGSP'nin ve AGS'nin küresel güvenlik yönetiminde yerini almasında güvenlik sektörü reformunun desteklenmesidir. Üçüncü olarak, bir diğer meşruiyet kaygısı ise, güvenlik sektörü reformuna ilişkin AB içi meşruiyetin sağlanmasıyla ilgilidir. Burada, güvenlik sektörü reform faaliyetlerine katılım sağlanması için AB ve Avrupa Topluluğu anlaşmaları uyarınca, üçüncü ülkelerin talebi ve/veya BM Güvenlik Konseyi Kararı gerekli görülmektedir.

⁵⁸ Commission of The European Communities, **A Concept for European Community Support for Security Sector Reform**, Communication from The Commission to The Council and The European Parliament, COM(2006) 253 final, {SEC(2006) 658}, Brussels, 2006.

⁵⁹ Q. Weiler, **The European Union and Security Sector Reform in Africa: A Leader in Theory, a Laggard in Reality?**, Bruges Regional Integration & Global Governance Papers, 1/2009, Bruges, 2009.

AB için güvenlik sektörü reformu politikasının uygulamaya geçirilmesinde *bütünleştirme* öne çıkmaktadır. Bu bütünleştirme çabası, güvenlik sektörü reformu işbirliğinin yeni bir politika alanı olduğunun da göstergesi olarak kabul edilebilir. Bütünleştirmede, güvenlik sektörü reformunun bir taraftan AGSP, diğer taraftan da üye ve aday ülkelerle ilişkileri düzenleyen stratejilerle bütünleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu iki ana süreç, Konsey ve Komisyon planlama süreçlerinin de bütünleştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu planlama sürecinde ise, güvenlik sektörü reformu için müşterek fonların oluşturulması öne çıkmaktadır.

Konsey, AGSP kapsamında askeri yönden destek sunmayı; Komisyon ise kalkınma işbirliği (özellikle mali kaynak sağlama) yönünden ülkelerle olan faaliyetler üzerinden destek sağlamayı öngörmektedir. Komisyon desteği, ülkeler ile olan ilişkilerin uzun vadeli yönüyle ilgili bir destek anlamına gelirken Konsey desteği daha kısa vadeli olarak görülmektedir. Dolayısıyla, günümüzde uzun ve kısa vadeli planlamaların bütünleştirilmesi AB açısında temel bütünleştirme sorunu olarak ele alınabilir.

Bu sorunu çözmek için *stratejik yönetim* yaklaşımının benimsendiği görülmektedir.⁶⁰ Güvenlik sektörü reformu politikasının uygulanmasında stratejik çerçeve vurgusu yapılması da bunun göstergesidir. Zira stratejik çerçeve, kişiler, kurumlar, eylemler, sektörler ve politikalar arasında bütünlük, eşgüdüm ve ortak anlayış oluşturulması için gerekli görülmektedir. Stratejik yönetim yaklaşımından beklenen uyum ise, iki yönlü olarak ele alınabilir. Birincisi, AB'nin kendi kurumları arasındaki uyumdur. Diğeri ise, AB ile diğer uluslararası aktörler arasında uyum sağlanmasıdır. AB,

⁶⁰ Stratejik yönetim, kamu yönetiminde işletmecilik teknikleri kapsamında 1990'lı yıllardan itibaren öne çıkmıştır. Stratejik yönetim, bürokratik örgütlenmenin işbölümünden kaynaklanan işlevsel ayrımına son vererek bütünleştirici olma, kamu örgütlerinin sınırlarını aşarak dış çevre ile etkileşimini sağlama ve kısa, orta ve uzun vadeli planları birbirine bağlama iddiasını taşımaktadır. Stratejik yönetim, planlama sürecinin içeriden dışarıya değil dışarıdan içeriye doğru bir bakışla yürütülmesini öngörmektedir. Burada strateji, kolektif eylem için yön veren, amaçlara odaklanma sağlayan, yönetsel eylemler ile örgütün farklı parçaları arasında tutarlılığı güçlendiren bir unsur olarak görülmektedir. Bkz. George A. Boyne and Richard M. Walker, "Strategic Management and Public Service Performance: The Way Ahead", **Public Administration Review**, Vol. 70, 2010, p. 185-192; Theodore H. Poister and Gregory D. Streib, "Strategic Management in the Public Sector: Concepts, Models, and Processes", **Public Productivity & Management Review**, Vol. 22, No. 3, 1999, p. 308-325; Douglas C. Eadie, "Putting a Powerful Tool to Practical Use: The Application of Strategic Planning in the Public Sector", **Public Administration Review**, Vol. 43, No. 5, 1983, p. 447-452; Barton Wechsler and Robert W. Backoff, "Policy Making and Administration in State Agencies: Strategic Management Approaches", **Public Administration Review**, Vol. 46, No. 4, 1986, p. 321-327.

güvenlik sektörü reformu uygulayan örgütlerin ve ülkelerin stratejilerine eşgüdüm sağlanacak bir aktör olarak girmeyi hedeflemektedir.

Sonuç olarak; bölgesel güvenlik faaliyetlerinde öne çıkan proje tipi, adhokratik ya da koalisyon tipi güvenlik örgütlenmelere katılmayı ve bunlara öncülük etmeyi isteyen AB⁶¹ açısından güvenlik sektörü reformu uygun bir politika alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, AB'nin güvenlik sektörü reformu politikasının oluşturma sürecine genel olarak bakıldığında, güvenlik sektörü reformu için istenen işbirliğine yönelik bir ilerlemeden söz edilebilir. Bu durum, aynı zamanda, AB'nin ulusüstü politika alanlarıyla hükümetler arası politika alanları arasında bir bağlantı kurulması anlamına gelmektedir.

SONUÇ

Güvenlik sektörü reformu, 20'nci yüzyılın sonundan itibaren değişen güvenlik yaklaşımının uygulamaya geçirilmesi için geliştirilmiş bir politika transferi programıdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ülkelerinde uygulanmak üzere geliştirilmiş bir reform programı olan güvenlik sektörü reformu, bu yönüyle uygulama coğrafyası olarak belirli ülkelere işaret eder. Özellikle bu ülkeler ile yoğun ilişkiler içerisinde olan uluslararası örgütler ve gelişmiş ülkeler açısından bu reform programı, yeni bir tür ilişki kurma biçimi öngörmektedir. Önceki gibi sadece güvenlik ya da kalkınma alanlarına odaklanan ya da sektörel uyarılama öngören reform programları yerine bütünlük bir yöntem öngörülmektedir.

Bu çerçevede, güvenlik sektörü reformu, kalkınma ile güvenlik arasında kurulan olumlu ilişkiye dayanır. Bu yaklaşım, reformun uygulandığı ülkeler kadar reform uygulayan uluslararası örgütler açısından da bir uyarılama süreci ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmada, güvenlik sektörü reformu uygulamak isteyen bir uluslararası örgüt olarak AB'nin bu reformu uygulamak için kendisini yapısal ve işlevsel olarak uyarılama süreci ele alınmaktadır. Bu yönüyle, politika transferi yapmak isteyen bir örgütün kendisini politika transferi için nasıl uyarladığı incelenmektedir.

Güvenlik sektörü reformunun temel özelliği, güvenlik temalı bir reform programı olmasına rağmen başta OECD DAC üyesi ülke ve örgütleri oluşturduğu uluslararası kalkınma topluluğu içerisinde gelişmiş olmasıdır. Kalkınma amaçlı örgütler/politikalar

⁶¹ Elke Krahnmann, "Conceptualizing Security Sector Reform", **Cooperation and Conflict**, Vol. 38, No. 1, 2003, p. 9.

ile güvenlik amaçlı örgütler/politikaları bir araya getirmeyi hedefleyen güvenlik sektörü reformu için işbirliğinde hedeflenen şey, uluslararası örgütlerin güvenlik politikalarını hem kendi içlerinde hem de kendi aralarında bütünleştirmeleri ve bunun için gerekli örgütsel yapıları kurmalarıdır. Bu kapsamda, en çok bahsedilen şey politika uyumunun sağlanmasıdır. Uluslararası örgütler açısından politika uyumu, güvenlik sektörü reformu politikasının hem kendi içlerinde çeşitli politika alanlarıyla hem de diğer uluslararası örgütlerin güvenlik sektörü reformu politikalarıyla uyumunun sağlanmasıdır.

Politika uyumu için öngörülen yöntem ise, stratejik bir yaklaşım sergilenmesi, yani uluslararası örgütlerin bütününe kapsayacak stratejilerin geliştirilmesidir. Hatta politika çerçevesi ile stratejik çerçeve aynı şeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. AB açısından politika uyumu ve stratejik yaklaşım, Konsey ile Komisyon arasında ve AB ile diğer uluslararası örgütler arasında uyum ve kapsayıcı bir yönetime karşılık gelmektedir. Bu süreçte, Konsey ve Komisyon tarafından politika dokümanlarının üretilmiş ve bu dokümanlarda siyasi ve idari otoritenin örgütlenmesine yönelik sorun alanlarına işaret edilmiştir. Dokümanlarda dile getirilen sorun alanları, hem AB'nin kendi içerisinde, hem de diğer uluslararası örgütlerle ve üye/aday ülkelerle ilişki kurma biçimine yönelik değişiklikler öngörmektedir.

AB için güvenlik sektörü reformuna ilişkin üç alanda meşruiyet kaygısı olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, AB'nin bir Birlik olarak küresel meşruiyetinin sağlanmasında, güvenlik sektörü reformuna katılımın amaçlanmasıdır. Bu kapsamda, OECD DAC esasları kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, güvenlik sektörü reformunun iyi yönetim reformlarının bir parçası olarak görülmesi, her seviyede meşruiyet sağlanmasını amaçlamaktadır. Ayrıca, güvenlik sektörü reformu uygulanmasında diğer devletler ve uluslararası örgütlerle eşgüdüm ve işbirliği öngörülmesi, bu yöndeki küresel meşruiyet arayışını göstermektedir.

AB'nin güvenlik sektörü reformu politikası *güvenliğin kalkınmacılaştırılması* olarak nitelenebilir.⁶² Bu niteleme, AB'nin güvenlik sektörü reformu politikasının öncelikle AGSP kapsamında ortaya çıkmasına dayanmaktadır. Ancak AB'nin bu politikasını bütünüyle güvenliğin kalkınmacılaştırılmasıyla açıklamak mümkün değildir.

⁶² P. Albrecht ve diğerleri, "Security Sector Reform, The European Way", **The Future of Security Sector Reform**, (Ed. M. Sedra), The Centre for International Governance Innovation, Canada, 2010, p. 74-87.

A. Barbak/ Avrupa Birliği'nin Güvenlik Sektörü Reformu...

Zira AGSP, güvenlik sektörü reformuna destek sağlamayı öngören AB Konseyinin sorumluluk alanındadır. Oysa kalkınma konularında yetkili olan Komisyon, kendi konseptini geliştirerek Konseyin konseptiyle bütünleştirmiştir. Bu nedenle, güvenlik sektörü reformunun dayandığı temel fikri oluşturan kalkınma-güvenlik bütünleşmesinin *Komisyon-Konsey bütünleşmesi* olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Bunun yanı sıra, güvenlik sektörü reformu AB'nin üye ve aday ülkeleri ile olan ilişkilerin de bir bileşen olarak ortaya çıkmıştır. Güvenlik sektörü reformu, özellikle üye olmak isteyen ülkeler açısından bir koşul olarak benimsenmiştir. Bu kapsamda, AB'nin güvenlik sektörü reform politikasını oluşturma süreci, üye ve aday ülkeler ile güvenlik sektörü reformu uygulamayı planladığı ülkelerle olan ilişkilerini açıklamada da kullanılabilir. Böylece, AB'den bu ülkelere yönelik kalkınma-güvenlik temalı politika transferi süreçlerini anlamak kolaylaşacaktır. Zira politika transferi süreçlerinde transfer eden yapıların örgütlenme ve işleyiş biçimi, politika transferi süreçlerini etkileyecektir. Ayrıca, AB aday ülkeler yanında başta Afrika olmak üzere diğer kıtalarda yer alan ülkelerle olan ilişkilerini de güvenlik sektörü reformu programları üzerinden kurabilmektedir.

AB açısından güvenlik sektörü reformu işbirliği, küresel güvenlik yönetişimine katılımın sağlandığı bir politika alanı olarak da ele alınabilir. AB, küresel güvenlik yönetişiminde BM Güvenlik Konseyini en üst otorite olarak kabul etmiş durumdadır. Reform uygulamasında ise, kendine özgü otorite örgütlenmesini de göz önünde bulundurarak OECD'nin güvenlik sektörü reform ilkelerini esas almaktadır. Bu durum, küresel (güvenlik) yönetişimi açısından bir ilerleme olarak değerlendirilebilir. Bir başka deyişle, AB diğer uluslararası örgütler ve ülkelerle ilişkilerini küresel yönetim örgütlenmesi üzerinden kurmaktadır. Bu yönüyle, politika transferi süreçlerinin küresel yönetim örgütlenmesi üzerinden analizi, ülkelerin politika değişimlerinde yaşanan değişimi açıklamak açısından gerekli hale gelmektedir.⁶³

Bundan sonraki araştırmalarda, AB'nin güvenlik sektörü reform politikası uygulaması incelenebilir. Bu kapsamda yapılacak çalışmalarda; AB'nin güvenlik sektörü

⁶³ Küresel yönetim ve politika süreci ilişkisi bağlamında ayrıntılı bir inceleme için bkz. Hüseyin Gül, "Global Governance and Public Policymaking: Trends, Actors, and Values", **Policy Making in a Globalized World**, (Ed. Korel Göymen and Robin Lewis), Istanbul Policy Center ve Friedrich Naumann Stiftung, İstanbul, p. 19-48.

reform programı uyguladığı ülkelerdeki reform faaliyetleri ile diğer uluslararası örgütler ve ülkelerle işbirliği üzerinde durulabilir. Bunun yanı sıra, AB'nin güvenlik sektörü reform uygulamalarından elde ettiği sonuçlar üzerinden de bir inceleme yapmak mümkündür. Böyle bir çalışma, güvenlik sektörü reform uygulamalarının hem AB'nin kendi içerisinde hem de diğer uluslararası örgütler ve ülkelerle olan ilişkilerine etkilerini ortaya koyacaktır. Bunun yanı sıra, AB'nin güvenlik sektörü reformu politikasının oluşturma sürecinde siyasi ve idari otoritenin örgütlenmesine ilişkin sorun alanları, kamu yönetimi ve kamu politikası disiplinlerindeki güncel yaklaşımlar çerçevesinde de incelenebilir.

KAYNAKÇA

Albrecht, P., Stepputat, F. and L. Andersen, "Security Sector Reform, The European Way", **The Future of Security Sector Reform**, The Centre for International Governance Innovation, Canada, 2010, pp. 74-87.

Ball, N., **Democratic Governance in The Security Sector**, Center for International Policy, Washington, DC, 2002.

Boyne, George A. and Walker, Richard M., "Strategic Management and Public Service Performance: The Way Ahead", **Public Administration Review**, Vol. 70, 2010, pp. 185-192.

Brzoska, M., **Development Donors and The Concept of Security Sector Reform**, Occasional Paper No. 4, Geneva Centre for The Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva, 2003.

Busch, P. and H. Jörgens, "The International Sources of Policy Convergence: Explaining the Spread of Environmental Policy Innovations", **Journal of European Public Policy**, Vol. 12, No. 5, 2005, pp. 860-884.

Buzan, Barry, Wæver, Ole and Wilde, Jaap de, **Security: A New Framework for Analysis**, Lynne Rienner Publishers, USA, 1998.

Clingendael, International Alert and Saferworld, **Towards A Better Practice Framework in Security Sector Reform Broadening the Debate**, Occasional SSR Paper No. 1, London, 2002.

A. Barbak/ Avrupa Birliği'nin Güvenlik Sektörü Reformu...

Commission of The European Communities, **A Concept for European Community Support for Security Sector Reform**, Communication from The Commission to The Council and The European Parliament, COM(2006) 253 final, {SEC(2006) 658}, Brussels, 2006.

Cornish, P. and Edwards, G., "Beyond the EU/NATO Dichotomy: The Beginnings of a European Strategic Culture", **International Affairs**, Vol. 77, No. 3, 2001, pp. 587-603.

Council of The European Union, **European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World**, Brussels, 2003.

Council of The European Union, **Civilian Headline Goal 2008**, Brussels, 2004.

Council of The European Union, **Initial Elements for an EU Security Sector Reform (SSR) Concept**, Brussels, 2005.

Council of the European Union, **EU Concept for ESDP Support to Security Sector Reform (SSR)**, Brussels, 2005.

DFID, **Eliminating World Poverty: A Challenge for the 21st Century**, White Paper on International Development, UK, 1997.

DFID, **Eliminating World Poverty: Making Globalisation Work for the Poor**, White Paper on International Development, UK, 2000.

DFID, **Supporting Security Sector Reform: Review of the Role of External Actors**, Discussion Paper No. 2, UK, 2000.

DFID, **Understanding and Supporting Security Sector Reform**, UK, 2002.

Dolowitz, D. P., "A Policy-Maker's Guide to Policy Transfer", **The Political Quarterly**, Vol. 74, No. 1, 2003, pp. 101-109.

Dolowitz, D. P., and Marsh, D., "Who Learns What from Whom? A Review of the Policy Transfer Literature", **Political Studies**, Vol. 44, No. 2, 1996, pp. 343-357.

Dolowitz D. P., and Marsh, D., "Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making", **Governance: An International Journal of Policy and Administration**, Vol. 13, No. 1, 2000, pp. 5-24.

Doorenspleet, Renske, “The Structural Context of Recent Transitions to Democracy”, **European Journal of Political Research**, Vol. 43, 2004, pp. 309-335.

Drezner, D. W., “Globalization and Policy Convergence”, **International Studies Review**, Vol. 3, No. 1, 2001, pp. 53-78.

Eadie, Douglas C., “Putting a Powerful Tool to Practical Use: The Application of Strategic Planning in the Public Sector”, **Public Administration Review**, Vol. 43, No. 5, 1983, pp. 447-452.

European Council, **Action Plan for Civilian Aspects of ESDP**, Brussels, 2004.

European Council, **Council Common Position 2005/304/CFSP of 12 April 2005 Concerning Conflict Prevention, Management and Resolution in Africa and Repealing Common Position 2004/85/CFSP**, Brussels, 2005.

European Parliament (1999), *Helsinki European Council 10 and 11 December 1999 Presidency Conclusions*, http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm#b, E.T.: 07.03.2015.

Gisselquist, R. M., **Good Governance as a Concept, and Why This Matters for Development Policy**, Working Paper No. 2012/30, United Nations University, Tokyo, 2012.

Goor, L. and Veen, E., “Less Post-Conflict, Less Whole of Government and More Geopolitics?”, **The Future of Security Sector Reform**, The Centre for International Governance Innovation, Canada, 2010, pp. 88-101.

Gül, Hüseyin “Global Governance and Public Policymaking: Trends, Actors, and Values”, **Policy Making in a Globalized World**, Istanbul Policy Center ve Friedrich Naumann Stiftung, İstanbul, pp. 19-48.

Helly, D., “Developing an EU Strategy for Security Sector Reform”, **European Security Review**, No. 28, 2006, pp. 1-5.

Hendrickson, D., **A Review of Security-Sector Reform**, University of London, UK, 1999.

Hettne, Björn, “Development and Security: Origins and Future”, **Security Dialogue**, Vol. 41, No. 1, 2010, pp. 31-52.

A. Barbak/ Avrupa Birliği'nin Güvenlik Sektörü Reformu...

Klingebiel, Stephan (Ed.), **New Interfaces between Security and Development: Changing Concepts and Approaches**, German Development Institute, Bonn, 2006.

Krahmann, Elke, "Conceptualizing Security Sector Reform", **Cooperation and Conflict**, Vol. 38, No. 1, 2003, pp. 5-26.

Krause, Keith, Williams, Michael C., "Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods", **Mershon International Studies Review**, Vol. 40, 1996, pp. 229-254.

Nugent, N., **Government and Politics of the European Union**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2003.

OECD, **DAC Guidelines on Helping Prevent Violent Conflict**, France, 2001

OECD, "Security Issues and Development Co-operation: A Conceptual Framework for Enhancing Policy Coherence", **The DAC Journal**, Vol. 2, No. 3, 2001, pp. 33-68.

OECD, **Security System Reform and Governance**, DAC Guidelines and Reference Series, France, 2005.

OECD, **The OECD DAC Handbook On Security System Reform (SSR) Supporting Security and Justice**, France, 2007.

Poister, Theodore H. and Streib, Gregory D. "Strategic Management in the Public Sector: Concepts, Models, and Processes", **Public Productivity & Management Review**, Vol. 22, No: 3, 1999, pp. 308-325.

Saferworld and International Alert, **Developing a Common Security Sector Reform Strategy for the EU**, Brussels, 2005.

Sedra, M., **Security Sector Reform 101: Understanding the Concept, Charting Trends and Identifying Challenges**, The Centre for International Governance Innovation (CIGI), Canada, 2010.

Sedra, M., "Introduction: The Future Of Security Sector Reform", **The Future of Security Sector Reform**, The Centre for International Governance Innovation, Canada, 2010, pp. 16-27.

Sedra, M., “Towards Second Generation Security Sector Reform”, **The Future of Security Sector Reform**, The Centre for International Governance Innovation, Canada, 2010, pp. 102-116.

Silkenat, J.R. and Ball, N. “Rebuilding War-Torn Countries: Role of the International Financial Institutions”, **Proceedings of the Annual Meeting (Vol. 90)**, American Society of International Law, USA, 27-30.03.1996, pp. 428-433.

Sobacı, Mehmet Zahid, **İdari Reform ve Politika Transferi (Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı)**, Dora Yayıncılık, Bursa, 2014.

Stremlau, J., **After the Cold War: Security for Development**, WPS 377, The World Bank, USA, 1990.

United Nations Development Programme, **Human Development Report 1994**, Oxford University Press, New York, 1994.

Wechsler, Barton and Backoff, Robert W., “Policy Making and Administration in State Agencies: Strategic Management Approaches”, **Public Administration Review**, Vol. 46, No. 4, 1986, pp. 321-327.

Weiler, Q., **The European Union and Security Sector Reform in Africa: A Leader in Theory, a Laggard in Reality?**, Bruges Regional Integration & Global Governance Papers, 1/2009, Bruges, 2009.

Wulf, H., **Security Sector Reform in Developing and Transitional Countries**, Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, Bonn, 2004.

20. YÜZYILI AŞIRILAŞTIRAN ve AŞIRILAŞAN SAVAŞ ALGISI-PRATIĞİ

Şeyda GÜDEK*

ÖZET

Savaş algısı ve fenomeni neredeyse insanlık tarihinin başlangıcına kadar götürülebilmektedir. Öyle ki kavram ve kavramın pratiği; karşıt bir güce karşı konumlanmak ve onunla mücadele içinde olmak olarak betimlenirse örneğin insanoğlu ilk savaşımını hayatta kalmak adına doğaya ve doğa güçlerine karşı vermiştir. Hatta insanoğlu için süregiden ve ebed-müddet devam edecek olan yegâne savaşın doğaya karşı olacağı da belirtilebilir. Ancak savaş fenomeni özellikle insan topluluklarının siyasi formasyonlar şeklinde örgütlenmesiyle daha kurumsal bir hal kazanmıştır. Bu süre zarfında ise 20. yüzyıl hem savaş fenomenini aşırılaştırmış hem de savaşın aşırılaşmasıyla bizatihi kendisi de aşırılık çağı olarak betimlenmiştir. Zira özellikle bu dönemde savaş teknolojisi iktisadi kalkınmanın bile ivmeleyicisi olmuş ve savaşın beraberinde getirdiği yıkım cepheleri aşarak sivil toplumu da hedef almıştır. Tüm bu noktalardan hareketle çalışma özellikle 20. yüzyıl dahilindeki savaş algısına ve savaş fenomenine tahsis edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, 20. Yüzyıl, Aşırılık Çağı, Savaş Algısı, Savaş Fenomeni

EXTREME WAR PERCEPTION-PRACTICE WHICH EXEGGERATE 20. CENTURY

ABSTRACT

The perception and the phenomenon of the war can be traced almost the beginning of human history. If the term and the practise of the term were described as positioning against an opposing force and fighting it, for instance, human gave the first war against nature and the force of nature to survive. Even, it can be specified that for human, the only war against the nature which continuing and ongoing forever. But the phenomenon of the war has gained a corporate state with, especially, human communities organized in the form of political formations. In this time, 20th century both has increased the phenomenon of the war excessively and thus has been described as the age of extremes. Especially, in this period, war technology has been engine of economic development even and the devastation that the war brought has crossed on the front and has reached to civil society. From all these points of movement, the work has been devoted to the perception of the war and the phenomenon of the war in 20th century.

Key Words: War, 20th Century, The Age of Exstremes, The Perception of The War, The Phenomenon of The War

* Arş. Gör., Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, seydagudek@gmail.com.

GİRİŞ

Savaş gerek Uluslararası İlişkiler’de¹ gerekse ilgili diğer disiplinlerde üzerinde çok durulan konulardan biridir. Ancak savaş üzerindeki bu yoğunluğun nedeninin özellikle realistlerin iddia ettiği gibi insanların bir şiddet biçimi olarak savaşa duyduğu ilgiden mi kaynaklandığı yoksa disiplin kapsamında savaşı önleyerek barışı tesis edecek araçların ve anlayışın tesis edilmek istenmesinden mi kaynaklandığı yani savaş üzerine asıl yoğunlaşmanın savaşı anlamak çabasından mı türediği çok net değildir. Fakat her halükarda savaş algısı ve fenomeni genelde sosyal bilim insanlarını özelde ise Uluslararası İlişkiler ile iştigal edenleri meşgul etmektedir ve meşgul etmeye de devam edecektir.²

Çok eski çağlardan beri üzerinde durulmasına rağmen savaş kavramının ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Bu çerçevede kavramın ortak bir tanımının yapılamamasının tarihselliği aslında kavramın ve kavramın pratiğinin de ne kadar eskiye götürülebileceğini de göstermektedir. Örneğin Herakletios MÖ 500’lü yıllarda, çatışma ve savaşı her şeyin babası olarak nitelendirmiştir.³ M.Ö. 400–320 yıllarında Sun Tzu, *Savaş Sanatı* adlı eserinde, savaşı devlet için hayati öneme haiz görürken savaşı, yaşam ya da ölümle son bulan bir saha ve hayatta kalmaya veya mahvolmaya giden bir yol olarak betimlemiştir.⁴ *Savaş Üzerine*, isimli eseriyle ünlenen Carl Von Clausewitz’e göre ise savaş, politikanın başka araçlarla devamıdır.⁵ Quincy Wright’a göre savaş, siyasal gruplar ve devletler arasında belli bir sürede ve belirli büyüklükte silahlı güçlerle yürütülen çatışmalardır.⁶ Yapılan tanımlardan da anlaşıldığı üzere hem savaşın pratiği hem de onun tanımlama çabaları oldukça eski tarihlere dayanmaktadır ve literatürde savaşa dair çok sayıda tanım bulunmaktadır.

¹Çalışma kapsamında Uluslararası İlişkiler kast edilen sosyal bilimlerin görece genç bir disiplinidir. Buna mukabil uluslararası ilişkiler ise bahse konu disiplinin iştigal ettiği pratik zemine refere etmektedir.

²Gökhan Koçer, “Savaş ve Barış: Temel Seçenekler”, Zeynep Dağı (ed.), *Uluslararası Politikayı Anlamak*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007, s. 79.

³Ali Bülent Uşaklıgil, *Savaşın Dönüşümünde Teknolojik Gelişmelerin Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Atılım Üniversitesi, 2007, s.7.

⁴Ali Bilgin Varlık, “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, *Avrasya Terim Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2013, s. 117.

⁵Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. H. Fahri Çeliker, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1991, s. 33.

⁶Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: Marmara Kitap Merkezi, 2009, s.479.

Savaşla ilgili bu kadar çok tanımlamanın yapılması bir yana, diğer taraftan bir savaş tanımının gerekliliği üzerinde de tartışmalar bulunmaktadır.⁷ Bu konuda en iyi örnek olarak Birleşmiş Milletler (BM) düzenlemesi verilebilir. 20. yüzyılda savaşı ilk kez evrensel düzeyde yasaklayan BM, savaşı yasaklamasına karşın savaş kavramını kullanmayıp bunu yerine, “kuvvet kullanımı” (use of force) kavramını ikame etmiştir. Öyle ki, tamamı 111 maddeden oluşan BM Anlaşması’nın içinde savaş kavramı yalnızca bir kez yer almaktadır. Bu da, Anlaşmanın giriş bölümünde bulunan, “BM halklarının iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren *savaş* felaketinden gelecek kuşakları korumaya karar verdikleri” sözünden ibarettir.⁸ Bunun nedeni, devletlerin Milletler Cemiyeti (MC) Anlaşması’nın kısıtlamalarından kurtulmak istemeleri ya da yine devletlerin terimin etrafından dolaşmalarının önlenmek istenmesi olarak gösterilebilir.⁹ Bu durumun başka bir nedeni de II. Dünya Savaşı gibi sarsıcı bir deneyimin ardından, son derece belirsiz olan savaş gibi bir terimin yerine daha kapsayıcı ve tarafsız görünen terimlerin tercih edilmek istenmesidir.¹⁰ Dolayısıyla BM’den sonra savaşın tanımının yapılmasının aslında gerekli olmadığı görüşü de ivme kazanmıştır.

Savaşla ilgili diğer bir önemli nokta da her çatışmanın savaş olarak kabul edilmemesi eğilimidir.¹¹ Bu anlamda savaşı diğer çatışmalardan ayıran bir takım ayırt edici özellikler ortaya konulmaktadır. Savaş tanımının çeşitli olmasının doğal bir uzantısı olarak, onun ayırt edici özellikleri üzerinde de tam bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bazı çevrelerce savaşın kriterleri savaşın devletler arasında olması, ilan edilmesi, tarafların savaşa niyetiyle hareket etmesi, çatışmaların sürekli ve yoğun olması olarak sıralanmıştır.¹² Başka bir kriterler dizisini de, savaşın kuvvet kullanma hali olması, tarafların düşmanca bir tutum veya eylem içermesi, failinin devlet olması ve devletlerden birinin beyanıyla oluşan hukuki durum unsurları oluşturmaktadır.¹³ Farklı şekillerde kriterler ortaya konulmakla birlikte, kriterlerin her birinin savaşı, iki devlet arasında

⁷Koçer, *a.g.e.*, s. 99.

⁸Fatih Tosun, “Uluslararası Hukuk’ta “Kuvvet Kullanma ve Karışma” Kavramlarının Değişen Anlamı”, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.harpak.edu.tr/saren/gsd/oncekisayilar/dokuman/GSD_9/GSD_9_Art_3_062009.pdf&gws_rd=cr&ei=5sjcWLeaGobtUoOQppAO (29.03.2017)

⁹Tosun, *a.g.e.*

¹⁰*A.g.e.*

¹¹Eric J. Schnitzer, Lieutenant Colonel, “Perfecting War: Searching For The Silver Bullet”, *Center For Strategy And Technology*, November 2005, s. 275.

¹²J.M.G van der Dennen, “The Origin of War”, *UMCG Research in University of Gronningen*, 1995, s. 70-74.

¹³*A.g.e.*, s. 70-74.

yaşanan bir çatışma olarak kabul ettiği görülmektedir. Diğer taraftan devleti savaşın tek öznesi olmaktan çıkararak kriterlere de rastlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, savaş iki taraf arasında, organize insan grupları vasıtasıyla politik bir araç için sürdürülen şiddet eylemleridir.¹⁴

Savaş üzerindeki bu tartışmalara günümüzde bir yenisi daha eklenmiş bulunmaktadır. Bu yeni tartışma savaşta gerçekleşen bir takım algısal ve fiziksel unsurlar üzerinden yürümektedir. Teknolojinin gelişmesiyle orantılı olarak silah sanayinin gelişmesi ve dolayısıyla da savaşın araçlarının değişmiş olmasının yarattığı sonuçlar ve küreselleşme ile devlet dışındaki aktörlerin uluslararası alanda hareketlilik kazanmasının savaşın taraflarında ortaya çıkardığı etki, bugün savaşın dönüşümü ya da değişimi başlıkları altında tartışılmaktadır.¹⁵ Sıralanan bu gelişmelerin ekseriyetinin menşei 20. yüzyıldır. Tartışmaların diğer bir boyutunu da 20. yüzyıl itibari ile savaşın meşruiyetini sorgulayan düşünsel girişimlerin artması ve nihayetinde de savaşın hukuki anlamda da meşruiyetini kaybetmesi oluşturmaktadır. Dolayısıyla bugün savaş kavramı üzerinde bir dönüşümün yaşanıp yaşanmadığını tespit etmek, ancak değişimin iddia edildiği bu noktaların 20. yüzyılı dahilinde aydınlatılmasıyla mümkün olacaktır. Fakat hemen belirtmek gerekir ki, doğru bir sonuca varmak için bu unsurlar kadar bugüne değin yapılan savaş tanımlarının ya da savaş ve çatışmalar ayrımının ne kadar doğru olduğu noktasının da üzerinde durmak gerekmektedir. Zira tanımlamalarda yapılan bir yanlışlık aynı zamanda yanlış bir değişim ya da dönüşüm algısını da yaratacaktır.

Değinen tüm bu noktalardan hareketle çalışmada ilk olarak özellikle 20. yüzyıla kadar ve 20. yüzyıl dahilinde savaşın düşünsel ve hukuki boyutunda meydana gelen gelişmeler ele alınmıştır. Bu meyanda belirtilmesi gereken ilk husus 20. yüzyılın hem savaşın gelişimi ve hem de savaşın etkilerinin net görüngülerle ortaya çıkması bakımından savaş konusunda üzerinde durulacak önemli yüzyıllardan biri olduğudur. Halihazırda çalışma dahilinde Eric Hobsbawm'ın *Aşırılıklar Çağı* olarak betimlediği 20. yüzyıl yaklaşımı¹⁶ benimsenmiş hem de bu aşırılığın karşılıklı belirlenimci olduğu

¹⁴Haldun Yalçınkaya, "Savaş", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s.273.

¹⁵Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, çev. Nasuh Uslu, Haluk Özdemir, Ankara: Adres Yayınları, 2013, s. 298-307.

¹⁶Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Everest Yayınları, 2012.

ortaya konulmuştur. Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse 20. yüzyılı aşırı kılan sebeplerden biri savaş fenomeninin aldığı hal iken bizatihi savaş da 20. yüzyıldaki gelişmeler hasebiyle aşırılaşmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise savaşın özellikle 20. yüzyıl kapsamında araçlarında, aktörlerinde, coğrafyasında ve stratejisinde yaşanan gelişmeler ve bunların savaş üzerindeki etkileri açıklanmıştır. Nihayet sonuç bölümünde savaşın aşırılaşmasının gerçekten savaşı bir değişime uğrattığı sorusunun cevabı, geleneksel anlamda yapılan savaş tanımının doğruluğu ya da yanlışlığı üzerinden gerçekleştirilecek bir tartışma ile aranmıştır.

SAVAŞIN DÜŞÜNSEL VE HUKUKİ BOYUTUNDA YAŞANAN GELİŞMELER

Savaşın düşünsel ve hukuki boyutları, temelde savaşın nasıl algılandığı ile ilgilidir. Hukuki alanda savaşa dair yaşanan gelişmeler bir anlamda düşüncel anlamda yaşanan değişimin bir çıktısıdır. Çünkü pratikte anlaşmalarla gerçekleştirilen hukuki boyutun alt yapısı, düşünsel boyutun oluşturduğu entelektüel çabalardır. En nihayetinde savaşa dair düşüncelere etki eden ise savaşın fiilen nasıl vuku bulduğu ile ilişiktir. Savaşın yoğunluğu ve kapsamı, örneğin 20. yüzyıldaki gibi aşırılaşması, elbette ki zihinlere sirayet edecektir.

Savaş, uzunca bir süre egemen devletlerin amaçlarını elde etmek için kullanabilecekleri meşru bir hak olarak görülmüştür.¹⁷ Bu noktada geleneksel hukuka göre savaş, egemen devletlerin çıkarlarını ya da haklarını korumak ve bunların zarara uğraması halinde bu zararı gidermek ya da zarar vereni cezalandırmak amacıyla devletlerin başvurduğu silahlı ve çok geniş kapsamlı girişimleri içine alan bir zorlama yoludur.¹⁸ Savaşın meşru bir hak olarak görüldüğü bu süreçte, savaşı engelleyecek ya da yasaklayacak girişimlere veya düzenlemelere rastlamak mümkün değildir. Aksine bu süreçte savaşın kurallarını düzenleyen savaş hukuku ile karşılaşmaktadır. Savaş hukuku, savaşan ülkelerin birbirleriyle ve savaşa katılmayan ülkelere olan ilişkilerini düzenlemekte, ayrıca bireylerin savaştaki hak ve sorumluluklarını belirtmektedir.¹⁹ Bu

¹⁷Enver Bozkurt, v.d. , *Devletler Hukuku*, Ankara: Yetkin Basımevi, 2010, s. 311.

¹⁸Koçer, a.g.e. ,s. 88; Bozkurt, a.g.e. ,s. 311.

¹⁹M. Yasin Aslan, "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", *TBB Dergisi*, Sayı 79, 2008, s. 235.

dönem içinde önemli olan savaşın yapıp yapılmadığı değil, savaşın haklı olarak yapıp yapılmadığıdır. Dolayısıyla bu dönemde savaşın tek sınırı haklı olmasıdır.²⁰

Savaşın meşru bir gerekçeye dayandırılması yani savaşın haklı olması, uluslararası hukukun tek aktörü olacak şekilde devletlerin mutlak egemenliğine dayalı bir sistemin hâkim olduğu 17. yüzyıla tekabül eden modern uluslararası sistem kurulana kadar ahlaki ve geleneksel bir zorunluluk olarak görülmüştür.²¹ İlk olarak Romalılar tarafından geliştirilen haklı savaş kuramı, savaşın içsel haklılığından ziyade, daha çok savaş sırasında bir takım formalitelere uyulup uyulmadığıyla yani savaşın biçimsel yönüyle ilgilenmiştir.²² Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra haklı savaş doktrini Hıristiyan kilisesi tarafından kabul edilmiş ve geliştirilmiştir.²³ Başlangıçta Roma'nın aksine pasifist bir görünüm arz eden Hıristiyan dünyası, daha sonra, haklı savaş doktrinini Saint Augustine, Thomas Aquinas gibi düşünürlerin teolojik esaslara dayandırmaları ile birlikte savaşı, dini saiklerle misyonerlik faaliyetlerinin sürdürmek için bir araç olarak kullanmaya başlamıştır.²⁴ Daha sonraki süreçte ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, haklı savaş kavramı, dini, felsefi ve ahlaki değerlerin dışına çıkıp sekülerleşerek 19. yüzyıla kadar varlığını korumuştur.²⁵

19. yüzyılda ilk olarak genel ahlak ilkeleri ve dini hükümlerle şekillenen savaş hukuku, birtakım uluslararası sözleşmelerle hukuki niteliğe kavuşmuştur. Bu süreçte 1864 karadaki silahlı kuvvetlere mensup yaralıların iyileştirilmesine dair *Cenevre Sözleşmesi*, savaş yöntem ve araçlarını düzenleyen ilk sözleşme olan 1868 *St. Petersburg Bildirgesi*, kara savaşlarının örf ve âdet kurallarına uymasını düzenleyen 1899 *La hey Sözleşmeleri* gibi pek çok sözleşme imzalanarak savaşın kuralları belirlenmeye ve insancılaştırılmaya çalışılmıştır.²⁶ Bu dönemde de savaş meşru bir hak olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Yürütülen çabalar, daha çok savaşın düzenlenmesi,

²⁰Bozkurt, *a.g.e.* , s. 311.

²¹Levent Ersin Orallı, “Uluslararası Hukukta Ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu” , *Tesam Akademi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2014, s. 104.

²²Tosun, *a.g.e.*

²³Fulya A. Ereker, “İlk Çağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3, 2004, s. 6-7.

²⁴*A.g.e.* , s. 7.

²⁵Bozkurt, *a.g.e.* , 312.

Elif Uzun, “Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökenleri: İlk Çağdan Yirminci Yüzyıla Jus Ad Bellum Kavramı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 6, Sayı 21, 2010, s. 20.

²⁶Uluslararası Haç Komitesi, “Uluslararası İnsancıl Hukuk”, <https://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/uluslararasi-insancil-hukuk-sorulariniza-cevaplar-ihl-answers.pdf> (29.03.2017)

insancıllaştırılması ve tarafların kabul ettiği birtakım kurallarla belirli bir çerçevede yürütülmesi amaçlarını yansıtmaktadır.

Savaşın meşruiyetinin sorgulanması I. Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkımın yaşanmasıyla mümkün olmuştur. I. Dünya Savaşı'na kadarki süreçte meşru bir hak olarak görülen savaş bu noktadan sonra uluslararası sistemi tehdit eden bir olgu olarak görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bu noktadan sonra düşünsel anlamda savaşa dair birtakım değişiklikler ortaya çıkmıştır. Savaşın yarattığı yıkımın etkisi ile ilk defa savaşın meşruiyeti sorgulanmış ve barışın nasıl tesis edileceği ya da savaşın nasıl önlenilebileceği soruları üzerine entelektüel çabalar gelişmeye başlamıştır.²⁷ I. Dünya Savaşı, savaşın devletlerin dış politikalarında başvurabilecekleri rasyonel bir araç olmadığını göstermesi ve savaşın önüne geçmenin nasıl mümkün olacağı konusu üzerine yoğunlaşmaya başlanması bakımından tarihsel bir kırılmadır.²⁸ Nitelim Uluslararası İlişkiler'in de bir disiplin olarak doğuşu bu çabaların bir ürünü olmuştur. Bu sayede geliştirilen fikirsel çabalar akademik bir kimlikle kurumsallaşmış ve bu konu üzerine kitaplar yayınlanmış, kürsüler kurulmuş ve bunların yanında İngiltere'de kurulan *Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü*, ABD'de kurulan *Dış İşleri Konseyi* gibi üniversite dışı kurumlarda da özelden savaş genelde uluslararası ilişkiler konuları üzerine çalışılmıştır.²⁹ Sonuç olarak bu süreçte daha önceki dönemlerin aksine savaş düzenlemek ve savaşın hukuku üzerine düşünmek yerine, savaşı önlemek için çalışmalar yapılmıştır.

Dönemin fikirsel durumunu yansıtan ve Uluslararası İlişkiler disiplinini ilk kuramı olan idealizm, savaşın önüne geçilmesi için birtakım argümanlar geliştirmiştir. Buna göre uluslararası siyasetin yenilenmesi ve beraberinde barışın tesis edilmesi iki eksende gerçekleşmelidir.³⁰ Birinci eksen, iç siyasetin yenilenmesidir ve bu eksen, demokrasinin konsolidasyonu ve serbest ticaretin gelişmesi ile mümkündür. Çünkü demokrasi savaşta çok sayıda can kaybı ve de maddi kayıplar veren halkın karar alma sürecinde etkili olmasını sağlayarak, siyasal seçkinlerin şiddet eğilimlerini törpüleyecek ve serbest ticaret de devletler arasında karşılıklı bağımlılığı artırarak savaşları

²⁷Colin S. Gray, *War, Peace And International Relations*, London: Routledge, 2007, s. 75-77.

²⁸Erdem Özlük, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*", Yıl 9, Sayı 17,2009, s.243-244.

²⁹A. Nuri Yurdusev, " 'Uluslararası İlişkiler' Öncesi", *Devlet Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.25-27.

³⁰Emre Ozan, "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Bakış*, Cilt 7, Sayı 14, 2014, s. 5.

önleyecektir.³¹ İkinci eksen savaş öncesinde geçerli olan gayriahlaki sistemin değiştirilmesidir. Gizli diplomasi ve gizli anlaşmalarla yürütülen sistemin yerini şeffaflık almalı ve iç hukuktaki normlar uluslararası alana yansıtılmalıdır. Kısaca uluslararası siyasette hukukun üstünlüğü sağlanmalı, bunun güvencesi olarak da uluslararası örgütler güçlendirilmelidir.³²

Düşünsel anlamda yürütülen bu entelektüel girişimler pratikte hukuki birtakım uygulamalarla vücut bulmuştur. 1920’de kurulan MC ile savaş ilk kez, evrensel nitelikte olmasa da, belirli hallerde haksız fiil olarak ilan edilmiştir.³³ MC Misakı’nın getirdiği düzenleme ile devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için önce barışçıl yöntemlere başvurmaları zorunlu hale getirilmiş, ancak bu yöntemlerin başarısızlığa uğraması halinde devletlerin savaşa başvurma hakkının olduğu kabul edilmiştir.³⁴ Başka bir ifadeyle yasaklanmasa da belirli hallerde haksız fiil haline gelen savaş, haksız fiil olduğu oranda da uluslararası sorumluluk doğurmaktadır. Savaşa dair yaklaşımların değişimi için önemli bir simge olan 1928 *Briand-Kellogg Paktı* savaşı ilk kez yasaklayan düzenleme olması hasebiyle bir başka tarihsel kırılmayı temsil etmektedir.³⁵ Ancak savaşı, ulusal politikanın bir aracı olarak yasaklayan *Briand-Kellogg Paktı* yalnızca taraf devletler için bağlayıcı olduğundan savaşın evrensel düzeyde yasaklanması henüz söz konusu değildir. Savaşa karşı duruşun değişimi açısından her iki düzenleme de önemli olmakla birlikte uygulamada yeterli olamamışlardır.

Gerçekleştirilen tüm çabalara rağmen bir dünya savaşı daha çıkmış ve diğerine oranla daha aşırı boyutlara uzanan bu savaşın yaşanması, savaş karşıtı tutumun keskinlik kazanması sonucunu doğurmuştur. II. Dünya Savaşı’ndan sonra 1945’te kurulan BM ile meşru müdafaa ve Güvenlik Konseyi (GK) kararı ile yapılacak olan savaşlar istisna olarak kabul edilerek, savaş ilk kez evrensel anlamda yasaklanmıştır.³⁶ BM ile gelen yasak gerek MC Misakı gerekse *Briand-Kellogg Paktı*’na göre daha kapsamlı ve geneldir. Savaş kavramı yerine “kuvvet kullanma” kavramını tercih eden BM yalnızca kuvvet kullanmayı

³¹Scott Burchill, “Liberalizm”, Scott Burchill v.d. , *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, İstanbul: Küre Yayınları, 2012, s. 85.

³²Ozan, *a.g.e.* , s. 5.

³³Bozkurt, *a.g.e.* , s. 312.

³⁴Funda Keskin, “BM ve Kuvvet Kullanma”, *Avrasya Dosyası (BM Özel)*, Cilt 8, Sayı 1, 2002, s. 151.

³⁵*A.g.e.* , s. 312.

³⁶Bozkurt, *a.g.e.* , s. 312.

değil, kuvvet kullanma tehdidini de yasaklamıştır.³⁷ Ancak, tıpkı daha önce MC Misakı'nda ve *Briand-Kellogg Paktı*'nda savaşın tanımlanmamış olması gibi, BM Antlaşması'nda yasaklanan savaşın tanımı yapılmamış ve dahası kuvvet kullanma gibi konuya dair kullanılan diğer kavramların da tanımı yapılmamıştır.³⁸ Dolayısıyla, hangi tür kuvvet kullanmanın yasak olduğu konusunda bile sorunlar ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan düşünsel anlamda da savaşa karşı yaklaşımlar gelişmeye devam etmiştir. Bugün Uluslararası İlişkiler disiplinin ortodoks kuramı olarak kabul edilen realizm, idealizm'in uluslararası alanda kalıcı barışı temin etme yolunda geliştirdiği fiili politikaların savaşı önleme noktasında başarısız olduğu eleştirisi üzerinden hareket ederek, savaşı anlamak ve önlemek için güç dengesi gibi yeni kavramları Uluslararası İlişkiler terminolojisine yerleştirmiştir.³⁹ Entelektüel çabaların bu şekilde artıyor olması savaş karşıtı düşüncelerin artıyor olması noktasında önemlidir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra önemli olan bir diğer olgu da savaş suçları ile insanlığa karşı işlenmiş suçların aktif şekilde cezalandırılmasıdır.⁴⁰ Aslında genel anlamda savaş suçlarının cezalandırılması ilk olarak I. Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme gelmişse de uygulamaya geçilmemiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'nın hem insanlık hem de ekonomik olarak maliyetinin yüksek olması cezalandırma düşüncesini fiiliyata geçirmiştir. Savaş sonunda kurulan Tokyo ve Nürnberg Uluslararası Ceza Mahkemeleri, savaş suçu ve insanlığa karşı suç işlemiş kişileri çoğunlukla idam ve uzun süreli hapis cezalarıyla olmak üzere cezalandırmışlardır.⁴¹ II. Dünya savaşı ile beliren bu eğilim, daha sonraki süreçte de devam etmiştir ve hatta bu yönde daimî bir uluslararası ceza mahkemesi kurulmuştur.⁴²

Sonuç olarak genel anlamda değerlendirildiğinde, egemen devletlerin meşru bir dış politika aracı olan savaş, önce düzenlenmiş sonra sınırlandırılmış ve nihayetinde de 20. yüzyılda suç ilan edilerek yasaklanmıştır. Elbette ki hukuki anlamda gerçekleşen bu gelişmeler algısal anlamda meydana gelen değişikliklerin bir çıktısıdır ve bu savaş karşıtı

³⁷Keskin, *a.g.e.*, s. 153.

³⁸*A.g.e.*, s. 153.

³⁹Davut Ateş, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2009, s. 17.

⁴⁰Muzaffer Ercan Yılmaz, "Westphalia'dan Günümüze Savaş", Mustafa Aydın v.d. (der.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 80.

⁴¹Yılmaz, *a.g.e.*, s. 80.

⁴²*A.g.e.*, s. 81.

algıların yoğunlaşmasının sebebi de 20 yüzyılda yaşanan savaşların aşırılaşmasıdır. Bu nedenle 20. yüzyıl itibari ile savaş karşıtı yaklaşımlar ivme kazanmış ve savaşın hiçbir açıdan meşruiyeti kalmamıştır. Ne var ki hukuki ve düşünsel anlamda yaşanan bu olumlu gelişmeler pratikte aynı şekilde vuku bulmamıştır ve aynı dönemde dünya savaşlarından sonra savaşlar yaşanmaya devam etmiştir. Ayrıca belirlenen kuralların müeyyidelerinin uygulanması da hukuki olmaktan çok siyasi nitelik arz etmiş, bunun sonucu olarak da devletler arasında çifte standart gibi bir takım uygulamalara başvurulmuş ve bu uygulamalar nedeniyle düzenlemelerin güvenilirliği zedelenmiştir.

SAVAŞIN MADDİ BOYUTUNDA YAŞANAN GELİŞMELER

Savaşın maddi boyutu başlığı, savaşın araçlarında yaşanan değişimi ve bunun sonuçlarını, savaşın aktörlerinde yaşanan gelişmeleri ve hem savaşların stratejisinde yaşanan değişimleri hem de savaşların coğrafyasında yaşanan gelişmeleri kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Savaşın bu boyutunda yaşanan gelişmeler temelde teknolojinin gelişmesi ile savaş araçlarının kapsamının artışı ve küreselleşme ile de devlet dışındaki aktörlerin etkinlik kazanmasına bağlı olmaktadır. Ayrıca savaşın coğrafi anlamda kapsadığı alanda ve genel olarak savaşların yaşandığı coğrafyalar bağlamında bir takım değişiklikler yaşanmıştır. Savaşın düşünsel ve hukuki boyutunda değinildiği gibi savaşın maddi boyutunda yaşanan bu gelişmelerin de ekseriyeti 20. yüzyıl menşelidir.

Savaşın Yürütüldüğü Araçlarda Meydana Gelen Gelişmeler

Öncelikli olarak teknolojinin gelişmesiyle birlikte savaşların araçları çeşitlenmiş ve daha etkili hale gelmiştir. Bu noktada savaşı üç boyutlu hale getiren uçaklar ayrıca bir önemi haizdir. I. Dünya Savaşı'ndan hemen önce geliştirilen uçaklar aracılığıyla, savaşlarda karalar ve denizler yanında semalar da kullanılmış, dolayısıyla savaş üç boyutlu bir hal almıştır.⁴³ Bu durum aynı zamanda siper savaşı anlayışının ortadan kalkmasına neden olmuştur. Çünkü artık havadan askeri ve sivil hedef ayrımı gözetmeksizin yapılan bombardımanlarla önceki dönemlerde yalnızca cephelerde yürütülen savaşlar cephe gerisine taşınmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak da savaşlarda hayatını kaybeden sivillerin sayısı ve yaşam alanlarında meydana gelen hasarın ölçüsü dramatik biçimde artmıştır.⁴⁴ II. Dünya Savaşı'na devletler, I. Dünya

⁴³Uşaklı, *a.g.e.* ,s. 61.

⁴⁴Milton Leitenberg, "Deaths in Wars and Conflicts in the 20th Century", *Cornell University Peace Studies Program*, August 2006, s. 5.

Savaşı'na oranla çok daha fazla uçakla katılmışlardır ve buna orantılı şekilde de çok daha fazla sivil hayatını kaybetmiştir. Sonuç olarak uçaklar savaşların alan olarak kapsamını genişleterek savaşın yıkıcılığının arttırmıştır. Ayrıca uçaklarla devletler, geniş bir alanda hızlı kontrol imkânı elde etmiş ve gözlem, keşif gibi savaş sırasında hayati önemi olan bilgileri doğru ve hızlı şekilde öğrenebilmişlerdir.⁴⁵ Bu nedenle savaşlarda uçakların önemi gelişen teknoloji ile birlikte artmaya devam etmektedir. 20. yüzyılda kullanılmaya başlayan ve uçaklara bağlantılı şekilde öneme sahip olan uçak gemileri ise bugün en büyük savaş makineleri olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶

Uçaklar kadar sivil ölümleri üzerinde etkili olan ve yine II. Dünya Savaşı ile etkisini ciddi anlamda hissettiren diğer savaş araçları olarak kitle imha silahları görülmektedir. Kitle imha silahları, biyolojik, kimyasal ve nükleer olan tüm silahları kapsamaktadır. Aslında kimyasal silahların tarihi çok eski zamalara kadar dayanmaktadır. M.Ö. 600 yılında bir takım zararlı kimyasalları içeren Helleborus bitkisinin kökleri Kirrha kuşatması sırasında Atinalı diktatör Solon tarafından içme suyunun kirletilmesinde kullanılmıştır. Bu dönemde ayrıca Spartalılar savaşlarda kükürtlü duman, Çinliler arsenik trioksit dumanı, Romalılar arsenik dumanını kullanmışlardır. Benzer şekilde M.Ö. 431–404 yılları arasında Peleponnez Savaşı'nda Spartalılar tarafından sülfür ve yanmış zift kullanılmış ve M.Ö. 190 yılında da Kartaca İmparatoru Hanibal Bergamalılarının gemilerine yılan zehri içeren kil yığınları fırlatmıştır. Daha yakın bir tarihte 1346'da Tatarlar vebalı cesetleri mancınıkla atarak kullanmışlardır.⁴⁷ Ancak 20. yüzyılda kullanılan kitle imha silahları pek çok açıdan eski dönemdeki silahlardan ayrılmaktadır. İlk olarak, bu silahları daha önceki dönemlerden ayıran özellik kullanım amacıdır. 20. yüzyıldan önceki dönemlerde kullanılan kitle imha silahları cephedeki askerin savaşma azmini ve yeteneğini kırmaya yöneliktir, ancak 20. yüzyılda kitle imha silahları daha çok sivilleri hedef almıştır ve yaşam alanlarını tahrip etmiştir.⁴⁸ Diğer noktaysa 20. yüzyılda geliştirilen kitle imha silahları eskisine oranla çok daha etkili olmuştur. Büyük bir alana

⁴⁵Sean Foley, "World War II Technology That Changed Warfare- Radar And Bombsights", *Adademic Symposium of Undergraduate Scholarship*, January 2011, s. 70-74.

⁴⁶Uşaklı, *a.g.e.* ,s. 62.

⁴⁷Kimyasal silahların kullanımının kronoloji tarihi için Bkz. *a.g. e.* , s. 67.

⁴⁸Sebastian Heselhaus, "International Law And The Use Of Force", Aaron Schwabach, Arthur John Cockfield (ed.), *International Law And Institutions*, Oxford: EOLSS Publisher, 2009, s. 61.

sirayet edebilen bu silahlar kısa süre içerisinde milyonlarca insanın hayatına neden olacak kapasiteye sahip olmuşlardır.

I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İtalya'da kolera, St. Petersburg'da da veba hastalığını yaydığı iddi edilmektedir.⁴⁹ Japonya II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar işgal ettiği Mançurya'daki evlere şarbon sporları püskürtmüştür.⁵⁰ Bu örneklerde ve benzeri pek çok örnekte kitle imha silahları ile yapılan saldırıların aslında cepheden daha çok yaşam alanlarını hedef aldığı görülmüştür. Kimyasal ve biyolojik silahlara oranla daha büyük etkiye sahip olan nükleer silahlarla da yine 20. yüzyılda, II. Dünya Savaşı esnasında tanışılmıştır. ABD'nin Japonya'ya atığı iki atom bombası on binlerce sivilin hayatına mal olmuştur. ABD'nin 6 Ağustos 1945'de Hiroşima'ya attığı atom bombası, 300.000 nüfuzlu kentte 78.000 kişinin ölmesine, 80.000 kişinin yaralanmasına, 60.000 kadar evin tamamen ya da kısmen tahrip olmasına ve de binlerce insanın kaybolmasına neden olmuştur.⁵¹ 9 Ağustos'ta Nagasaki'ye yaptığı saldırı da ise patlamada, ısı, radyasyon etkisiyle totalde yaklaşık olarak 74.000 kişi hayatını kaybetmiştir.⁵²

Savaş araçlarında meydana gelen bu iki büyük gelişmenin yanında, pek çok güçlü silah ve mühimmat geliştirilmiş, mevcut olanların ise kapasitesi arttırılmıştır. Yeni teknolojiler silahların menzilinı arttırmakta, reaksiyon süresini azaltmakta ve insan kapasitesini aşacak şekilde savaş alanının koşullarını değiştirmektedir.⁵³ Silahların kapasitesindeki bu artışın, savaş süresinde sivillerin yaşamına çok ciddi etkileri olmuştur. Bu anlamda ünlü tarihçi Eric Hobsbawm'ın *Aşırılık Çağı* olarak nitelendirdiği 20. yüzyılın en belirgin özelliği devletlerin ana aktör olarak yer aldıkları kitlesel kıyımlar olmuştur.⁵⁴ 1930'larda ilk defa savaşlarda ölen sivil sayısı ölen asker sayısını geçmiştir.⁵⁵

⁴⁹Serdar Özkaya, *Biyolojik Silahlar ve Savaşlarda Kullanımı*, Yayınlanmış Bitirme Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, 2010, s 4.

⁵⁰A.g.e. , s. 4.

⁵¹Mehmet Gönübol, *Uluslararası Politika*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000, s. 176.

⁵²Ferhat Pirinççi, "Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s. 377.

⁵³Sait Yılmaz, "Güvenlik ve İstihbarat: Geleceğın Savaşları", <http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Web/egitim.php?CategoryId=896&ContentId=576&phpMyAdmin=26b1ab37aa748d52c4747d623bec741b> (29.03.2017)

⁵⁴Evren Balta, "Uluslararası Savaş", Evren Balta (ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s. 263.

⁵⁵Leitenberg, a.g.e., s. 3.

I. Dünya Savaşı'nda yaşanan ölümlerin yalnızca % 5'i sivil ölümleriyken bu oran II. Dünya Savaşı'nda %66'ya çıkmıştır.⁵⁶

Savaş teknolojilerinin gelişmesinin savaşlarda neden olduğu başka bir değişim de askerler üzerinde meydana gelmiştir. İnsansız hava aracı gibi yeni teknolojilerin varlığıyla geleneksel anlamda savaşın aracı olarak görülen büyük orduların yerini, sayıca daha az ama daha esnek ve profesyonel ordu tipi almaya başlamıştır.⁵⁷ Ayrıca insan faktörünün etkisini kısıtlayacak savaşçı robotların envantere girmesi konusundaki çalışmalar yoğun bir şekilde sürmekte ve dolayısıyla da insanlar savaş aktörü olmaktan çıkarılmaya başlanmaktadır.⁵⁸

Savaş teknolojilerinde meydana gelen bir diğer değişim de askerlerin savaşı uzaktan yürütebilmesinin bir sonucu olarak savaşın vahşetinden etkilenmemeleridir. Günümüz savaşlarında gemi, uçak ve denizaltılarda kullanılan uzun menzilli radara yakalanmayan seyir füzeleri gibi yüksek teknolojiye sahip olan araçlar, aynı zamanda savaşların kaba kuvvete dayanan vahşi yüzünü maskeleymiş, savaşa uzaktan icra edilen temiz bir bilgisayar oyunu izlenimini kazandırmıştır.⁵⁹ Ancak ölüm, acı, kan ve gözyaşı savaşın içeriğinde bulunan gerçeklerdir ve bu gerçekler teknolojinin gelişimiyle daha dehşet verici hale gelmiştir. Yaşanan değişim ise savaşları uzaktan yürüten askerlerin bu dehşeti cephedeki bir askerle aynı şekilde hissedememesidir. Örneğin uydu haberleşmesi sayesinde, fiziken tamamen uzak olduğu muharebe sahasındaki bir yer hedefine taarruz eden insansız hava aracı pilotunun, gerçekleştirdiği eylemin hedefteki tahrip edici sonuçları özünde değişmeyecektir ama pilotun bunu muharebe sahasında geleneksel araçlarla, kendisine kısa mesafe uzaklıkta bulunan rakibi ile savaşması gibi hissetmesi mümkün olmayacaktır.⁶⁰

Teknolojinin gelişimine bağlı olarak savaşa yeni kavramlar girmiş ve savaş farklı bağlamlar üzerinden de yürütülebilir hale gelmiştir. Elektronik savaşlar, bilgi savaşları ve siber saldırılar gibi 20. yüzyılda karşılaşılan savaş türleri gittikçe yaygınlık kazanmaktadır.⁶¹ Zaten teknolojik araçların savaşlarda yer edinmesi savaşı yalnızca fiziki

⁵⁶Balta ,a.g.e. , s. 263.

⁵⁷Andrew Heywood, *Siyaset*, çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara: Adres Yayınları, 2010, s. 479.

⁵⁸Uşaklı, a.g.e. , s. 103.

⁵⁹A.g.e. , s. 103.

⁶⁰A.g.e. , s. 103.

⁶¹A.g.e. , s. 109–111.

bir savaş olmaktan çıkarmış aynı zamanda savaşı bir bilgi ve yönetim süreci haline getirmiştir.⁶² 20. yüzyıl savaşlarında bilginin önemini göstermek açısından 1967 Arap-İsrail Savaşları iyi bir örnektir. Altı Gün Savaşı olarak da bilinen bu savaş öncesinde İsrail, ABD ve İngiltere'nin desteğiyle Mısır askeri istihbarat ve radar sistemini felç etmiştir.⁶³ Bu sayede Mısır hava kuvvetleri daha yerdeyken etkisiz hale getirilmiş ve aslında savaşın altı gün sürmesine de bu gelişme neden olmuştur.⁶⁴ Görüldüğü gibi artık devletler savaşlarda hem cephede hem siber alanda savaşmakta ve siber alanda sürdürülen savaşlar da hayati derecede önemli olmaktadır.

Nihayete bakıldığında teknolojinin gelişmesiyle savaş fiziki alan olarak üç boyutlu hale gelmiştir ve ayrıca devletler kendilerini korumak için savaşı hem fiziki mekânlarda hem de siber alanlarda yürütür hale gelmişlerdir. Teknolojiyle birlikte geleneksel savaş aletlerinin yanına yeni savaş araçlarının gelmesi savaşın kapsamını ve tahribatını arttırmıştır. Yapılan savaşlar çok sayıda sivilin hayatını yitirmesine neden olurken diğer taraftan da, kullanılan gelişmiş teknolojilere sahip silahlar ve savaşlarda özellikle de sanayi bölgelerinin hedef alınması çevreye kalıcı hasarlar vermektedir.⁶⁵ Dolayısıyla savaş, silahlarının neden olduğu hasar ve can kaybı, etki ettiği coğrafyanın genişliği, savaşın tarafları için bilgi ve teknolojinin önemi, savaşın yürütülüş biçimi ve savaşan askerlerin gözünde bu vahşeti perdeleme özelliği açısından aşırılmıştır.

Savaşın Aktörlerinde Meydana Gelen Gelişmeler

Savaşın bu boyutundaki gelişmeler küreselleşmenin etkisiyle uluslararası alandaki aktörlerin çeşitlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bugün uluslararası sahnedeki aktörler yalnızca devletler olmadığı gibi, ortaya çıkan yeni aktörler devletleri alt edebilecek ya da onunla başa baş rekabet edebilecek niteliktedirler.⁶⁶ Bu bağlamda devletlerin yanında BM, NATO gibi uluslararası örgütler, AB gibi ulusüstü ve İspanya'daki Katalonya gibi ulusaltı yapılar, Oxfam gibi hükümet dışı örgütler, uluslararası şirketler, suç ve terör

⁶²Muharrem Gürkaynak, Adem Ali İren, "Reel Dünyada Sanal Açmaz: Siber Alanda Uluslararası İlişkiler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 2011, s. 268.

⁶³Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2012, s. 293.

⁶⁴A.g.e. , s. 293.

⁶⁵Hakan Altıntaş, "Savaşların Çevresel Boyutu ve Ekosistem Üzerindeki Geri Dönüşü Olmayan Etkileri", http://journals.manas.kg/mjsr/oldarchives/Vol04_Issue08_2003/325.pdf (29.03.2017)

⁶⁶Hüseyin Sevim, "Uluslararası İlişkilerde Küreselleşme Olgusu ve Ulus-Devlet Kavramını Yeniden Düşünmek", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 9, 2006, s. 104.

örgütleri gibi illegal örgütler de önemli aktörler olarak görülmektedir.⁶⁷ Aktörlerin çeşitlenmesi ve etkinliklerinin artmış olması savaş konusunda üç açıdan önemli olmaktadır: Birincisi, bu aktörlerle savaşın tarafları çeşitlenmiş, ikincisi devlet dışındaki aktörler de savaşın başlaması ve seyri üzerinde etkili olmuş ve son olarak savaş alanlarında bulunan aktörlerde çeşitlenme yaşanmıştır.

Öncelikli olarak genel kanıya göre, başlangıçta da belirtildiği üzere, savaşın tarafları devletlerdir ve bu savaşlar simetrik savaş olarak adlandırılmaktadır. Ancak aktörlerin çeşitlenmesiyle birlikte devletin savaşlar özelinde tekeli kırılmıştır ve diğer aktörler de savaşlarda taraf olarak yer almışlardır.⁶⁸ Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan asimetrik savaşlar bir tarafının ya da her iki tarafının da devlet olmadığı savaşları ifade etmektedir.⁶⁹ Dolayısıyla asimetrik savaşlar iç savaşları, gerilla savaşlarını, bağımsızlık savaşlarını ve terör örgütleriyle yapılan savaşları da kapsayan geniş bir yelpazeye sahiptir. Pek çok kuramcı tarafından bu savaşlar düşük yoğunluklu çatışmalar ya da küçük savaşlar olarak nitelendirilmektedir.⁷⁰

20. yüzyılda yaşanan savaşların çok büyük bir çoğunluğunu asimetrik savaşlar oluşturmaktadır. Öyle ki iki dünya savaşı, Arap-İsrail savaşları, Hindistan-Pakistan savaşları, Irak'ın önce İran'a sonra da Kuveyt'e saldırması, Falkland savaşları devletler arasında yapılan geleneksel savaş tipini yansıtırken diğer taraftan bu savaşlar dahilinde çok daha fazla asimetrik savaş yaşanmıştır.⁷¹ *Global Security*'ye göre 2010 yılında dünyada devam eden 37 silahlı çatışmadan sadece 6 tanesi iki devlet arasındaki geleneksel tanımlarla açıklanabilecek çatışmalardır. Buna karşılık Meksika ve Kolombiya'nın uyuşturucu kartellerine karşı verdiği mücadeleden, Kuzey Kafkasya'dan Belucistan'a, Uygur Özek Bölgesi'nden Laos'a, Nepal'den Afganistan'a, Nijerya'dan Gazze'ye dünyanın birçok sorunlu bölgesinde halen devam eden 31 çatışmanın⁷² geleneksel yaklaşımlarla açıklanması oldukça zor olmaktadır.⁷³ Bunların yanında 1945–1974

⁶⁷A.g.e. , s. 104.

⁶⁸Ian Clark, "Güvenlik Devleti", David Held, Anthony McGrew (ed.), *Küresel Dönüşümler*, Ankara: Phoneix Yayınevi, 2014, s. 215.

⁶⁹Evren Balta, a.g.e. , s. 263.

⁷⁰A.g.e. , s. 263.

⁷¹Geoffrey Parker, *Cambridge Savaş Tarihi*, çev. Füsün Tayanç Tunç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 467.

⁷²<http://www.globalsecurity.org/military/world/war/index.html> (29.03.2017)

⁷³Metin Gürcan, "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar", Atilla Sandıklı (ed.), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş ve Çatışma Çözümleri*, İstanbul: Bilgesam Yayınları, 2012, s.72.

arasındaki dönemde 12 bağımsızlık savaşı⁷⁴ ve Bosna, Kosova, Liberya, Sierra Leone, Somali ve Ruanda gibi bir takım yerlerde de trajik kıyımlara sahne olan iç savaşlar yaşanmıştır.⁷⁵ Üstelik teknolojinin gelişmesine rağmen geleneksel silahlarla sürdürülen bu savaşlar daha acımasız olma eğiliminde olmuş ve daha fazla sivilin hayatını kaybetmesine ya da şiddet, tecavüz ve travma eylemlerinin yaşanmasına sebebiyet vermiştir.⁷⁶ Örneğin, 1994'te Ruanda'da yapılan kıyımda üç ay içerisinde sayıları 500.000 ile 800.000 arasında değişen Tutsi'nin (çocuklar da dahil) çoğu palalarla doğranarak katledilmiştir.⁷⁷ Ayrıca bu dönemde uyuşturucuya karşı savaş ya da teröre karşı savaş gibi söylemlerle savaşın kime karşı ya da nerede ne zaman yürütüleceği net şekilde belirtilmeden, sadece belirli pratikler dizisine atfen açılan savaşlarla, savaşın mekânsal ve uzamsal boyutu muğlâklaştırılmıştır.

Sonuç olarak bu süreçte devlet yerine daha çok diğer aktörlerin yer aldığı asimetrik savaşların sayısında çok ciddi bir artış gözlenmiştir. 20. yüzyılın bitiminden kısa süre sonra yaşanan 11 Eylül saldırılarından hemen ardından ABD Savunma Bakanlığı'nca yapılan ayrıntılı bir durum değerlendirmesinde, modern güvenlik ortamı ile 1970'li yıllardaki güvenlik ortamının bir kıyaslaması yapılmış ve günümüzde bir dünya savaşı ihtimalinin 1970'lere nazaran üç kat, ikiden fazla devletin katılacağı bir bölgesel savaş ihtimalinin ise yarı yarıya azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.⁷⁸ Yani bundan sonraki süreçte de bu savaşların yoğunlukla yaşanması kuvvetle muhtemeldir.

Aktörler açısından yaşanan gelişmelerin bir boyutu da aslında savaş kararının alınışında devletlerin karar alma mekanizmalarının diğer aktörler tarafından etkilenmesi noktasındadır. Dolayısıyla savaşın nedenleri analiz edilirken yalnızca devletler üzerinden bir okuma yapmak eksik kalacaktır. Çünkü özellikle silah şirketleri olmak üzere ticaret şirketleri ve özel askeri şirketler gibi devlet dışındaki aktörler çıkarları doğrultusunda devlet üzerindeki etkilerini arttırmışlardır. Bu nedenle savaşlara dair yapılan değerlendirmelerde doğru sonuçlara ulaşmak için devletin yanında onun kararlarına çeşitli yönlerden tesir eden diğer aktörler de dikkate alınmalıdır.

⁷⁴Evren Balta, *a.g.e.*, s. 263.

⁷⁵Parker, *a.g.e.*, s. 469.

⁷⁶Joshua S. Goldstein, John C. Pevehous, *Uluslararası İlişkiler*, çev. Haluk Özdemir, Ankara: BB101 Yayınları, 2015, s. 218.

⁷⁷Parker, *a.g.e.*, s. 465.

⁷⁸Metin Gürcan, " Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi", *Bilge Strateji*, Cilt 3, Sayı 5, 2011, s. 131.

Son olarak 20. yüzyılda savaş meydanlarında farklı amaçlarla bulunan pek çok sivil ve askeri aktöre rastlanmaktadır. Geleneksel olarak savaş alanlarında askerlerin yer alması beklenmekte ve bu durum doğal karşılanmaktadır. Savaşı teorik olarak yorumlayan Clausewitz savaş alanlarında görülen unsurları halk, ordu ve hükümet olarak belirtmiştir.⁷⁹ Ancak 20. yüzyılda bu üçlemenin yanına çok sayıda yeni unsur eklenmiştir. Aslında savaş alanlarındaki çeşitlenme 19. yüzyılda Kızılay ve Kızılhaç gibi yardım kuruluşlarının yanında savaş muhabirlerinin de muharebe meydanlarında yer almasıyla başlamıştır ve bu durum artarak devam etmektedir.⁸⁰ 20. yüzyılda ise bu artış yoğunluk kazanmış ve savaş alanlarında farklı görevlerle gelen pek çok aktörle karşılaşmıştır. Bu dönemde savaş meydanlarında BM kuruluşlarını, uluslararası örgütleri, çeşitli hükümetlerin temsilcilerini, silahlı kuvvetleri, medyayı, hükümet dışı kuruluşları, müteahhitleri, danışmanları ve akademik personeli kapsayan birçok aktör bulunabilmektedir.⁸¹

Bu unsurların içinde medyanın üzerinde ayrıca durmak gerekmektedir. Zira medya, teknolojinin de yardımıyla, savaş alanlarında sürekli ve canlı yayın yaparak savaşları hiçbir dönemde olmadığı kadar günlük hayatın içine taşımaktadır. Medyanın bu eğilimi savaş süresince belirli konularda kamuoyunun oluşmasına neden olmuştur ve bu durum ise savaş planlayıcıları açısından medya faktörünün diğer tüm etkenler gibi değerlendirilmesi gerekliliğine yol açmıştır.⁸² Buna en iyi örnek olarak ABD'nin Somali müdahalesinde CNN'nin rolü gösterilebilmektedir. Müdahaleden önce ekranlarda görüntülenen savaş, açlık ve yoksulluk görüntüleri ile iktidar bölgeye yönelik adım atmaya zorlanmıştır.⁸³ Nihayetinde müdahale yapıldıktan sonra ise ekranlarda yer alan 18 Amerikan askerinin öldüğü haberleri ve bir Amerikan askerinin cesedinin sokaklarda sürüklenmesi görüntülerinden sonra oluşan kamuoyu, bu sefer hükümeti bölgeden çekilmeye zorlamıştır ve bu kamuoyu neticesinde de Amerikan askerleri dört ay içinde

⁷⁹Haldun Yalçınkaya, Kadir Tamer Türkeş, "Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2008, s. 57.

⁸⁰Yalçınkaya, *a.g.e.*, s. 57.

⁸¹Dcaf and Geneva Call, "Armed Non-State Actors: Current Trends and Future Challenges", *Dcaf Horizon Working Paper*, No. 5, 2015, s. 6.

⁸²Andrew Puddephatt, "Voice Of War: Conflict And The Role Of The Media", *International Media Support*, April 2006, s. 4.

⁸³Haldun Yalçınkaya, "Savaşlarda Asker Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik", Mustafa Aydın v.d. (der.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 142.

bölgeden çekilmiştir.⁸⁴ Dolayısıyla medya en çok kamuoyu yaratarak savaşlar üzerinde belirleyici olma noktasında etkili olan bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Aktörlerin sayısındaki ve etkisindeki bu artışla savaş devletlerin özelinde bir konu olmaktan çıkmıştır. Devlet dışındaki aktörler de devlet kadar savaş konusu üzerinde ehlileşmiş görünmektedir. Başka bir ifadeyle bu aktörler de dolaylı da olsa savaş kararları almakta ve savaşmaktadırlar ve de savaşların gidişatını değiştirebilmektedirler. Bu nedenle 20. yüzyılda savaşın aşırılaşan başka bir boyutunu da, savaşa müdahil olan aktörlerin çeşitliliği ve bunların savaş üzerindeki tesiri oluşturmaktadır.

Savaşın Coğrafyasında ve Stratejisinde Meydana Gelen Gelişmeler

Geleneksel savaşlar ya da cephe anlayışı ile yürütülen savaşlar belirli bir alanla sınırlı olmakta ve dolayısıyla sadece cephedeki askeri ilgilendirmekteydi. Ancak 20. yüzyıl ile bu yaklaşım da değişime uğramıştır. İlk olarak yüzyılın başında yaşanan I. Dünya Savaşı ve daha sonrasında yaşanan II. Dünya Savaşı ile sınırlı savaş anlayışı ortadan kalkmış ve bunun yerine topyekûn savaşla karşılaşmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi silah araçlarının etkisiyle savaşlar cephe gerisine sivillerin hayatlarına kadar taşınmıştır. İki dünya savaşıyla yaşanan bu değişiklik kalıcı olmamıştır ve dünya savaşlarından sonra yeniden her ne kadar net bir cephe olmasa da sınırlı savaş anlayışına geri dönmüştür.

Sınırlı savaş anlayışı geri dönmüşse de bu sefer coğrafi olarak başka bir değişiklik dikkat çekmektedir. Tarihsel süreçte daha çok Avrupa'da yaşanan savaşların, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar olan süreçte, az gelişmiş bölgelerde yaşandığı görülmektedir.⁸⁵ Soğuk Savaş döneminde iki büyük güç doğrudan karşı karşıya gelmeden Kore, Vietnam gibi farklı bölgeler üzerinde pek çok defa çatışmışlardır. Soğuk Savaşın bitişinden sonra yaşanan savaşlar ise daha çok küresel ekonomiye entegre olmuş ticari bölgelerin dışında, ekonomik olarak gelişmemiş eski Demir Perde ülkelerinde ve Üçüncü Dünya devletlerinin çoğunlukla yer aldığı Asya ve Afrika'da yoğunlaştığı görülmektedir.⁸⁶ Bu dönemde savaşların önce coğrafi genişliğinin devasa boyutlara

⁸⁴A.g.e. , s. 142.

⁸⁵Uşaklı, a.g.e. , s. 151.

⁸⁶A.g.e. , s. 152.

ulaşması ve daha sonra sınırlanarak özellikle belirli bölgelerde yoğunlaşması, savaşın başka bir aşırı özelliği olarak görünmektedir.

Strateji noktasına gelince, 20. yüzyılda savaşların yürütülmesinde meydana gelen değişiklikler pek çok teorisyen tarafından açıklanmaya çalışılsa da (çalışmanın kapsamını aşmamak adına) burada en çok kabul gören Lind ve arkadaşlarının sınıflandırılmasına yer vermek doğru olacaktır. William S. Lind, Colonel Keith Nightengale, Captain John F. Schmitt, Colonel Joseph W. Sutton, ve Lieutenant Colonel, Gary I. Wilson tarafında yazılan ve 1989 yılında Marine Corps Gazetesinde yayımlanan yazıda savaşın evrimi stratejik ve teknolojik alandaki değişimler üzerinden sınıflandırılmıştır.⁸⁷ Onlara göre savaşın evrimi beş aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşama ulus-devlet öncesinde olan savaşları içine almaktadır.⁸⁸

İkinci aşama, birinci nesil savaşlarını anlatmaktadır. Birinci nesil savaşları çok sayıda piyade ve geleneksel silahlarla, sınırlı bir alandan gerçekleştirilmektedir. Birinci nesil savaşlarda alanda, topçu ve süvari piyadeyi sınırlı olarak destekleyebilmektedir, kazanan birkaç gün içinde belli olmakta, mevzilenme, manevra ve aldatma hoş karşılanmamaktadır.⁸⁹ Üçüncü aşamada ikinci nesil savaşları yaşanmaktadır ki bu savaşın stratejilerini teknoloji belirlemiştir. Sanayi devriminden sonra teknolojinin gelişmesi savaş araçlarına da yansımış ve zirvesi I. Dünya Savaşı olan ikinci nesil savaşlarında kullanan görece olarak gelişmiş silahlar savaş alanlarını genişletmiştir.⁹⁰ Dördüncü aşamada yer alan üçüncü nesil savaşlarının zirvesi Körfez savaşıdır. Bu savaşlar aynı zamanda manevra savaşları olarak adlandırılmaktadır. Çünkü bu savaşlarda izlenen yöntem düşman hattını bir manevrayla yardıktan sonra düşman kuvvetlerini çevreleyerek yok etmektedir.⁹¹

Son olarak beşinci aşama ise günümüzde devam eden dördüncü nesil savaşlarından oluşmaktadır. Bu savaşlar aslında daha çok asimetrik savaşları yansıtmaktadırlar. Bu savaşların zirvesi ABD'nin Irak ve Afganistan işgalidir. Dördüncü

⁸⁷W. S. Lind, v.d., "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation," Marine Corps Gazette, Ekim 1989, 22-26.

<http://globalguerrillas.typepad.com/lind/the-changing-face-of-war-into-the-fourth-generation.html>
(29.03.2017)

⁸⁸Gürcan, *Bir Önceki Savaş...*, s. 132.

⁸⁹A.g.e.,s. 132.

⁹⁰A.g.e.,s. 150-151.

⁹¹A.g.e.,s. 152-153.

nesil savaşları düzenli ordular yerine gayri nizami harp türevleri olarak adlandırılan gerilla savaşlarına benzemektedir. Dolayısıyla savaşan dağınık direniş gruplarının taktiği uzun süreli ve düzenli olarak rakibi yıpratarak galibiyet kazanmaktır.⁹² Bu savaşlar daha geleneksel araçlarla sürdürülmekte ve düzenli ordular açısından üstesinden gelinmesi zor bir yapıda olmaktadır. Bu tür savaşlar ABD'nin Vietnam'da başarısız olmasından sonra ivme kazanmıştır.⁹³

Bu anlamda savaşın stratejilerinde tarihsel süreç içerisinde değişimler olduğu açıktır. Savaşların değişen teknikleri içeriklerine de etki etmiş, stratejilere oranla şiddet de yoğunlaşmıştır. Bu minvalde 20. yüzyıla tekabül eden ikinci, üçüncü ve dördüncü nesil savaşları şiddetin yoğun olarak siviller üzerinde yaşandığı savaşlar olmaktadır. Bu savaşlar çevreye en fazla zarar veren, en fazla canlının hayatına kasteden, sivillerin günlük yaşamına en fazla tesir eden ve yaşam alanlarına verdiği zarar açısından en fazla maliyetli olan savaşlardır.

SONUÇ

Yapılan değerlendirmelere bakıldığında 20. yüzyıla kadar egemen devletlerin meşru bir dış politika aracı olan savaş, bu döneme kadar sadece düzenlenmiştir. I. Dünya Savaşı, savaşın meşruiyetinin sorgulanmasının önünü açmış ve savaşa karşı yaklaşımlar bu dönemde değişmeye ve bir disiplin altında akademik anlamda kurumsallaşmaya başlamıştır. Nihayet II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler savaşı evrensel bir suç olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla savaşın algısal boyutunda bir değişim olduğu gerçektir. Zira meşru bir araç olan savaş evrensel bir suç haline gelmiş, onu düzenlemek adına yapılan hukuki düzenlemeler de onu yasaklamak için yapılır hale gelmiştir. Ancak tarihsel süreç içinde savaş üzerindeki algının olumsuz seyir izlemesi iyi bir gelişme gösterirken, ne bu olumlu gelişme ne de hukuki sınırlamalar savaşları önleyebilmiştir. Üstelik yapılan savaşlar eski dönemlere oranla çok daha yıkıcı bir nitelik arz etmektedir. Ayrıca savaşlar üzerinde bir değişim olduğu düşüncesi, yaşanan bu savaşlardaki geleneksel savaş tanımına uymayan unsurlardan kaynaklanmaktadır.

Daha önce ifade edildiği gibi geleneksel anlamda yapılan tanımlarda savaşlar iki devlet arasında, bir amaç için yaşanan, yoğun ve sürekli şiddet eylemlerini

⁹²Ernesto Che Guevera, *Guerrilla Warfare: A Method*, Peking: Foreign Language Press, 1964, s. 20-22.

⁹³A.g.e.,s. 153-159.

yansıtmaktadır. Hatta bu noktada savaşı, diğer çatışmalardan ayırmak için bazı kriterleri benimseme eğilimine gidilmiştir. Bu anlatı üzerinden 20. yüzyılda ivme kazanan hem fiziki alanda hem de siber alanda devlet dışındaki aktörlerle yürütülen savaşların bir değişim gibi algılanması doğaldır. Ancak savaşın araçlarının etkisiyle kapsamındaki değişiklikler, coğrafyasının yer olarak ya da kapsam olarak değişmesi, savaşların yürütülüş biçimlerinin değişmesi ya da aktörlerdeki değişiklikler aslında savaşın değişimini yansıtmaktan ziyade devlet merkezli savaş tanımlamasının yanlışlığını işaret etmektedir.

Özelde savaş genelde uluslararası ilişkiler devlet söylemi çerçevesinde oluşmuştur.⁹⁴ Ancak bu durum kaçınılmaz olarak bir takım yanlısamlara ya da sakıncalara neden olmaktadır. Öncelikli olarak savaşın devletlerle özleştirilip diğer çatışmaların ayrı olarak değerlendirilmesi, iki devlet arasında yapılan savaşların meşruiyetinin sorgulanmasına set çekmekte bir anlamda onu ayrıcalıklı hale getirmektedir. Aslında bu yaklaşım temelde meşru şiddet tekelinin devlette olduğu dolayısıyla toplu şiddet üretilecekse bunu ancak devletlerin yapabileceği düşüncesinden doğmaktadır.⁹⁵ Doğal olarak bu tür bir algılama ile devletler uluslararası alanda meşru şiddet üreticisi olarak görüleceklerdir.⁹⁶ Fakat gerçek dünyada devletler şiddet tekeliyi sağlayamayıp hem diğer aktörlerle savaşmışlar hem de diğer aktörler kendi aralarında savaşmışlardır. Neticede bu kurgunun özellikle diğer aktörlerin etkinliklerinin artması ile gerçeği yansıtmaktan uzak olduğu görülür hale gelmiştir.

Savaşın devletle özdeş anlatılmasının daha önemli olan diğer sakıncası ise, iç savaşlar ve bağımsızlık savaşları gibi geleneksel okumada çatışma olarak gösterilen savaşların, iki devlet arasında olan savaşlara göre nispeten önemsiz ya da ikincil derecede önemli algılanmasının ortaya çıkıyor olmasıdır. Ancak bir iç savaşı yarattığı yıkım bakımından iki devlet arasında gerçekleşen bir savaştan ayırmak yanlış, kimi zamanda imkânsız olmaktadır. Hatta bazı iç savaşlar daha fazla insanın hayatına mal olmakta ve savaşın gerçekleştiği yerin alt yapısına, maddi kaynaklarına daha fazla zarar

⁹⁴ Faruk Yalvaç, “Savaş ve Barış”, Atila Eralp (der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temek Kavramlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 253.

⁹⁵ Davut Ateş, “*Uluslararası Politika: Dünyayı Anlamak ve Açıklamak*”, Bursa: Dora Yayınevi, 2013, s.384.

⁹⁶ A.g.e. , s. 384.

verilmektedir. Dolayısıyla taraflarının devlet olmadığı bu savaşlar da aynı derecede ciddiyeti ve önemi gerektirmektedir.

Nihayetinde 20. yüzyılda savaşların değişime uğradığı iddiaları yalnızca savaşların tarihsel bağlamı üzerinden kabul edilebilir olmaktadır. Zamanla birlikte statik bir yapıda olmayan uluslararası konjonktürde ve teknolojiye veya benzeri unsurlarda bir takım gelişmeler ya da aşırılaşmalar olmuştur. Ancak bu değişiklikler savaşların özünü etkilememiş, tarihsel bağlamındaki pratiğini yoğunlaştırmıştır. Bu tarihsel bağlam, gelişmiş (özellikle bilgi ve silah) teknolojisi, coğrafyasının genişliği ve yoğunluğu, etki kapasitesini arttırmış aktörleri vasıtasıyla savaşı değiştirmemiş/dönüştürmemiş sadece aşırılaştırmıştır. Savaşın aşırılaşması ise, bir kısır döngü şeklinde, 20. yüzyılın aşırılaşma nedenlerinden birini teşkil etmiştir. Bir amaç için çatışan tarafların oluşturduğu savaşların özünde yine insanların hayatlarını kaybetmesi, yıkım, acı ve göz yaşı baki kalmıştır. Bu nedenle savaş ve uluslararası ilişkilerin diğer konuları üzerinde doğru okuma yapmak ya da yanılısamaya düşmemek, geleneksel devlet merkezli ya da devletin temel aktör olduğu mevcut düzenin meşruiyetini dolayısıyla da mevcudiyetini sağlama eğiliminde olan kalıplardan sıyrılmayı gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

ALTINTAŞ Hakan, “Savaşların Çevresel Boyutu ve Ekosistem Üzerindeki Geri Dönüşü Olmayan Etkileri”, http://journals.manas.kg/mjsr/oldarchives/Vol04_Issue08_2003/325.pdf

ARI Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2012.

ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: Marmara Kitap Merkezi, 2009.

ASLAN M. Yasin, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, *TBB Dergisi*, Sayı 79, 2008.

ATEŞ Davut, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2009.

ATEŞ Davut, *Uluslararası Politika: Dünyayı Anlamak ve Açıklamak*, Bursa: Dora Yayınevi, 2013.

BALTA Evren, “Uluslararası Savaş”, Evren Balta (ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

BOZKURT Enver, v.d. , *Devletler Hukuku*, Ankara: Yetkin Basımevi, 2010.

BURCHİLL Scott, “Liberalizm”, Scott Burchill v.d. , *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, İstanbul: Küre Yayınları, 2012.

CLARK Ian, “Güvenlik Devleti”, David Held, Anthony McGrew (ed.), *Küresel Dönüşümler*, Ankara: Phoneix Yayınevi, 2014.

CLAUSEWITZ Carl Von, *Savaş Üzerine*, çev. H. Fahri Çeliker, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1991.

DENNEN J.M.G van der, “The Origin of War”, *UMCG Research in University of Gronningen*, 1995.

EREKER Fulya A., “İlk Çağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3, 2004.

FOLEY Sean, “World War II Technology That Changed Warfare- Radar And Bombsights”, *Adademic Symposium of Undergraduate Scholarship*, January 2011.

GOLDSTEIN Joshua S., John C. Pevehous, *Uluslararası İlişkiler*, çev. Haluk Özdemir, Ankara: BB101 Yayınları, 2015.

GÖNLÜBOL Mehmet, *Uluslararası Politika*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000.

GRAY Colin S., *War, Peace And International Relations*, London: Routledge, 2007.

GUEVERA Ernesto Che, *Guarrilla Warfare: A Method*, Peking: Foreign Language Press, 1964.

GÜRCAN Metin, “Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi”, *Bilge Strateji*, Cilt 3, Sayı 5, 2011.

GÜRCAN Metin, “Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar”, Atilla Sandıklı (ed.), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş ve Çatışma Çözümleri*, İstanbul: Bilgesam Yayınları, 2012.

GÜRKAYNAK Muharrem, Adem Ali İren, “Reel Dünyada Sanal Açmaz: Siber Alanda Uluslararası İlişkiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 2011.

HESELHAUS Sebastian, “International Law And The Use Of Force”, Aaron Schwabach, Arthur John Cockfield (ed.), *International Law And Institutions*, Oxford: EOLSS Publisher, 2009.

HEYWOOD Andrew, *Küresel Siyaset*, çev. Nasuh Uslu, Haluk Özdemir, Ankara: Adres Yayınları, 2013.

HEYWOOD Andrew, *Siyaset*, çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara: Adres Yayınları, 2010.

HOBSBAWM Eric, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılikler Çağı*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Everest Yayınları, 2012.

<http://www.globalsecurity.org/>

KESKİN Funda, “BM ve Kuvvet Kullanma”, *Avrasya Dosyası (BM Özel)*, Cilt 8, Sayı 1, 2002.

KOÇER Gökhan, “Savaş ve Barış: Temel Seçenekler”, Zeynep Dağı (ed.), *Uluslararası Politikayı Anlamak*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.

LEINTENBERG Milton, “Deaths in Wars and Conflicts in the 20th Century”, *Cornell University Peace Studies Program*, August 2006.

LİND W. S. Lind, Nightingale, K., K. Schmitt J.F., Sutton J.W., “The Changing Face of War: Into the Fourth Generation,” *Marine Corps Gazette*, Ekim 1989. <http://globalguerrillas.typepad.com/lind/the-changing-face-of-war-into-the-fourth-generation.html>

ORALLI Levent Ersin, “Uluslararası Hukukta Ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu” *Tesam Akademi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2014.

OZAN Emre, “Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış*, Cilt 7, Sayı 14, 2014.

ÖZKAYA Serdar, *Biyolojik Silahlar ve Savaşlarda Kullanımı*, Yayınlanmış Bitirme Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, 2010.

ÖZLÜK Erdem, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 9, Sayı 17, 2009.

PARKER Geoffrey, *Cambridge Savaş Tarihi*, çev. Füsün Tayanç Tunç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

PİRİNÇÇİ Ferhat, “Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma”, Şaban Kardeş ve Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

SCHNITSER Eric J., Lieutenant Colonel, “Perfecting War: Searching For The Silver Bullet”, *Center For Strategy And Technology*, November 2005.

SEVİM Hüseyin, “Uluslararası İlişkilerde Küreselleşme Olgusu ve Ulus-Devlet Kavramını Yeniden Düşünmek”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 9, 2006.

TOSUN Fatih, “Uluslararası Hukuk’ta “Kuvvet Kullanma ve Karışma” Kavramlarının Değişen Anlamı”, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.harpak.edu.tr/saren/gsd/oncekisayilar/dokuman/GSD_9/GSD_9_Art_3_062009.pdf&gws_rd=cr&ei=5sjcWLeaGobtUoOQppAO

ULUSLARARASI Haç Komitesi, “Uluslararası İnsancıl Hukuk”, <https://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/uluslararasi-insancil-hukuk-sorulariniza-cevaplar-ihl-answers.pdf>

UŞAKLIGİL Ali Bülent, *Savaşın Dönüşümünde Teknolojik Gelişmelerin Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Atılım Üniversitesi, 2007.

UZUN Elif, “Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökenleri: İlk Çağdan Yirminci Yüzyıla Jus Ad Bellum Kavramı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 6, Sayı 21, 2010.

VARLIK Ali Bilgin, “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, *Avrasya Terim Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2013.

YALÇINKAYA Haldun Yalçinkaya, Kadir Tamer Türkeş, “Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında görülen Yeni Unsurlar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2008.

YALÇINKAYA Haldun, “Savaş”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

YALÇINKAYA Haldun, “Savaşlarda Asker Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik”, ”, Mustafa Aydın v.d. (der.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

YALVAÇ Faruk, “Savaş ve Barış”, Atila Eralp (der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

YILMAZ Muzaffer Ercan, “Westphalia’dan Günümüze Savaş”, Mustafa Aydın v.d. (der.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

YILMAZ Sait, “Güvenlik ve İstihbarat: Geleceğin Savaşları”, <http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Web/egitim.php?CategoryId=896&ContentId=576&phpMyAdmin=26b1ab37aa748d52c4747d623bec741b>

YURDUSEV A. Nuri, “ ‘Uluslararası İlişkiler’ Öncesi”, *Devlet Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ STRATEJİK DERİNLİK REVİZYONUNDA BALKANLAR

Yasin AVCI*

Öz

Soğuk savaşın bitimine paralel olarak sona eren uluslararası sistemin iki kutuplu ve statik yapısı, uluslararası siyasi aktörlere yeni manevra alanları kazandırmıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak, Türkiye de yakın kara havzaları üzerindeki etkinliğini arttıracak politika üretim kapasitelerini gözden geçirmeye başlamıştır. 1990'lı yıllara tekabül eden bu yaklaşımın teorik zemini ise Ahmet Davutoğlu ve Stratejik Derinlik doktrinine kadar oluşturulamamıştır. Bu noktada, oluşturulması gereken teorik zeminin pratik gelişmeler nezdindeki önemi ise teorilerin geleceğe yönelik projeksiyon oluşturmalarından ve dış politika alanında girişilen manevralar arasındaki dengeyi, tutarlılığı ve istikrarı sağlamalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Türk dış politikasında sistematikleştirme ve kavramsallaştırma döneminin Ahmet Davutoğlu etkisinin yadsınmayacağı AK Parti dönemine tekabül ettiği aşikâr olmakla birlikte, teoride ortaya konan politik öncelik ve hedeflere ulaşmada ne kadar ilerleme sağlandığı sorusu yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bununla birlikte, doktrin içerisinde Türkiye'nin yakın kara havzaları arasında zikredilen Balkan özelinde bu tartışma, yalnızca iç politik unsurlar tarafından değil aynı zamanda Balkan menşeli akademisyenler, medya ve düşünce kuruluşları nezdinde de yoğunlaşmaktadır. Bu noktadan hareketle, Türk dış politikasında yaşandığı iddia edilen değişimi, doktrinde önemli bir yere konulan Balkan havzası üzerinden bir tahlile tabi tutan çalışma, Davutoğlu'nun doktrini üzerinden teorize edilen politika ile bu politikanın Ak Parti tarafından uygulanışını analitik bir gözlem ile mukayese etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Stratejik Derinlik Doktrini, Ahmet Davutoğlu, Balkanlar, AK Parti.

BALKANS IN STRATEGIC DEPTH REVISION OF TURKISH FOREIGN POLICY

Abstract

The bipolar and static structure of the international system that ended in parallel with the end of the Cold War has brought new maneuver areas to international political actors. In connection with this development, also Turkey has started to review its policy production capacities to increase its efficiency over close land basins. The theoretical basis of this approach corresponding to 1990's could not be established until the Ahmet Davutoğlu and the doctrine of Strategic Depth. At this point, the importance of the necessary theoretical ground that should be created in the presence of the developments in practice arises from that theories create road map about future and provide balance, stability and consistency between maneuvers in the area of foreign policy. Therefore, as well as it is clear that Turkish foreign policy's systematizing and conceptualization corresponds to AK Party period in which Ahmet Davutoğlu's influence can not be denied, the question of how much progress has been made about policies and objectives which have priority in theory is widely discussed. On the other hand; this discussion is intensifying among not only internal political actors, but also the Balkan origin academics, the media and think tanks specific to Balkans, which referred among Turkey's close land basins in doctrine. From this point; this study, which analyzes the claimed change in Turkey's foreign policy in terms of Balkan basin, compares the policy theorized by Davutoğlu's doctrine with AK Party's success in implementation this policy with an analytical observation.

Key Words: Turkish Foreign Policy, Strategic Depth Doctrine, Ahmet Davutoğlu, Balkans, AK Party

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, yasinavcı@selcuk.edu.tr.

GİRİŞ

Uluslararası sistemin iki kutuplu ve statik yapısının Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte ortadan kalkması,¹ devletlerin uluslararası konumlarını ve dış politikalarını gözden geçirdikleri bir süreci beraberinde getirmiştir.² Her ne kadar yeni dönemin Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) uluslararası sistemi tek başına şekillendireceği bir süreç şeklinde cereyan edeceği varsayılmış³ ve bu varsayımın meşru zemini yeni dönemin ideologları olan Francis Fukuyama⁴ ve Samuel Huntington⁵ tarafından ilan edilmişse de; küresel çapta bu hegemonyaya yönelik ortaya çıkan başkaldırıları, öngörülen yeni süreci tersine çevirmiştir.⁶ Zira bu yeni dönemde uluslararası sistem son derece dinamik bir yapıya bürünmüş, iki kutuplu dönemin donmuş ihtilafları (frozen conflicts) tekrar kaynamaya başlamış⁷ ve özellikle imparatorluk mirasına sahip devletler (Türkiye, Rusya vs.) tarafından sistemde daha etkin olma girişimleri yoğun bir şekilde başlatılmıştır.⁸

Uluslararası sistemdeki bu değişimin katalizör görevi görmesi ile birlikte Türk dış politikasında değişim sinyallerinin görüldüğü aşikâr iken; bu değişimin motoru olacak yani pratikteki uygulamalara ivmesini verecek teorik zemin, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarına ve Stratejik Derinlik doktrinine kadar oluşturulamamıştır.⁹ Değişimin AK Parti hükümetlerinden önce başladığı ise, Türk dış politikasına yönelik - AK Parti dönemine özgü sanılan- neo Osmanlıcılık¹⁰ tartışmalarının, Turgut Özal ve

¹ Alida Tomja, "Polarity and International System Consequences", *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, Vol. 1, No: 1, 2014, s. 57.

² John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War", *International Security*, Vol. 15, No: 1, 1990, s. 31.

³ Andreas Wenger, Doron Zimmerman, *International Relations: From the Cold War to the Globalized World*, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2003, s. 1.

⁴ Francis Fukuyama, "The End of History?", *The National Interest*, 1989.

⁵ Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations?", *Foreign Affairs*, 1993.

⁶ Christopher Layne, "This Time It's Real: The End of Unipolarity and the Pax Americana", *International Studies Quarterly*, Vol. 56, Issue: 1, 2012, s. 203.

⁷ Benjamin Mueller, *At Cold War's End: Complexity, Causes and Counterfactuals*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, London School of Economics and Political Science, 2015, s. 73.

⁸ Nikolai V. Zlobin, "The United States, Russia and the New Challenges", *Demokratizatsiya*, 2003, s. 45.

⁹ Bülent Aras, "The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy", *Insight Turkey*, Vol. 11, No: 3, 2009, s. 127.

¹⁰ Neo-Osmanlıcılık terimi, ilk olarak gazeteci Cengiz Çandar tarafından kullanılmıştır. Ona göre bu yaklaşım; Türkiye'nin bölgesinde Osmanlı mirası eksenli çok boyutlu ve aktif bir dış politika gütmesini gerekli görmektedir. Bununla birlikte aynı anlayış, Türkiye'yi Türk İslam dünyasının lideri olarak da görmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şaban H. Çalış, *Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.

Anavatan Partisi dönemindeki iç ve dış politik adımlar neticesinde başladığı göz önüne alındığında, belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.¹¹ Başka bir anlatımla Türk dış politikasında değişim ve dönüşüm arayışları 1990'lı yıllardan itibaren başlamış olmakla birlikte¹² bunun teorik zemini Ahmet Davutoğlu ve onun Stratejik Derinlik doktrinine kadar oluşturulamamıştır.

Bahse konu yargıyı açmak gerekirse, ekonomide özel teşebbüsün ön plana çıkması, liberal sistemin gereklerinin benimsenmesi, uluslararası ekonomiyle entegrasyon çabaları ile dış politikada çok yönlü ve aktif bir dış politika oluşturma düşüncesi şeklinde özetlenebilecek Özal dönemi, Soğuk Savaş akabinde geleneksel Türk dış politikasının ciddi şekilde sorgulandığı ve çeşitli alternatif yaklaşımların üretilmeye çalışıldığı bir dönemdir.¹³ Yine bu dönemde, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (S.S.C.B.) çöküşüyle ortaya çıkan Orta Asya Türk devletleri temelli jeopolitik boşluk Türkiye'nin Orta Asya'ya ilgisini, Balkanlar'da ortaya çıkan krizler ise Türkiye'nin Balkanlar ile olan tarihsel bağlarını gündeme getirmiştir.¹⁴ Ancak bahse konu atılım çabasına rağmen ortaya konulan politik hedeflere ulaşıldığını iddia etmek mümkün gözükmemektedir.¹⁵ Böylesi bir durumun kısmi bir sebebi de ortaya konulan politik hedeflerin teorik bir çerçeveden yoksun oluşudur.

Bu meyanda pratikteki uygulamaların hem meşru zeminini oluşturacak hem de dış politika alanında atılan adımlardaki dengeyi sağlayacak bir kuramın varlığının önemi ise teorilerin geleceğe yönelik projeksiyon oluşturma ve atılan/atılacak olan adımların istikrarlı, dengeli ve tutarlı olmasını sağlama özelliklerinden kaynaklanmaktadır.¹⁶ Bu minvalde Ahmet Davutoğlu'nun ortaya koyduğu teori ile birlikte Türk dış politikasında

¹¹ Kendisini, ideolojik açıdan milliyetçi-muhafazakâr parti olarak nitelendiren ve ekonomide liberal sistemin gereklerini savunan Anavatan Partisi ve Turgut Özal, aslında birçok bakımdan Ak Parti'nin öncülü konumdadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Çınar, "Turgut Özal ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi", *Akademik Bakış*, Sayı: 26, 2011.

¹² Mustafa Aydın, "Turkish Foreign Policy During the Gulf War of 1990-1991", *Cairo Papers in Social Sciences*, Vol. 21, No:1, 1998, s. 2.

¹³ Berdal Aral, "Dispensing with Tradition? Turkish Politics and International Society during the Özal Decade 1983-1993", *Middle Eastern Studies*, Vol. 37, No: 1, 2001, s. 75.

¹⁴ Alexander Murinson, "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy", *Middle Eastern Studies*, Vol. 42, No: 6, 2006, s.s. 945-947.

¹⁵ Baskın Oran, "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1-4, 1996, s.s. 360-362.

¹⁶ Valerie M. Hudson, Christopher S. Vore, "Foreign Policy Analysis Yesterday, Today and Tomorrow", *Mershon International Studies Review*, Vol. 39, Issue: 2, 1995, s. 212.

kavramsallaştırma ve sistematikleştirme dönemini oluşturduğu söylenebilir.¹⁷ Tüm bu ön değerlendirmelerden sonra Türk dış politikasında değişimin -hatalı bir şekilde- Ak Parti hükümetleri dönemiyle ilişkilendirilmesi anlaşılabilir hale gelmektedir. Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse, Ak Parti iktidarlarının değişim sancıları çeken Türk dış politikasının kuramsal çerçevesini ortaya koyması, değişim adımları 1990'lı yıllara dayandırılabilirken değişimin Ak Parti iktidarları ile birlikte düşünülmesinin bir sebebini teşkil etmektedir.

Nihayetinde oluşturulan teorik zemin ile birlikte Türk dış politikası, Ak Parti'nin iktidarı döneminde köklü bir değişim yaşamış ve bu yeni dönemin en önemli figürü Ahmet Davutoğlu olmuştur.¹⁸ Öyle ki bu değişim neticesinde artık Türkiye batı ittifakı nezdinde komünizmin Avrupa içlerine ilerleyişini engelleyecek bir bariyer (Turkish barrier) olarak nitelendirilemez. Zira Türkiye, kendisini merkeze koyan bir anlayışla hem kendi potansiyelinin farkına varmaya başlamış hem de tutunduğu coğrafya içerisindeki yeni gelişmeleri yakından takip ederek kendisini dönüştürmüştür.¹⁹ Dolayısıyla genelde yeni dönem Türk dış politikasını özelde ise Türk dış politikasının Balkan havzasında izlediği seyri değerlendirmek adına Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik doktrininin esaslarını ortaya koymak bir mecburiyettir. Zira Davutoğlu'nun dış politika karnesini çıkarabilmenin belki de en güvenli yolu teorisyenin ortaya koyduğu politik hedeflere pratikte ne kadar ulaşabildiğini tespit etmekten geçmektedir.

Bu çerçevede, Stratejik Derinlik doktrininin temel dayanak noktası bir devletin dünya politikasındaki gücünün, o devletin jeostratejik konumuna ve tarihsel derinliğine bağlı olduğudur. Bu iki parametre göz önüne alındığında Türkiye benzersiz bir konuma sahiptir. Türkiye'nin bu alanlardaki benzersizliği ise, jeostratejik olarak boğazlara ve tarihsel olarak da Osmanlı mirasına sahip olmasından kaynaklanmaktadır.²⁰ Aynı şekilde, tarihsel derinlik ile birleşerek bir devletin stratejik derinliğini oluşturan coğrafi derinlik açısından bakıldığında, Türkiye'nin coğrafi derinliği, onu birçok jeopolitik alanın

¹⁷ Eduard Soler i Lecha, "The Conceptual Architecture of Turkish Foreign Policy: An Update in Light of Regional Turbulence", *Mediterráneo*, No: 18, 2011, s. 1.

¹⁸ Eyüp Ersoy, "Old Principles, New Practices: Explaining the AKP Foreign Policy", *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 8, No: 4, 2009, s. 116.

¹⁹ Ziya Öniş, "Multiple Faces of the New Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique", *Insight Turkey*, Vol. 13, No:1, 2011, s. 47.

²⁰ Jashua W. Walker, "Learning Strategis Depth:Implicationsa of Turkey's New Foreign Policy", *Insight Turkey*, Vol. 9, No: 3, 2007, s. 33.

merkezine oturtmaktadır. Dolayısıyla doktrin, Türkiye'nin tüm bu jeopolitik alanlarda aktif bir politika izlemesi gerektiğini belirtmektedir.²¹

Stratejik Derinlik doktrininde jeopolitik bir okuma hâkim olsa da doktrin yumuşak güç, çatışmaların çözümü, kazan kazan çözümleri gibi liberal bileşenleri de içermektedir. Türkiye'yi Ortadoğu, Balkan, Kafkas, Orta Asya, Hazar, Körfez ve Karadeniz ülkesi olarak nitelendiren Davutoğlu'na göre Türkiye tüm bu bölgelere aynı anda etkide bulunacak kapasitededir ve bu sebeple global stratejik rol üstlenebilir. Bu anlayışla Davutoğlu Türkiye'nin İslam ile Batı arasında bir köprü olduğu görüşünü reddetmektedir. Zira bu anlayış, Türkiye'nin diğer devletlerin bölgesel ve global çıkarları doğrultusunda kullanılmasını da içerisinde barındırmaktadır.²² Başka bir anlatımla Davutoğlu Türkiye'nin uluslararası ortamdaki konumuna dair edilgen bir değerlendirmeden ziyade etkin ve etkili bir konumlandırmayı tercih etmektedir.

Türkiye'nin geleneksel dış politika yaklaşımlarını eleştirerek savlarını güçlendirme yolunu seçen Davutoğlu'na göre Türkiye, mevcut uluslararası sistemde içine kapanık bir varoluş tarzını benimseyemez. Bu noktada Türkiye için iki seçenek bulunmaktadır: Türkiye ya dinamik bir medeniyet eksenini oluşturma yolunu bunun beraberinde getireceği risklerle birlikte kabul edecek ya da başkalarının medeniyet eksenlerinde edilgen bir devlet olarak kalmaya devam ederek tüm şahsiyet ve itibarını kaybedecektir.²³ Türkiye'nin dünya politikasında ve bölgesel alanda etkin şekilde hareket etmek isteyen her devlet tarafından dikkate alınması gereken jeopolitik konumunu, Soğuk Savaş süresince çevre unsuru olmayı kabullendiği ittifak içerisindeki itibarını ve pazarlık gücünü arttırmak adına oldukça statik bir şekilde kullandığını belirten Davutoğlu, Soğuk Savaş akabinde ortaya çıkan dinamik uluslararası sistem içerisinde Türkiye'nin bu jeopolitik konumunu daha geniş ölçekte kullanması gerektiğini belirtmektedir. Zira jeopolitik konum, ona uygun dış politik manevralarla etkin bir şekilde desteklenmedikçe tek başına bir anlam ifade etmemektedir.²⁴

²¹ Alexander Murinson, *a.g.e.*, s.s. 947-948.

²² Loannis N. Grigoriadis, "The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy", *Hellenic Foundation for European and Foreign Policy*, Working Paper, No: 8, 2010, s. 4.

²³ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2010, s. 93.

²⁴ *a.g.e.*, s.s. 116-117.

Davutoğlu'na göre Türkiye'nin jeopolitik konumu ülkenin etkinliğini kademeli olarak bölgesel ölçekten küresel ölçeğe taşımak için kullanılmalı yani statükonun muhafazası adına bir strateji olarak görülmemelidir. Zira jeopolitiği bu noktada kullanmak, bir zaman sonra bu jeopolitik üstünlüğün ortadan kalkması sonucunu beraberinde getirebilir.²⁵ Dolayısıyla doktrine göre Türkiye, kendi tarihine ve coğrafi derinliğine uygun olarak pro-aktif bir politika izlemelidir. Bu amaca ulaşmak için Türkiye bütün bölgelerle olan tarihsel ve kültürel bağlarının, demokratik kurumsal yapısının ve büyüyen pazar ekonomisinin oluşturduğu yumuşak güç potansiyelinden yararlanmalıdır.²⁶ Nihayetinde Ahmet Davutoğlu Türk dış politikasının 21. yüzyıl için temel stratejisini; güç merkezleriyle ilişkilerini alternatifleri ile birlikte yeniden değerlendirmek, yakın çevresinde uzun dönemli siyasi ekonomik ve kültürel ilişkilerini sağlamlaştırmak olarak sıralamaktadır.²⁷

Son kertede jeopolitik teorilerin küresel güç olma iddiasındaki devletlerin başvurdukları bir enstrüman olduğu göz önüne alındığında²⁸ Stratejik Derinlik doktrini, Türkiye'nin uluslararası sistemde daha etkin olma isteğini yansıtmaktadır. Ancak, ortaya konulan teori ile yürütülen politikalar arasındaki uyumun varlığı konusundaki tartışmalar Stratejik Derinlik doktrini ve Ak Parti'nin dış politika hamleleri özelinde yoğunlaşarak artmaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmanın temel sorunsalı doktrinde önemli bir yere konulan Balkan havzasına yönelik Türk dış politikası ile teoride ortaya konan politik öncelik ve hedeflerin ne ölçüde uyumlu olduğudur.

Bu çerçevede ve çalışma kapsamında ilk olarak Balkan havzasının Türkiye nezdindeki stratejik derinliği ve Ak Parti iktidarları döneminde Türkiye'nin Balkan politikası irdelenmiş akabinde de Davutoğlu'nun Balkan havzası nezdinde ortaya koyduğu politik hedeflerin ve politik pratiklerin uyumlulukları ele alınmıştır. Bu minvalde ve çalışma neticesinde ulaşılan yargıya göre Davutoğlu'nun Türk dış politikasının karar alma sürecinde etkin ve etkili bir aktör olduğu dönemde ortaya konulan hedeflere ulaşma noktasında kısmi bir başarı sağlanmıştır. Ancak özellikle Balkan havzasındaki Müslüman topluluklara yönelik benimsenen Neo-Osmanlıcı dilin,

²⁵ *a.g.e.*, s. 117.

²⁶ Loannis N. Grigoriadis, *a.g.e.*, s. 5.

²⁷ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 117.

²⁸ Şaban Çalış, Erdem Özlük, "Jeopolitik: Mekânın Siyasallaştırılması ve Suiistimal Edilmesi", Zeynep Dağı (ed.), *Uluslararası Politikayı Anlamak*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.

Müslüman olmayan toplulukları Balkanlar özelinde izlenen dış politikayı bazı noktalarda başarısızlığa uğratacak düzeyde rahatsız ettiği çalışma neticesinde ulaşılan bir diğer sonuçtur.

BALKANLARIN STRATEJİK DERİNLİĞİ VE AK PARTİ DÖNEMİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ BALKAN HAVZASINDAKİ SEYRİ

Balkan havzasını Türkiye'ye yakın olan Ortadoğu ve Kafkas havzalarından ayıran üç özelliği bulunmaktadır: İlk olarak Balkanlar, diğer iki havzaya nazaran Osmanlı egemenliği altında daha uzun süre kalmıştır. Hatta Osmanlı Devleti'nin Balkan havzası üzerinden yükselen bir güç olduğu da aşikârdır.²⁹ İkinci olarak ise, Türkiye ile “Osmanlı mirası” temelinde ortak bir paydada buluşan tek havza Balkanlardır. Zira Kafkaslar hiçbir zaman Osmanlı egemenliği altına girmemiştir. Ortadoğu ise yüzyıllar boyu Osmanlı'nın hâkimiyetinde bulunmasına rağmen Türkiye ile ortak paydası İslam'dır. Son olarak, ABD'nin Ortadoğu üzerindeki hâkimiyetini sürdürme çabası içerisinde olduğu, Rusya'nın da Kafkaslar eksenli güç mücadelesindeki ağırlığı göz önüne alındığında; Balkanlar'da tam anlamıyla etkili olan bir “Büyük Güç”ün yokluğu dolayısıyla havzanın tüm devletlerin etkisine açık olduğu ortadadır.³⁰

Erhan Türbedar ise Türkiye'nin Balkanlar'a olan yönelimini jeopolitik bir gereklilikten ziyade yükümlülük olarak değerlendirmekte ve bunun beş temel sebebi olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar; Türkiye'nin Balkanlarla olan uzun tarihsel bağları, Türkiye'nin bölgeye müdahil olmasını gerektiren ve gerek balkanlardaki Türk varlığıyla gerekse karşılıklı göçler sonucunda ortaya çıkan insan faktörü, bölgede ortaya çıkacak herhangi bir krizden ve krizin ekonomik, politik ve kültürel etkilerinden Türkiye'nin bölgeyle olan coğrafi teması hasebiyle etkilenecek olması, Türkiye'nin büyüyen ekonomisi ve bu ekonomik gelişimin sürekliliğinin daha fazla bölge ve ülkeyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine bağlı olması gerçeği ve son olarak da Türkiye'nin bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirerek gelecekte AB üyeliğini destekleyecek müttefikler kazanmak istemesidir.³¹

²⁹ Nihat Çelik, “The Black Sea and The Balkans Under Ottoman Rule”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 24, 2010, s. 2.

³⁰ Hajrudin Somun, “Turkish Foreign Policy in the Balkans and Neo-Ottomanism: A Personal Account”, *Insight Turkey*, Vol. 13, No: 3, 2011, s.s. 33-34.

³¹ Erhan Türbedar, “Turkey's New Activism in the Western Balkans: Ambitions and Obstacles”, *Insight Turkey*, Vol. 13, No: 3, 2011, s.s. 140-142.

Türk dış politikasındaki değişimi büyük ölçüde tetikleyen Soğuk Savaşın sona ermesinin ise Balkan havzası için biri olumlu diğeri de olumsuz olmak üzere iki sonucu olmuştur. Bulgaristan, Arnavutluk ve Romanya örneklerinde görüldüğü gibi Soğuk Savaşın bitişiyle birlikte sosyalist blokta yer alan ülkelerin siyasi sistemlerini demokrasi, ekonomik sistemlerini liberalizm çerçevesinde yeniden düzenleme çabaları ile aynı ülkelerin dış politikada yüzlerini batıya dönmeleri ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-Avrupa Birliği (NATO-AB) üyeliğini politik gündemlerinin en tepesine koymaları olumlu sonuç olarak değerlendirilebilir. Etnik milliyetçiliğin uluslararası sistemin dinamik yapısında hareket alanı bulması sonucunda Yugoslavya'nın kanlı bir şekilde parçalanması ise olumsuz sonucu teşkil etmektedir.³² Öyle ki, Soğuk Savaşın bitimini müteakip en kanlı çatışmalar bu bölgede yaşanmış ve etnik-dini açıdan homojen olmayan bölgelerin daha küçük parçalara ayrılmasını ifade eden “Balkanizasyon” tabiri literatüre girmiştir.³³

Stratejik Derinlik doktrininde Balkan havzasına ayrı bir önem atfeden Davutoğlu'na göre ise Balkanlar, Avrasya'dan Akdeniz'e inen temel kavşak olmasından dolayı jeopolitik, doğu ile batının ayrım noktası olarak görülmesinden dolayı ise jeokültürel bir öneme sahiptir. Bununla birlikte, yüzyılın başında insanlığın gördüğü en şiddetli savaşılarından biri burada atılan bir kurşunla başlamış, asrın sonunda ise, Soğuk Savaş döneminin statik yapısı dinamiğe dönerken, en kanlı çatışmalar burada yaşanmıştır.³⁴ Yine Osmanlı Devleti'nin, uluslararası hukuk açısından bölgedeki egemenliğinin sona erdiğini belirten Davutoğlu, Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle ortaya çıkan jeopolitik ve jeokültürel boşluğun çatışmaları doğurduğunu belirttiikten sonra bu boşluğun Türkiye tarafından doldurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Zira Bosna ve Kosova'daki şiddetli etnik çatışmalardan sonra, Boşnak ve Arnavut unsurların ilk olarak Türkiye'ye başvurması Türkiye'ye yüklenen tarihsel misyonun bir göstergesidir.³⁵

Türkiye nezdinde jeopolitik ve tarihsel-kültürel eksenlerde stratejik önemi bulunan Balkanlar özelinde bakıldığında ise Türkiye'nin ekonomik ve askeri anlamda

³² Peter Radan, *The Break-up of Yugoslavia and International Law*, London: Routledge, 2002, s. 6.

³³ Muzaffer Vatansever, “Son Dönem Türk Dış Politikasında Balkanlar: Riskler ve Fırsatlar Ekseninde Bir Bölge”, *USAK Gündem Avrupa*, 2010, s. 5.

³⁴ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 120.

³⁵ *a.g.e.*, s. 122.

kendisini hissettirmesi 1990'lı yıllara tekabül etmektedir.³⁶ Türkiye'nin başlangıçta Balkan politikası Yunanistan ile rekabet ve AB merkezli politikalara dayanmıştır. Başka bir deyişle, ikili ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve güvenlik algısı ilişkilerin tesisinde temel motivasyon kaynakları olmuşlardır. Özellikle, Türkiye'nin bölgedeki askeri varlığı Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde ortaya çıkmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, Türkiye niceliksel olarak NATO'nun ikinci büyük ordusu olmasına rağmen bölgedeki askeri varlığı uluslararası bir girişimle birlikte bölgeye dâhil olması hasebiyle sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin Balkan havzasına yönelik ilgisinin artması ve bu havza temelli çıkar tanımlamalarını yeniden gözden geçirmesi AK Parti'nin iktidara geldiği tarihten (2002) önceye ve Soğuk Savaşın sona erdiği tarihten (1989) hemen sonraya tekabül etmektedir.³⁷

AK Parti'nin iktidarı ile Türkiye'nin Balkan havzasına yönelik dış politikasında iki temel değişiklik göze çarpmaktadır. İlk olarak Türkiye havza ile olan ilişkilerini güçlendirme hedefini, havza devletleri ile olan ekonomik ilişkilerini güçlendirerek gerçekleştirme yolunu seçmiştir. İkinci olarak ise Türkiye, havza ile olan münasebetlerini yalnızca devletler ve hükümetler arasındaki ilişkiler düzeyine indirgememekte, Balkanlarda bulunan Türk/Müslüman politik organizasyonlar ve siyasal partiler ile de yakın temas halinde bulunmaktadır.³⁸ Muzaffer Vatansever ise Türkiye'nin son dönem balkan politikasındaki değişimi karşılıklı bağımlılık yaratma stratejisi çerçevesinde ele almaktadır. Çoklu diyalog kanallarının tesis edilmesi, meseleler arasında hiyerarşi gözetilmemesi ve buna bağlı olarak olayların demilitarize edilmesi alt sütunlarından oluşan bu strateji Vatansever'e göre Türkiye'nin son dönem Balkan politikalarının açıklanmasında kullanılabilecek önemli bir yoldur.³⁹

Vatansever, Türkiye'nin balkanlar eksenli krizlerin taraflarını bir araya getirme çabalarını, çok taraflı görüşmelerin yapıldığı stratejik iş birliği konseylerinin oluşturulmasını ve balkan devletleri ile ilişkilerin yalnızca iki devletin resmî kurumları arasındaki ilişkilere indirgenmeyerek devlet-dışı aktörlerin de sürece dâhil edilmesini,

³⁶ Mehmet Uğur Ekinci, "Turkey's Zero Problems Era In The Balkans", *SETA Analysis*, No: 1, 2013, s. 9.

³⁷ Birgül Demirtaş, "Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future", *Perceptions*, Vol. 18, No: 2, 2013, s. 164.

³⁸ İnan Rüma, "Turkish Foreign Policy Towards the Balkans: New Activism, Neo-Ottomanism or/so What?", *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 9, No: 4, 2011, s. 134.

³⁹ Muzaffer Vatansever, *a.g.e.*, s. 6.

çoklu diyalog kanallarının oluşturulması bağlamında değerlendirmektedir. Yine Vatanserver, meseleler arasında hiyerarşik bir sıralamanın yapılmamasıyla ve Soğuk Savaşın kalıntılarından olan meselelere güvenlik eksenli yaklaşımın terk edilmesiyle farklı iş birliği alanlarının yaratılabildiğini belirtmektedir. Son sütun olan, olayların demilitarize edilmesini, meseleler arasında hiyerarşik bir sıralama yapılmaması sütunuyla direkt olarak ilişkilendiren Vatanserver, realist akımın yüksek politika-düşük düzeyli politika ayırımından hareketle ikili ilişkilerde ikinci sınıf meselelerin gündemde tutulmasını buna bağlamaktadır.⁴⁰

AK Parti dönemi Türk dış politikasının balkan eksenli manevralarına bakıldığında ise bölge eksenli krizlerde arabuluculuk görevi üstlenme ve bölge ile daha yakın ekonomik, politik, diplomatik ilişkilerin kurulmasına çalışma ön plana çıkmaktadır.⁴¹ Zira bu yolla Türkiye, bölgedeki geleneksel ortaklarıyla (Arnavutluk, Bosna-Hersek) ilişkilerini sağlamlaştırma, ilişkilerinin problemlili olduğu ülkelerle de (Sırbistan) ilişkilerini geliştirme ve dolayısıyla bölgede barış ve istikrarı hâkim kılma çabası içerisindeydi.⁴² Bu minvalde, Türkiye ve Balkan ülkeleri arasında gerçekleşen diplomatik ziyaretler AK Parti döneminde sıklaşmış, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikaları balkan medyasında olumlu bir hava yaratmıştır. Ancak bu olumlu hava Türkiye'nin Bosna-Hersek üzerine yoğunlaşmaya başlamasıyla birlikte yerini, Türkiye'nin emperyal heveslere sahip olmakla suçlandığı olumsuz bir havaya bırakmıştır.⁴³ Oysa Türk yetkililere göre, Türk dış politikasının Balkanlara uzanan hali özellikle kriz durumlarında herkesin kazanabileceği bir yol sunmaktadır ve bu Batı'nın sıfır toplamlı süreçlerinden oldukça farklıdır.⁴⁴

Bununla birlikte, vizesiz seyahat ve sosyal aktiviteler yeni dönem Türk dış politikasının balkanlara yönelik manevralarında temel enstrümanları haline gelmişlerdir. Zira Türkiye Osmanlı döneminden kalan eserleri restore ederek yeniden canlandırmakta ve Müslüman popülasyon sayısının fazla olduğu yerlerde üniversite ve okullar inşa etmektedir. Bu noktada Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) etkin bir rol

⁴⁰ a.g.e., s. 6-9.

⁴¹ Alida Vracic, "Turkey's Role in the Western Balkans", *SWP Research Paper*, No: 11, 2016, s. 5.

⁴² Birgül Demirtaş, "Turkish Foreign Policy Towards the Balkans: A Europeanised Foreign Policy in a De-Europeanised National Context", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 20, No: 10, 2015, s. 7.

⁴³ Erhan Türbedar, a.g.e., s. 142.

⁴⁴ Suat Beylur, *Turkey's Balkan Policy Under Ak Party and Claims for Neo-Ottomanism*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 107.

oynamakta, Osmanlı döneminden kalma anıtları, camileri, hamamları ve geleneksel pazarları restore etmektedir.⁴⁵ Yine, yüzlerce Arnavut, Boşnak ve diğer balkan milletlerinden öğrenciler Türk üniversitelerinde eğitim görmektedirler.⁴⁶ Başka bir deyişle, AK Parti dönemi Balkan politikasının uygulayıcılarından olan devlet dışı aktörler de bu süreçte Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini arttırmaktadırlar.

Türkiye'nin Balkan bölgesine yönelik ekonomi eksenli faaliyetlerine bakıldığında ise, özellikle telekomünikasyon, ulaşım altyapısı ve banka sektörlerinde etkinlik göze çarpmaktadır. Türkiye bu noktada belli başlı sektörler üzerinden bölgedeki ekonomik etkinliğini arttırmayı hedeflemektedir.⁴⁷ Örneğin, Bosna Hersek'te tamamı yabancı sermayeli ilk banka olan Türkiye Ziraat Bankası⁴⁸ ve Kosova'da açılan Türkiye Ekonomi Bankası⁴⁹ oldukça önemlidir. Bununla birlikte, Türk Hava Yolları bölgedeki tüm ülkelere sefer düzenleyen birkaç hava yolu şirketinden biridir.⁵⁰ Bölgenin sermayeye olan ihtiyacı hasebiyle her türlü yatırım olumlu karşılanmakta bu süreçte Türk yatırımcılar da etkin rol üstlenmektedirler. Yine Türk dizilerinin bölgedeki izlenme oranları Balkanlar ile Türkiye'nin yakınlaşmasına katkı sağlamaktadır. Bu minvalde, Türk dizileri Türkiye'nin bazı adımlarının yanlış anlaşıldığı bölgede balkan politikasını kolaylaştıracak gibi gözükmemektedir. Zira Türkiye hakkındaki ön yargılara, yanlış anlamalara ve bilgi eksikliğine dayalı olumsuz hava bu şekilde kırılabilir.⁵¹

Türkiye balkanlardaki askeri varlığı, çatışmalar sonrası barışın korunmasını amaçlayan uluslararası girişimlerde önemli bir role sahiptir. Ekonomik ve politik etkisinin artması ile birlikte Türkiye, havzadaki askeri anlamdaki varlığını da güçlendirme yoluna gitmiştir. Bölge devletlerinin savunma bakanlıklarıyla işbirliği,

⁴⁵ “Balkanlar'daki Osmanlı Restore Ediliyor”, <http://t24.com.tr/haber/balkanlardaki-osmanli-restore-ediliyor/4324>, Erişim Tarihi: 11.01.2013.

⁴⁶ “Türkiye'de 26 Bin Yabancı Öğrenci Var”, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25284803/>, Erişim Tarihi: 11.01.2013.

⁴⁷ “Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-dis-ekonomik-iliskileri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 03.01.2013.

⁴⁸ “Turkish Ziraat Bank Bosnia”, <http://www.ziraatbosnia.ba/turkish/tr/text.php?tekst=15>, Erişim Tarihi: 03.01.2013.

⁴⁹ “TEB Kosova'da Hızla Büyüyor”, http://www.balkangunlugu.com/v3/index.php?option=com_content&view=article&id=1938%3Ateb-kosovada-hzla-bueyueyor&Itemid=150, Erişim Tarihi:03.01.2013.

⁵⁰ “Balkanlarda Türkiye'ye Vize Uygulayan Ülke Kalmadı!”, <http://tatil.milliyet.com.tr/balkanlarda-turkiye-ye-vize-uygulayan-ulke-kalmadi-/anitur/haberdetay/08.12.2010/1323776/default.htm>, Erişim Tarihi: 03.01.2013.

⁵¹ “Gizli Silah: Diziler”, <http://ihaber.istanbul.edu.tr/medya/gizli-silah-diziler-h1243.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2013.

teçhizat sağlayarak balkan devletlerinin güvenliklerinin güçlendirilmesi ve ortak gerçekleştirilen tatbikatlar güçlendirilen askeri varlığın göstergeleridirler.⁵² Nihayet Türk dış politikasında köklü değişimlerin yaşandığının vurgulandığı AK Parti döneminde, Türkiye'nin Balkan politikası, mevcut sorunların çözümsüzlüğe terk edilmek yerine çözüme kavuşturulması bölge ülkelerin kendi aralarında ve Türkiye ile olan ilişkilerinde iletişim kanallarının sürekli olarak açık bırakılması, Balkanlar eksenli politikaların aktörleri arasında işbirliğinin ve ekonomiye endeksli karşılıklı bağımlılığın artırılması, bölgede etkileşim, iletişim ve ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi ve işbirliği alanlarının artırılması noktalarına vurgu yapmaktadır.⁵³

TEORİNİN PRATİKTEKİ GELİŞMELERLE UYUMU: STRATEJİK DERİNLİK Mİ, DİPSİZ KUYU MU?

i) Osmanlı mirasının Türkiye için Balkan politikasında kolaylaştırıcı bir faktör olduğunu belirten Davutoğlu, bu noktada, Müslüman toplumların Türk dış politikasının birinci etki alanı olduğunu belirtmektedir. Geçmişte Türk dış politikasının sırtında yük olarak görülen Müslüman toplumların artık bu şekilde algılanmaması gerektiğini belirten Davutoğlu, Müslüman olmayan toplumları da Türkiye'nin Balkan politikası için ayrı bir yere koymaktadır.⁵⁴

Bu çerçevede Türkiye'nin Osmanlı mirasını canlandırma temelindeki faaliyetleri Müslüman toplumlarla Türkiye'yi birbirine yakınlaştırmaktadır. Özellikle TİKA'nın bu konuda yürüttüğü faaliyetler Türk dış politikasının bu hedefe ulaşmada yumuşak güç unsurlarını taşımaktadır. Yine, AK Parti hükümetlerinin teşvikleriyle Balkan havzasında ekonomik yatırımlarını yoğunlaştıran Türk iş adamları yumuşak gücün bir başka unsurudur. Bununla birlikte Türk dış politika karar alıcıları bahsi geçen hedefe ulaşma noktasında Osmanlı tarihi temelli retoriği yoğun bir şekilde kullanmaktadırlar. Bu noktada amaçları ise ortak bir tarihe sahip olduğunu düşündükleri Türkiye ve Balkan devletlerini yine ortak bir paydada buluşturmadır. Ancak belirtmek gerekir ki, böylesi bir yaklaşım Balkanlardaki Müslüman toplumlar ile sınırlı kalmaktadır. Zira özellikle Balkan havzasındaki Müslüman olmayan toplumlar ile Türkiye'nin Osmanlı tarihine

⁵² “Balkan Ülkeleri ile İlişkiler”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, Erişim Tarihi: 03.01.2013.

⁵³ Muzaffer Vatanserver, “Türkiye'nin Balkanlardaki Potansiyel ve Limitleri”, *Analist*, Sayı: 3, 2011, s.s. 8-9.

⁵⁴ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.s. 122-123.

bakışları ciddi biçimde farklılaşmaktadır. Öyle ki, Türkiye için Osmanlı'nın balkanlarda hâkim olduğu dönemler havzanın altın çağına, refaha ve barışa tekabül ederken, Müslüman olmayan toplumlar için aynı dönem sömürgeciliği, ağır vergileri ve bazen katliamları anımsatmaktadır.

Bununla birlikte, Türkiye yalnızca Müslüman toplumlar ile değil diğer toplumlar ile de ilişkilerini geliştirme yolunda çaba sarf etmektedir. Örneğin 2009 yılı, Türkiye'nin Balkanlara etkili bir aktör olarak dönüşünü temsil eden yıl⁵⁵ olmakla birlikte bunun Türkiye-Sırbistan ilişkilerine yansımaları da bu doğrultuda olmuştur. 2009 yılının Ekim ayında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından Sırbistan'ın başkenti Belgrad'a yapılan ziyaret, Türkiye'nin adı geçen ülke ile ilişkilerini düzeltme girişimlerinin bir sonucudur. Zira Abdullah Gül'ün ziyareti, 23 yıl sonra Türkiye'den Sırbistan'a yapılan devlet başkanı düzeyindeki ilk ziyaret olması⁵⁶ bakımından oldukça önemlidir. Dolayısıyla, Türk dış politikası karar alıcılarının Müslüman toplumlara yönelik aktif bir dış politika izlenmesi hedefine ulaşma konusunda başarılı oldukları açık olmakla birlikte, bu başarının temel kaynağı Türk dış politikasının yumuşak güç unsurlarıdır. Ancak bu yolda kullanılan retorik balkan devletleri genelinden bakıldığında Türkiye'nin çıkarlarına zarar vermektedir.

ii) Davutoğlu'na göre, Türkiye'nin balkan politikası nezdinde bölgedeki etnik azınlıkları güvence altına alacak bir uluslararası hukuk zemininin oluşturulması kısa ve orta vadeli hedefdir. Zira oluşturulacak uluslararası hukuk zemini ile Türkiye, bölgedeki Müslüman halkları ilgilendiren konularda söz sahibi olabilecektir. Ancak bu politik hedeflere ulaşmak için, Türkiye'nin aktif bir Balkan politikası izlemesi mecburidir.⁵⁷

Bu açıdan bakıldığında bu yönde bir başarının sağlanamadığı ortadadır. Türkiye'nin bu konudaki en önemli girişimi Sırbistan-Hırvatistan-Bosna Hersek ile oluşturduğu “üçlü danışma konseyleri”dir. Oluşturulan bu yapı Türkiye'nin mesellere müdahilliği konusunda önemli bir zemin sağlamakla birlikte asıl önemi birbiriyle sorunlu adı geçen üç ülkenin bir araya getirilmesidir. Zira çatışma konularının çözümsüzlüğe itilmesinde en önemli faktör olan iletişim kanallarının kapatılması durumu bu vesile ile

⁵⁵ Erhan Türbedar, *a.g.e.*, s. 139.

⁵⁶ “Gül Sırbistan'a Gidiyor”, http://www.sabah.com.tr/Gundem/2009/10/24/gul_sirbistana_gidiyor, Erişim Tarihi: 12.01.2013.

⁵⁷ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 123.

aşılmaya çalışılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki bu yapının bile Türkiye'nin -Kıbrıs örneğine benzeyen⁵⁸- meselelere doğrudan müdahilliğinin uluslararası hukuk alanındaki meşru zeminini oluşturmaktan uzak olduğu ortadadır.

iii) Yine Davutoğlu Balkanlar eksenli bir güvenlik hattının çok taraflı ve ikili güvenlik antlaşmalarıyla sağlanması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁹

Bu doğrultuda bahsi geçen hedefe ulaşıldığı söylenemez. Zira Türkiye'nin Balkanlardaki askeri varlığı Yugoslavya'nın parçalanması sürecinde uluslararası girişimle birlikte ortaya çıkmıştır ve dolayısıyla bu kapsamla sınırlıdır. Bununla birlikte, bölge ülkelerinin Batı örgütlenmesinin askeri kanadını oluşturan NATO'ya üyeliklerini destekleyen Türkiye'nin Balkan devletleriyle anlaşması sonucu ortaya çıkacak güvenlik antlaşmaları NATO'nun küresel ve bölgesel çapta etkinliği ve kapsamı göz önüne alındığında ya yetersiz ya da gereksiz kalacaktır. Yine, AB üyeliğini dış politika gündemlerinin temel hedefi haline getiren Balkan devletleri perspektifinden bakıldığında Türkiye ile imzalanacak olan güvenlik antlaşmalarının AB karşısındaki mevcut pozisyonlarını güçlendirmeyeceği açıktır. Ancak belirtmek gerekir ki, her ne kadar Türkiye ile Balkan devletleri arasında ortaya çıkmış iki veya çok taraflı güvenlik antlaşması yoksa da savunma alanında imzalanan antlaşmalar büyük önem arz etmektedir. Bu antlaşmalar çerçevesinde Türkiye, bölgede güvenli bir ortamın yaratılması sürecinde yerel güçlere gerekli desteği sağlamaktadır.

iv) Davutoğlu, Türkiye'nin Osmanlı bakiyesi Balkan toplumlarının güvenliklerinin sağlanmasına, kimliklerinin korunmasına, aralarındaki iletişimin artırılmasına, sosyal ve ekonomik altyapılarının güçlendirilmesine katkı sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Zira Türkiye'nin balkanlardaki varlığı ve etkinliği kati surette buna bağlıdır.⁶⁰

Bu noktada Türkiye Bosna-Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan liderlerinin 24 Nisan 2010'da imzaladıkları Balkanlarda barış ve istikrara dair İstanbul Deklarasyonu ise

⁵⁸ Bu noktada Kıbrıs örneği ile kastedilen Türkiye'nin yürüttüğü barış harekâtlarının uluslararası hukuk alanında meşru zeminin oluşturduğu garantörlük antlaşmalarıdır. Oysa adı geçen üç devlet ile birlikte Türkiye'nin bir araya gelmesiyle oluşan danışma konseyleri tarafların istedikleri ölçüde etkinlik kazanacaktır. Türkiye'nin Kıbrıs özelinde sahip olduğu uluslararası hukuk hakları için bkz. Füsun Arsava, "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1-4, 1996, s.s. 43-51.

⁵⁹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 124.

⁶⁰ *a.g.e.*, s. 318.

Türkiye'nin Balkan eksenli politikalarının bir başka başarısı olarak değerlendirilebilir.⁶¹ Zira krizin tarafları bir araya gelerek Bosna'nın toprak bütünlüğünün garanti altına alınmasına dair irade beyanlarını ortaya koymuşlardır. Bunun yanında, tarafların AB'ye entegre olmaya yönelik işbirliğini ve çalışmalarını arttırmaya dair taahhütleri adı geçen deklarasyonun bir başka sonucunu oluşturmaktadır. Son olarak Türkiye, üçlü danışma mekanizmaları (Türkiye-Hırvatistan-Bosna, Türkiye-Sırbistan-Bosna) oluşturarak ülkeler arasındaki iletişimin sürekli kılınması ve diyalog kanallarının kapanmamasına dair önemli bir adım atmıştır. Bu noktada Bosna-Türkiye-Sırbistan danışma mekanizmasının, Bosna büyükelçisinin Belgrad'a atanmasını konusundaki başarısı oldukça önemlidir.⁶²

Özetle Türk dış politikasının Balkanlardaki temel yönelim alanlarından olan Müslüman toplumların Türkiye ile olduğu kadar kendi aralarında da iletişimin güçlendirilmesi ve ilişkilerin iyileştirilmesi oldukça önemlidir. Bölge içi dengeler ve bölge dışı faktörler göz önüne alındığında bahsi geçen Osmanlı bakiyesi toplumların koordineli bir şekilde hareket etmelerini sağlayacak olan ilişkilerin güçlendirilmesi meselesinde ise Türkiye'ye büyük bir sorumluluk düşmektedir. Bu noktada, AK Parti dönemindeki Türk dış politikasının temel enstrümanı bu ülkeler arasındaki bağların Müslüman kimliği veya Osmanlı tarihi üzerinden birleştirmektir. Bu noktada sağlanan başarı açık olmakla birlikte Osmanlı bakiyesi toplumlar arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve koordineli bir şekilde hareket etmelerini sağlamak amacıyla kullanılan Osmanlı tarihi retoriği ve yapılan İslam vurgusu havzadaki Müslüman olmayan toplumlar nezdinde bir sorun teşkil etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu tarz bir yaklaşım tarihsel sürece farklı açılardan bakan toplumlar arasındaki ayrılığı derinleştirebilecektir ve havzanın yakın zamandaki en büyük kıyımının sebebini oluşturan etnik-dinsel ayrılıkları kaşıyabilecektir. Özetle, Türk dış politikasının bu hedefe ulaştığı açık olmakla birlikte bu yolda kullanılan enstrümanların genel politikaya verdiği zarar ortadadır.

v) Davutoğlu, Türkiye'nin Balkan politikalarında kullanabileceği sistemik araç NATO'yu ön plana çıkarmaktadır. Balkan eksenli bir meselenin AB veya Birleşmiş Milletler (BM) önünde nihayete erdirilmesinin Türkiye lehine bir sonuç doğurmayacağını

⁶¹ Erhan Türbedar, "Üçlü Balkan Zirvesinin Nedenleri ve Önemi", *TEPAV Değerlendirme Notu*, 2010.

⁶² Zarko Petrovic, Dusan Reljic, "Turkish Interests and Involvement in the Western Balkans: A Score-Card", *Insight Turkey*, Vol. 13, No: 3, 2011, s.s. 160-161.

belirten Davutoğlu, doğrudan NATO, dolaylı yoldan ise ABD'yi arkasına alacak bir Türkiye'nin Avrupa karşısında elinin güçleneceğini belirtmektedir.⁶³

Bu doğrultuda Soğuk Savaşın bitimi akabinde özellikle eski sosyalist Balkan devletlerinin ortaya çıkan yeni dünyaya adapte olabilmeleri konusunda en önemli dış politika gündem maddelerini oluşturan batı örgütlenmelerine üyelik, Türkiye tarafından da büyük ölçüde desteklenmektedir. Bu minvalde, Balkan devletlerinin öne çıkan iki örgüte -NATO ve AB- üyeliklerini destekleyen Türkiye özellikle istikrarsız ve güvenlikten yoksun devletler için bu üyelikleri gerekli görmektedir. Bu noktada Türkiye'nin Bosna'ya NATO tarafından üye eylem planı verilmesi konusunda yaptığı lobi faaliyetleri⁶⁴, Makedonya'nın ve diğer balkan devletlerinin AB ve NATO üyeliklerini bu ülkelerdeki dönüşümün sağlanması hasebiyle desteklemesi teorinin pratikteki gelişmelerle uyumuna işaret etmektedir. Yine Balkanların Batı ittifakı içerisinde yer almasını ve dolayısıyla Balkan ülkelerinin AB-NATO üyeliğini destekleyen Türkiye, Sırbistan'ın da bölgenin barış ve istikrarı için bu örgütlere üyeliğini gerekli görmekte ve desteklemektedir. Sırbistan ise Kosova temelli görüş ayrılığından dolayı Türkiye'nin bazı adımlarından ciddi rahatsızlık duysa da Balkanlar eksenli sorunların çözümüne dair Türkiye'nin attığı adımları olumlu karşılamıştır. Zira Sırbistan'ın Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne geçici üyeliğini desteklemesi⁶⁵ bu olumlu karşılamanın bir sonucudur.

Ancak yine de gerek tarihsel derinliğe sahip ön yargılar gerekse Türk dış politika karar alıcılarının Osmanlı tarihi retoriğini yoğun bir şekilde kullanmaları Türkiye'nin bu açık desteğini sorgulanır duruma düşürmektedir. Öyle ki bazı yaklaşımlara göre Türkiye'nin Balkan bölgesine yönelik politikası AB ve NATO ile rekabet eder cinstedir. Oysa dikkatle incelendiğinde aslında Türkiye'nin izlediği politikaların AB'nin izlediği/izlemeye çalıştığı politikadan çok da farklı olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin güvenliğinin, sınırların ötesindeki güvenlik ve barış ortamıyla oluşabileceğinden hareket eden Türk dış politika karar alıcılarıyla AB temsilcileri aynı temel motivasyon kaynağından esinlenmektedirler. Zira Balkan bölgesi eksenli ortaya çıkabilecek bir krizde

⁶³ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.s. 321-322.

⁶⁴ “Türkiye Bastırdı, AB Bosna'ya Vizeyi Kaldırıyor”, <http://www.habererk.com/haber/1890/turkiye-bastirdi-ab-bosna-ya-vizeyi-kaldiriyor.html>, Erişim Tarihi:12.01.2013.

⁶⁵ “Türkiye-Sırbistan Savunma Sanayi İşbirliği”, <http://t24.com.tr/haber/turkiye-sirbistan-savunma-sanayi-isbirligi/47491>, Erişim Tarihi:12.01.2013.

krizin doğrudan etkileri AB ülkeleri içerisinde hissedilecektir. AB'nin Balkanlarda etkin olması, bölge ülkelerini AB standartlarına erişme konusunda desteklemesi ve birliğin genişleme stratejisinin son dönemde Balkan eksenli olmasına bakıldığında bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin Balkan politikasını AB ve NATO'ya meydan okur cinste değerlendirmek oldukça abartılı bir yaklaşımdır. Zira Türkiye, bölgedeki mevcut ekonomik etkinliğiyle AB ile yarışacak düzeyde değildir. Yine, NATO ve Türkiye'nin askeri kapasiteleri karşılaştırıldığında bu iddiaların absürtlüğü ortaya çıkmaktadır. Ancak, uzun vadede, Balkan devletleri AB kapısında uzun bir süre bekletilirse ve Türkiye ekonomik etkinliğini arttırmaya devam ederse iddia edilen süreç gerçekleşebilir. Fakat kısa vadede Balkan devletleri AB'ye alternatif bir gücün bölgedeki varlığını kabul edecek gibi gözükmemektedirler.

vi) Davutoğlu, bunun yanında Balkan havzası ile ekonomik ilişkilerin ön planda tutulmasını gerekli görmektedir.⁶⁶

Bu çerçevede AK parti hükümetlerinin verdiği teşvikler ile birlikte Türk iş adamları Balkan havzasında belli sektörlerde etkinliklerini arttırmaktadırlar. Özellikle balkanlardaki telekomünikasyon, ulaşım ve bankacılık sektörlerinde Türkiye'nin etkinliği oldukça önemlidir. Fakat belirtmek gerekir ki, Balkanlar ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler Türkiye'nin bölgedeki politik ve diplomatik varlığıyla uyumlu düzeyde değildir. Üstelik Balkan pazarı, Türkiye için küçük bir pazardır ve bölge halkının alım gücü düşüktür. Başka bir deyişle, Türkiye'nin bölgede artan varlığına rağmen ekonomik etkinliği baştan sınırlanmış durumdadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin bölgedeki ekonomik etkinliğinin artması AB'nin içinde bulunduğu derin krizin sürmesine bağlıdır. Bununla birlikte Türkiye'nin bölge ülkeleriyle imzaladığı serbest ticaret antlaşmaları ve (Kosova hariç) bölge ülkeleriyle vizesiz seyahat uygulamaları ekonomik ilişkilerin gelişmesine yarar sağlamak ile birlikte turizm sektörüne de olumlu yönde etki etmektedir. Yine örneğin son yıllarda Sırbistan ile Türkiye arasında yüksek düzeydeki karşılıklı ziyaretler çoğalmıştır. Bu ve Türkiye'nin Balkanlardaki aktif faaliyetleri sonucu, 2010 yılında Türkiye-Sırbistan Ortak Ticaret Antlaşması imzalanmış,⁶⁷ karşılıklı vizeler kaldırılmış⁶⁸

⁶⁶ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.s. 320-321.

⁶⁷ "Serbest Ticaret Anlaşmaları Kılavuzu", *İstanbul İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği*, 2010, s.s. 35-38.

⁶⁸ "Sırbistan'la Vizeler Kalktı", <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/15283628.asp>, Erişim Tarihi:12.01.2013.

ve iki ülke Askeri Eğitim İşbirliği Antlaşması imzalamıştır.⁶⁹ Bu sürecin Kosova temelli görüş ayrılıklarına rağmen yaşanması oldukça ciddi bir başarıdır.

SONUÇ YERİNE: AK PARTİ DÖNEMİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ BALKANLARDAKİ KARNESİ

2002'de AK Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte Türk dış politikasında köklü değişimlerin yaşandığının genel kabul gördüğü açık olmakla beraber, aslında Türkiye'nin Balkanlar nezdinde yürüttüğü dış politika özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde farklı bir ivme kazanmıştır. Zira uluslararası sistemin statik bir yapıdan dinamik bir yapıya dönüşü ve Balkan temelli ortaya çıkan krizler; Türk dış politikasında değişimi mecburi kılmıştır. Ancak başlatılan bu değişimin teorik zeminini Ahmet Davutoğlu ve Stratejik Derinlik doktrinine kadar oluşturulamamıştır. Bu noktadan hareketle, Türk dış politikasının Balkanlardaki mevcut seyri ele alındığında, teorinin pratiğe tam anlamıyla etki etmesine katkı sağlayacak gelişmeler yanında bu etkiyi ortadan kaldıracak gelişmeler de mevcuttur. Özellikle, Türkiye'nin Balkan merkezli krizlere müdahil olma isteği ve arabuluculuk görevleri olumlu gelişmeler iken kullanılan tarihsel retoriğe dayalı olarak Türkiye'nin etkinliğini abartan yaklaşımlar olumsuz gelişmelerdir. Bununla birlikte, ekonomik ilişkilerin boyutunun sınırlanmışlığı göz önüne alındığında ve buna Türkiye'nin sınırlı askeri kapasitesi eklendiğinde Türkiye'nin etkinliğinin reel politikte uyuşmayacak düzeyde abartılması doğru bir yaklaşım değildir.

Türkiye'nin Balkanlara açılmak adına kullandığı tarihsel retoriğin yalnızca bölgedeki Müslüman unsurlar tarafından olumlu karşılandığı açık olmakla birlikte, diğer dinlere mensup halkların nezdinde kullanılan bu dilin yarattığı hava, Türk dış politikasının hedef ve amaçları bakımından engel teşkil etmektedir. Zira Türk yetkililerin Balkanların altın çağı olarak nitelendirdikleri Osmanlı dönemi, Müslüman olmayan toplumların hafızasında aynı algıları yaratmamaktadır. Başka bir anlatımla AK Parti elitleri Balkanların Osmanlı dönemindeki zamanına atıf yaparken refah, adalet ve güvenliğe atıf yaparlarken karşı tarafın bu dönemden ağır vergileri, katliamları ve

⁶⁹ “Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Sırbistan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması”, <http://www.mevzuatlar.com/sy/resmigazete/rga/10/07/030710014.htm>, Erişim Tarihi:12.01.2013.

emperyalizmi anlamasıdır. Dolayısıyla Osmanlı tarihine vurgu yapan retoriğin Türkiye'nin politik öncelik ve hedeflerine uymadığı açıktır.

Benzer şekilde, Balkan devletlerinin AB üyeliğini dış politika gündemlerinin en tepesine koydukları göz önüne alındığında, Davutoğlu'nun vurgu yaptığı üzere, Balkanların Türkiye'nin Osmanlı mirası temelinde hinterlandı haline gelmesi gerçekçi gözükmemektedir. Öyle ki; AB kapısındaki bekleyişleri uzun süren bazı balkan devleti liderleri, uzayan bu sürecin Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin artmasına yol açacağını belirtmektedirler. Başka bir deyişle, söz konusu Balkan devletleri için Türkiye'nin bölgeyi domine etmesi bir tehdit olarak görülmektedir. Bununla birlikte Osmanlı tarihine dayanan söylemler, Türkiye'nin balkan devletlerinin Batı kurumlarına üyeliğini desteklediğine dair söylemlerine ve bu konudaki inandırıcılığına gölge düşürmektedir. Dolayısıyla, Balkan devletlerinin herhangi bir krizde Türkiye'nin meseleye müdahil olmasını beklemeleri, tümüyle Türkiye'nin bölgeyi domine etmesini istemeleri ile eşdeğer görülmemelidir.

Yine, Balkan devletleri Türkiye'nin bölgedeki artan etkinliğine, kullanılan Osmanlı tarihi temelli retoriği ekleyerek Türkiye'nin bölge ülkelerini AB ve batıdan uzaklaştırarak kendi etki alanına alma yolunda ilerlediğini düşünmektedirler. Bu yaklaşıma karşılık Türk dış politika karar alıcılarının, balkan ülkelerinin NATO ve AB gibi batı örgütlenmelerine üyeliklerini desteklediklerine dair söylem ve demeçleri, daha yoğun bir şekilde kullanılan tarihsel bağ söylemiyle başarısızlığa uğramakta ve bu minvalde Türkiye'nin inandırıcılığı sarsılmaktadır. Benzer şekilde, Osmanlı eksenli söylemler Balkanlarda Türk-Müslüman unsurların kenetlenmesini sağlıyor olabilir. Ancak bu söylemler, Türkiye'nin arabuluculuk iddialarına da zarar vermektedir. Bununla birlikte Balkanlarda çok ciddi bir Türkiye etkisini isteyen devletler de çok fazla yoktur. Dolayısıyla Türkiye'nin ilerleyen süreçte bölge devletlerinin AB ve NATO üyeliklerini desteklemesi, üstleneceği arabuluculuk girişimlerinde uluslararası bir aktörü de yanına alarak bölgeye yönelik gizli bir gündeminin olduğu iddialarını çürütmesi, İslamizasyon endişesi taşıyan görece seküler Balkan toplumlarına yönelik politikalarını açıklık, dini hoşgörü ve batı değerleri üzerinden yürütmesi hedeflerine ulaşmada kendisine yarar sağlayacaktır. Zira bu haliyle Türk dış politikasının bölgedeki etkinliği Müslüman toplumlarla sınırlı kalmakta bunun da ötesinde diğer toplumları tedirgin etmektedir.

KAYNAKÇA

___“Serbest Ticaret Anlaşmaları Kılavuzu”, İstanbul İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği 2010.

ARAL Berdal, “Dispensing with Tradition? Turkish Politics and International Society during the Özal Decade 1983-1993”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 37, No: 1, 2001.

ARAS Bülent, “The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy”, *Insight Turkey*, Vol. 11, No: 3, 2009.

ARSAVA Füsün, “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1-4, 1996.

AYDIN Mustafa, “Turkish Foreign Policy During the Gulf War of 1990-1991”, *Cairo Papers in Social Sciences*, Vol. 21, No:1, 1998.

BEYLUR Suat, *Turkey's Balkan Policy Under Ak Party and Claims for Neo-Ottomanism*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

ÇALIŞ Şaban, Erdem Özlük, “Jeopolitik: Mekânın Siyasallaştırılması ve Suiistimal Edilmesi”, Zeynep Dağı (ed.), *Uluslararası Politikayı Anlamak*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.

ÇALIŞ Şaban H., *Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.

ÇELİK Nihat, “The Black Sea and The Balkans Under Ottoman Rule”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 24, 2010.

ÇINAR Yusuf, “Turgut Özal ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi”, *Akademik Bakış*, Sayı: 26, 2011.

DAVUTOĞLU Ahmet, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul 2010.

DEMİRTAŞ Birgül, “Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future”, *Perceptions*, Vol. 18, No: 2, 2013.

DEMİRTAŞ Birgül, “Turkish Foreign Policy Towards the Balkans: A Europeanised Foreign Policy in a De-Europeanised National Context”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 20, No: 10, 2015.

ERSOY Eyüp, “Old Principles, New Practices: Explaining the AKP Foreign Policy”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 8, No: 4, 2009.

FUKUYAMA Francis, “The End of History?”, *The National Interest*, 1989.

GRIGORIADIS Loannis N., “The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy”, *Hellenic Foundation for European and Foreign Policy*, Working Paper, No: 8, 2010.

HUDSON, Valerie M., Christopher S. Vore, “Foreign Policy Analysis Yesterday, Today and Tomorrow”, *Mershon International Studies Review*, Vol. 39, Issue: 2, 1995.

HUNTINGTON Samuel P., “The Clash of Civilizations?”, *Foreign Affairs*, 1993.

LAYNE Christopher, “This Time It’s Real: The End of Unipolarity and the Pax Americana”, *International Studies Quarterly*, Vol. 56, Issue: 1, 2012.

LECHA Eduard Soler i, “The Conceptual Architecture of Turkish Foreign Policy: An Update in Light of Regional Turbulence”, *Mediterráneo*, No: 18, 2011.

MEARSHEIMER John J., “Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War”, *International Security*, Vol. 15, No: 1, 1990.

MUELLER Benjamin, *At Cold War’s End: Complexity, Causes and Counterfactuals*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, London School of Economics and Political Science, 2015.

MURINSON Alexander, “The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 42, No: 6, 2006.

ORAN Baskın, “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1-4, 1996.

ÖNİŞ Ziya, “Multiple Faces of the New Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique”, *Insight Turkey*, Vol. 13, No:1, 2011.

PETROVIC Zarko, Dusan Reljic, “Turkish Interests and Involvement in the Western Balkans: A Score-Card”, *Insight Turkey*, Vol. 13, No: 3, 2011.

RADAN Peter, *The Break-up of Yugoslavia and International Law*, London: Routledge, 2002.

RÜMA İnan, “Turkish Foreign Policy Towards the Balkans: New Activism, Neo-Ottomanism or/so What”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 9, No: 4, 2011.

SOMUN Hajrudin, “Turkish Foreign Policy in the Balkans and Neo-Ottomanism:A Personal Account”, *Insight Turkey*, Vol. 13, No: 3, 2011.

TOMJA Alida, “Polarity and International System Consequences”, *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, Vol. 1, No: 1, 2014.

TÜRBEDAR Erhan, “Turkey's New Activism in the Western Balkans: Ambitions and Obstacles”, *Insight Turkey*, Vol. 13, No: 3, 2011.

TÜRBEDAR Erhan, “Üçlü Balkan Zirvesinin Nedenleri ve Önemi”, *TEPAV Değerlendirme Notu*, 2010.

VATANSEVER Muzaffer, “Son Dönem Türk Dış Politikasında Balkanlar: Riskler ve Fırsatlar Ekseninde Bir Bölge”, *USAK Gündem Avrupa*, 2010.

VATANSEVER Muzaffer, “Türkiye'nin Balkanlardaki Potansiyel ve Limitleri”, *Analist*, Sayı: 3, 2011.

VRACIC Alida, “Turkey’s Role in the Western Balkans”, *SWP Research Paper*, No: 11, 2016.

WALKER Jashua W., “Learning Strategic Depth: Implications of Turkey's New Foreign Policy”, *Insight Turkey*, Vol. 9, No: 3, 2007.

WENGER Andreas, Doron Zimmerman, *International Relations: From the Cold War to the Globalized World*, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2003.

ZLOBIN Nikolai V., “The United States, Russia and the New Challenges”, *Demokratizatsiya*, 2003.

“Balkanlar'daki Osmanlı Restore Ediliyor”,
<http://t24.com.tr/haber/balkanlardaki-osmanli-restore-ediliyor/4324>, Erişim Tarihi:
11.01.2013.

“Balkanlarda Türkiye'ye Vize Uygulayan Ülke Kalmadı!”,
[http://tatil.milliyet.com.tr/balkanlarda-turkiye-ye-vize-uygulayan-ulke-kalmadi-
/anitur/haberdetay/08.12.2010/1323776/default.htm](http://tatil.milliyet.com.tr/balkanlarda-turkiye-ye-vize-uygulayan-ulke-kalmadi-/anitur/haberdetay/08.12.2010/1323776/default.htm), Erişim Tarihi: 03.01.2013.

“Balkan Ülkeleri ile İlişkiler”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası,
Erişim Tarihi: 03.01.2013.

“Gizli Silah: Diziler”, [http://ihaber.istanbul.edu.tr/medya/gizli-silah-diziler-
h1243.html](http://ihaber.istanbul.edu.tr/medya/gizli-silah-diziler-h1243.html), Erişim Tarihi: 03.01.2013.

“Gül Sırbistan'a Gidiyor”,
http://www.sabah.com.tr/Gundem/2009/10/24/gul_sirbistana_gidiyor, Erişim
Tarihi:12.01.2013.

“Sırbistan'la Vizeler Kalktı”, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/15283628.asp>,
Erişim Tarihi:12.01.2013.

“TEB Kosova'da Hızla Büyüyor”,
[http://www.balkangunlugu.com/v3/index.php?option=com_content&view=article&id=1
938%3Ateb-kosovada-hzla-bueyueyor&Itemid=150](http://www.balkangunlugu.com/v3/index.php?option=com_content&view=article&id=1938%3Ateb-kosovada-hzla-bueyueyor&Itemid=150), Erişim Tarihi:03.01.2013.

“Turkish Ziraat Bank Bosnia”,
<http://www.ziraatbosnia.ba/turkish/tr/text.php?tekst=15>, Erişim Tarihi: 03.01.2013.

“Türkiye Bastırdı, AB Bosna'ya Vizeyi Kaldırıyor”,
[http://www.habererk.com/haber/1890/turkiye-bastirdi-ab-bosna-ya-vizeyi-
kaldiriyor.html](http://www.habererk.com/haber/1890/turkiye-bastirdi-ab-bosna-ya-vizeyi-kaldiriyor.html), Erişim Tarihi:12.01.2013.

“Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Sırbistan Cumhuriyeti
Savunma Bakanlığı Arasında Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması”,
<http://www.mevzuatlar.com/sy/resmigazete/rga/10/07/030710014.htm>, Erişim
Tarihi:12.01.2013.

“Türkiye'de 26 Bin Yabancı Öğrenci Var”,
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25284803/>, Erişim Tarihi: 11.01.2013.

“Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-dis-ekonomik-iliskileri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 03.01.2013.

“Türkiye-Sırbistan Savunma Sanayi İşbirliği”, <http://t24.com.tr/haber/turkiye-sirbistan-savunma-sanayi-isbirligi/47491>, Erişim Tarihi:12.01.2013.

AKADEMİK İZDÜŞÜM DERGİSİ YAZIM KURALLARI

Yayın İlkeleri

Makaleler, MS Word programında "Times New Roman 1" punto karakteriyle *1.15 satır aralıklı ve iki yana yaslanmış* olarak yazılır.

Sayfa yapısı "A4" olmalı; sağ, sol üst ve alt kenarlardan "3 cm" boşluk bırakılmalıdır. Paragraf başlarındaki boşluk "1.25 cm" ve paragraf aralığı önce ve sonra "6nk" olmalıdır.

Makalenin genel kurgusu sırayla şöyledir; *makalenin adı, yazar adı ve soyadı, Türkçe özet, Türkçe anahtar kelimeler, makalenin İngilizce adı, İngilizce özet, İngilizce anahtar kelimeler, tam metin, dipnotlar, kaynakça ve ekler.*

Özet ve anahtar kelimeler "Times New Roman 10 punto" karakteriyle taralı yazılmalıdır.

Makaleler herhangi bir yerde sunulmuşsa, bu durum mutlaka makalenin başlığına dipnot verilerek gösterilmelidir.

Makalenin ilk sayfası kapak sayfasıdır. Bu sayfada, çalışmanın başlığı (büyük harflerle Times New Roman 11 punto ve koyu), yazar adı ve soyadı (soyadı büyük harflerle), unvanı ve adresi bulunur. İkinci sayfada, makalenin başlığı tekrar yazılmalıdır. Türkçe öz, Türkçe anahtar kelimeler, İngilizce öz ve İngilizce anahtar kelimeler olmalıdır.

Özetler ortalama 150 kelimedenden oluşmalıdır. Özette, çalışmanın amacı ve kapsamı, özgün yönü ve incelediği alana getirdiği katkı, yöntemi ve başlıca vurguları, değerlendirmeler ve öneriler kısaca belirtilmelidir.

Anahtar kelimeler en az üç en çok altı tane olmalıdır.

Makalenin ana metni üçüncü sayfadan başlamalıdır. Metindeki ana başlıklar büyük harfle ve koyu olarak yazılmalıdır. İkinci düzey başlıklar koyu ve sadece ilk kelimelerin ilk harfi büyük yazılmalıdır. Üçüncü düzey başlıklar koyu ve sadece ilk kelimenin ilk harfi büyük yazılmalıdır.

Tablo ve şekil başlıkları tablo ve şekillerin üzerinde numaralandırılarak "Times New Roman 10 punto" karakteriyle yazılmalıdır. Tablo içi yazım karakteri "Times New Roman 9 punto" olmalıdır.

Çalışma, dil bilgisi kurallarına uygun olmalıdır. Makalede noktalama işaretlerinin kullanımında, kelime ve kısaltmaların yazımında en son çıkan TDK *Yazım Kılavuzu* esas

alınmalı, açık ve yalın bir anlatım yolu izlenmeli, amaç ve kapsam dışına taşan gereksiz bilgilere yer verilmemelidir. Makalenin hazırlanmasında geçerli bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir.

ATIF USULLERİ

Akademik İzdüşüm Dergisi dipnot yöntemini benimsemiştir. Dipnotlar tüm metin içinden başlayarak numaralandırılır. Dipnotlarda Times New Roman için 10 punto kullanılır. Bu yöntemde bir konuya ilişkin açıklama yapılması istendiğinde açıklama sayfa altına dipnot olarak verilebilir.

- Kitap için;

Hamza Al, **Kamu Yönetimi**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 51.

- Aynı kaynağa ikinci kez atıf yapıldığında yazarın soyadı ve atıfta bulunulan eserin sayfa numarası yazılır.

Al, s. 55.

- İki yazarlı esere atıfta bulunulurken,

Abdullah Yılmaz ve Mustafa Ökmen, **Kamu Yönetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s. 12.

-İki yazarlı esere ikinci kez atıfta bulunurken,

Yılmaz ve Ökmen, s. 12.

- İki den fazla yazarı olan bir esere metin içinde atıfta bulunulurken;

Durmuş Tezcan ve diğerleri, **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 10.

- İki den fazla yazarı olan bir esere metin içinde ikinci kez atıfta bulunulurken;

Tezcan ve diğerleri, s. 11.

-Bildiri, konferans, kongre, sempozyum kitaplarının bir bölümüne yapılan atıflar aşağıdaki gibi gösterilir:

Örnek:

Halil Sarıaslan, “KİT’lerin Özelleştirilmesinde Sistemik Bir Yaklaşım”, **Özelleştirme Sempozyumu Kitabı**, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü ve Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Manisa, 28-29.04.1994, s.186.

- Atıfta bulunulan eserin yazarının adının belirtilmemesi halinde, “Başvurulan Metnin Başlığı, Kitabın Adı, Yayınevi, Basım Yeri, Yılı, Sayfa numarası” şeklinde atıfta bulunulur.

Avrupa’da Dil Öğrenimi, **Avrupa Dergisi**, Aralık 1978, ss.15-16.

- Yazar bir kurum ise, yazarın soyadı yerine kurumun adı yazılır.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Adalet ve İşleri Politikası-Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, Ankara, 2000, s.3.

- **Derleme (editörlü) yayınlara atıfta bulunurken derleyen anlamında (Der.), editör anlamında (Ed.) ifadesi kullanılır.**

Örnek:

Mehmet Altan (Ed.), **Hukuk Devleti**, Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, s.40.

Ahmet Livaneli, “Devlet ve Piyasa”, **Hukuk Devleti**, (Ed. Mehmet Altan), Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, s.40.

-**Çeviri kitaplara atıfta bulunulması halinde çeviren Çev. şeklinde kısaltılır.**

Köşim Yesmagambetov, **Mustafa ÇOKAY Türkistan Bağımsızlık Mücadelesine Adanmış Bir Ömür**, çev. Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 27.

-**Orijinal kaynağa ulaşılamaması durumunda yapılan aktarmalar dipnotta aşağıdaki şekilde gösterilir:**

Ahmet Livaneli, **Hukuk Devleti**, Akademi Yayınları, İstanbul, 2003, s.40’dan aktaran Mehmet Altan, Piyasa ve Devlet, Bilim Yayınları, İstanbul, 2006, s.99.

- **Yayınlanmamış tezlerden yapılan atıflarda;**

Vildan Saba Aktop, **Türkiye’de Para Arzının İçselliği: Ekonometrik Bir Uygulama**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s.32.

-**Sürelî yayınlardan yapılan atıflar şu şekilde yapılır:**

Tunç Demirbilek, “Liderlik Tipleri Açısından İşçi Sendikası Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma”, **D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2003, s.25.

Tom Baum and Vjollca Bakiu, “Tourism in Albania: Competing in the Mediterranean Region”, **Anatolia: An International Journal of Tourism And Hospitality Research**, Vol.10, 1999, p. 5. –

-**İnternet alıntılarında internetten alıntı yapıldığı tarih parantez içinde ve internet adresinin sonunda verilmelidir. Yazarın Adı Soyadı, “Alıntı Yapılan Kaynağın Başlığı”, varsa Kaynağın Tarihi, Erişim Adresi, (Erişim tarihi gün.ay.yıl olarak), varsa Sayfa numarası.**

Örnek: TÜSİAD, “AB Komisyonu’nun Raporu ile AB-Türkiye İlişkilerinde Tarihsel Bir Aşama Kaydedilmiştir”, **Basın Bülteni**, 06.10.2004, [http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/\\$FILE/duyuruno104.pdf](http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/$FILE/duyuruno104.pdf), (30.08.2007), s.1.

KAYNAKÇA

-Tek yazarlı kitap için;

Al, Hamza. **Kamu Yönetimi**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2013.

-Çok yazarlı kitap için;

Yılmaz, Abdullah ve Mustafa Ökmen. **Kamu Yönetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.

Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar ve Rıfat Murat Önok. **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

- Kitap içinde bölüm olması halinde başvurulacak kaynağın sayfa aralığı belirtilir;

Baltas, Nickos. “The Economy of the European Union”, **European Union Enlargement, Palgrave Macmillan**, New York, 2004, pp.146-157.

-Makalenin ve bildiri kitabının yayınlandığı dergi ya da kaynağın sayfa aralığı belirtilir;

Demirbilek, Tunç. “Liderlik Tipleri Açısından İşçi Sendikası Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma”, **D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2003, ss. 22-37.

Lee, Daniel Y. “Purchasing Power Parity and Dynamic Error Correction Evidence from Asia Pacific Economies”, **International Review of Economics and Finance**, Vol.:8, 1999, pp. 199–212.

Sarıaslan, Halil. “KİT’lerin Özelleştirilmesinde Sistemik Bir Yaklaşım”, **Özelleştirme Sempozyumu Kitabı**, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölüm ve Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Manisa, 28-29.04.1994, ss.183-193. 21

-Tez için;

Çolakoğlu, Ülker. **Konaklama İşletmelerinin Yönetici-Yönetilen İlişkilerinde İletişim Stratejileri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1997.

-İnternet alıntılarında internetten alıntı yapıldığı tarih parantez içinde ve internet adresinin sonunda verilmelidir. Yazar Soyadı, Adı. “Alıntı Yapılan Kaynağın Başlığı”, varsa Kaynağın Tarihi, Erişim adresi, (Erişim Tarihi).

TÜSİAD, “AB Komisyonu’nun raporu ile AB – Türkiye İlişkilerinde Tarihsel Bir Aşama Kaydedilmiştir”, **Basın Bülteni**, 06.10.2004, [http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/\\$FILE/duyuruno104.pdf](http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/$FILE/duyuruno104.pdf), (30.08.2007).

-Çeviri kitaplar için;

Yesmagambetov, Köşim. **Mustafa ÇOKAY Türkistan Bağımsızlık Mücadelesine Adanmış Bir Ömür**, çev. Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.